МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА імені В. Г. КОРОЛЕНКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ХАРКІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ (ФІЛІЯ)
ВГО «УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ»

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2015

«Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»

Матеріали
XVIII Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Харків, 8 жовтня 2015 р.)
У 2 частинах
Частина 1

Харків 2016

УДК 027.02 (477)
ББК 78.34(4Укр)я431
К68

Затверджено до друку вченою радою
Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка
(протокол № 4 від 17.06.2016)

Укладач **О. П. Куніч**
Науковий редактор **Л. В. Глазунова,** канд. наук із соц. комунікацій

Редакційна колегія:

В. Д. Ракитянська (голова), директор Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, заслужений працівник культури України

Л. В. Глазунова, заступник директора з наукової роботи Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, канд. наук із соц. комунікацій

О. П. Куніч, завідуюча відділом науково-методичної роботи Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка

І. Я. Лосієвський, завідуючий науково-дослідним відділом документознавства, колекцій рідкісних видань і рукописів Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, доктор філол. наук, заслужений працівник культури України

К68 **Короленківські читання 2015.** «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 8 жовт. 2015 р. У 2 ч. Ч. 1 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.» ; [уклад. О. П. Куніч ; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2016. – 181 с.

Збірник містить матеріали доповідей та повідомлень XVIII Міжнародної науково-практичної конференції «Короленківські читання 2015», присвяченої темі «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку».

Видання розраховане на фахівців бібліотечної справи та суміжних галузей.

УДК 027.02 (477)
ББК 78.34(4Укр)я431

© Харківська державна наукова
бібліотека імені В. Г. Короленка, 2016

ПЕРЕДМОВА

8 жовтня 2015 року в Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка відбулася **XVIII Міжнародна науково-практична конференція *«Короленківські читання 2015. Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»*.**

Організаторами та партнерами конференції виступили Міністерство культури України, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, Харківська державна академія культури, Харківське обласне відділення (філія) ВГО «Українська бібліотечна асоціація». У роботі наукового заходу взяли участь понад 120 провідних фахівців наукових і публічних бібліотек, державних архівів, музеїв з різних міст України (Дніпропетровськ, Івано-Франківськ, Київ, Полтава, Кіровоград, Запоріжжя, Рівне, Суми, Харків, Черкаси), Китайської Народної Республіки та інших країн.

На пленарному та трьох секційних засіданнях обговорювалися питання інноваційного менеджменту та організаційного розвитку бібліотек, архівів, музеїв, впровадження технологій інформаційного суспільства в електронні форми представлення інформації та формування пакету сучасних послуг бібліотек, архівів, музеїв, традицій і новацій у роботі з формування та розкриття колекцій пам'яток друку та писемності у бібліотеках, архівах, музеях.

Великий інтерес та жваве обговорення у присутніх викликали доповідь директора ХДНБ ім. В. Г. Короленка В. Д. Ракитянської *про інноваційний розвиток бібліотек як спосіб забезпечення дієздатності в умовах інформаційного суспільства,* повідомлення керівника проекту, кандидата історичних наук О. О. Ісаєнка щодо створення *зведеного інтегрованого краєзнавчого електронного мультиресурсу «Історія міст і сіл України»* (Національна історична бібліотека України), представлені кандидатом наук із соціальних комунікацій О. О. Косачовою *перспективи інноваційних впроваджень можливостей бібліотеки як медіаконвергентної редакції* (ХДНБ ім. В. Г. Короленка), результати *ревізії академічного бібліотечного простору Харкова* висвітлені бібліотекарем ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна К. А. Лисковою тощо. Відбулася презентація нових видань, підготовлених фахівцями ХДНБ ім. В. Г. Короленка –

методичних матеріалів до курсу *«Бібліотечна журналістика»*[1], дайджесту бібліотечних інновацій «*БібліоSPACE»* та інших.

Учасникам конференції подаровані нові видання ХДНБ ім. В. Г. Короленка, зокрема: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Короленківські читання 2014 "Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору"» (Харків, 2015), методичні матеріали до курсу «Бібліотечна журналістика», перший випуск дайджесту бібліотечних інновацій «*БібліоSPACE»*, буклети про проект «Е-життя разом з бібліотекою: орієнтир на громаду Харківщини» та ін.

Збірник матеріалів конференції складається з двох частин. У першій частині вміщені матеріали пленарного засідання та секції «Інноваційний менеджмент та організаційний розвиток бібліотек, архівів, музеїв». У другій частині містяться повідомлення, проголошені на секціях «Електронні форми представлення інформації та формування пакету сучасних послуг бібліотек, архівів, музеїв: впровадження технологій інформаційного суспільства» та «Пам'ятки друку та писемності у бібліотеках, архівах, музеях: традиції і новації у роботі з формування та розкриття колекцій».

Видання призначається фахівцям бібліотечної справи та суміжних галузей і сфер діяльності. Електронний аналог видання доступний на сайті ХДНБ ім. В. Г. Короленка – http://korolenko.kharkov.com/vydannia-biblioteky.html.

[1] Бібліотечна журналістика : метод. матеріали до курсу. Харків, 2015. 286 с.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЄЗДАТНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ракитянська Валентина Дмитрівна,
директор ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
заслужений працівник культури України,
Харків

Анотація. *Розглядається значення інноваційного розвитку бібліотек у забезпеченні їх дієздатності в умовах трансформацій соціуму. Проаналізовано досвід, проблеми та перспективи інноваційної діяльності бібліотек України, специфіку інноваційних зрушень у бібліотеках різних типів, основні ознаки інноваційного обслуговування користувачів, інноваційні проекти популяризації європейських цінностей, інновації, характерні для наукових бібліотек як каталізаторів наукових знань. На прикладі бібліотек Харківщини висвітлено інновації у формуванні інфрмаційно-культурного ландшафту регіону, в популяризації електронного урядування, роль Харківського обласного відділення (філії) ВГО «Українська бібліотечна асоціація» в інноваційному розвитку бібліотек.*

Ключові слова*: бібліотека, інформаційне суспільство, інноваційний менеджмент, сервісні функції сучасних бібліотек, арсенал бібліотечних інновацій, інтернет-навігатори, наукова комунікація, Харківське обласне відділення (філія) ВГО «Українська бібліотечна асоціація».*

Аннотация. *Рассматривается значение инновационного развития библиотек в обеспечении их дееспособности в условиях трансформации социума. Проанализированы опыт, проблемы и перспективы инновационной деятельности библиотек Украины, специфика инновационных сдвигов в библиотеках разных типов, основные признаки инновационного обслуживания пользователей, инновационные проекты популяризации европейских ценностей, инновации, характерные для научных библиотек как катализаторов научных знаний. На примере библиотек Харьковщины освещены инновации в формировании инфрмационно-культурного ландшафта региона, в популяризации электронного управления, роль Харьковского областного отделения (филиала) ВОО «Украинская библиотечная ассоциация» в инновационном развитии библиотек.*

Ключевые слова*: библиотека, информационное общество, инновационный менеджмент, сервисные функции современных библиотек, арсенал библиотечных инноваций, интернет-навигаторы, научная коммуникация, Харьковское областное отделение (филиал) ВОО «Украинская библиотечная ассоциация».*

Annotation. *The article discusses the importance of libraries innovative development in providing their capacity in conditions of society transformation. The experience, problems and perspectives of innovative activities of Ukraine libraries, the specific of innovative upheavals in various librariestypes, the main features of innovative users service, innovative projects of European values popularization, library innovations typical for scientific libraries as catalysts of scientific knowledge. The example of Kharkiv region covers library innovations in forming information and cultural landscape of the region, in promoting e-governance, the role of Kharkiv regional branch of NGO «Ukrainian Library Association» in innovative development of libraries*

Keywords: *library, information society, innovation management, service functions of modern libraries, arsenal of library innovations, Internet-navigators, scientific communication, Kharkiv regional branch NGO «Ukrainian Library Association».*

Метою цієї конференції є аналіз та обговорення основних напрямів, що просувають зміни та стимулюють дієздатність бібліотек відповідно до трансформацій соціуму. Історія свідчить, що найбільший вплив на суспільство бібліотеки мають у **трансформаційні або інші перехідні періоди**. Сучасний етап розвитку України характеризується саме процесами трансформації: відбуваються зміни форми, виду і характеру суспільства. Соціально-економічні реалії вимагають від бібліотек мобільності в пошуку нових рішень, інтелектуальної працездатності та швидкого реагування на події, що відбуваються у соціумі.

Сьогодні вже сформовані **ознаки інноваційного обслуговування** та вимоги до обслуговування користувачів в умовах інформаційного суспільства, а саме:

- **оперативність** (швидкість доступу до інформації та виконання інших бібліотечних послуг);
- **аналітичність** (обробка інформації та створення якісної інформаційно-аналітичної продукції);
- **цілеспрямованість та клієнтоорієнтованість** (орієнтація на практичний результат; звернення до індивідуальних потреб людини, сприяння розвитку її творчого потенціалу);
- **відкритість** (вільний доступ до інформації, нова організація бібліотечного простору);
- **креативність** (розробка і запровадження гнучких методик обслуговування відповідно до змін зовнішнього середовища).

Інноваційна діяльність бібліотек, починаючи з 90-х років минулого століття, в більшості пов’язана із забезпеченням доступу користувачів до

інформації і знань через усі можливі канали комунікацій, як найважливішої умови функціонування сучасної бібліотеки. Але інформаційне суспільство має не тільки переваги, а й недоліки. Тому пошук інноваційних рішень у діяльності бібліотек поширився і на інші напрямки і форми розвитку, на збільшення каналів взаємодії.

Інновації – це одна з **важливих іміджевих складових** бібліотеки. Спроможність книгозбірні в найкоротший термін обслуговувати читача стаціонарно й дистанційно, надаючи сучасне модернізоване місце для роботи, відпочинку, спілкування, інформаційного, інтелектуального та духовного обміну; створення умов для самореалізації та саморозвитку оцінюється користувачами як найбільш приваблива територія для перебування.

В арсеналі інновацій з'явилися **нові форми соціального партнерства**, нові напрямки професійного навчання, **вивчення досвіду** в цікавих професійних турах Україною і зарубіжжям, використання у соціокультурній діяльності методів і форматів роботи музеїв, туристичних бюро, креативних студій і навіть установ та підприємств сфери виробництва. Квести, марафони, краудсорсинг, «жива бібліотека», клуби медіа-просвіти, розширення мережі центрів європейської інформації, розробка бізнес-планів для користувачів бібліотек, «бібліотрамвай», тренінги з використання новітніх технологічних сервісів і формування нетікету (мережевої культури), формування пакетів нових бібліотечних послуг, різноманітні креативні майстер-класи, вільна бібліотека «візьми собі, залиши для друзів», трансформації робочого простору бібліотек з виділенням зон релаксації, ігрові консолі – це лише невеличкий перелік напрямків діяльності, в яких бібліотека може проявити себе як сучасна, гнучка і мобільна установа в умовах інформаційного суспільства. Перелік можна розширити і далі. Сподіваємось, саме сьогоднішня конференція і має стати майданчиком для обміну досвідом з інноваційного руху в різних бібліотеках, а також архівах і музеях.

Інноваційні зрушення відбуваються в бібліотеках різних типів і видів. У діяльності **наукових бібліотек** вони з'являються відповідно до трансформацій наукового простору. Змінюється роль наукових бібліотек у постачанні **аналітичної інформації, просуванні наукових знань**. Оскільки наукова комунікація також розвивається у нових форматах (відповідно до функціонування електронного середовища), бібліотеки здійснюють інформаційну **підтримку наукової роботи дистанційно**,

підключаються до тих напрямків інформаційної та інформаційно-аналітичної підтримки наукової діяльності, які стимулюють особистий внесок учених у загальносвітовий доробок (**бібліометричні технології**). Вони беруть участь у створенні й електронній презентації аналітичних продуктів (бюлетенів, дайджестів, реферативних баз даних), надають доступ до світових наукометричних баз даних та електронної продукції світових наукових видавництв. Створюється реєстр науковців України – інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» (Центр досліджень соціальних комунікацій при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського).

На сайтах наукових бібліотек сформовані тематичні **інтернет-навігатори або інтернет-путівники** Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (багатогалузевий навігатор), НТБ «Львівська політехніка», Національної історичної бібліотеки («Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України»), Львівської національної бібліотеки імені В. Стефаника («Відкриті електронні архіви в інституціях України», «Журнали з бібліотекознавства» та ін.), ХДНБ імені В. Г. Короленка («Бібліотечна періодика»). Бібліотеки ВНЗ формують путівники за профілем закладу. Є такі навігатори і на сайтах публічних бібліотек (наприклад: «Освітній інтернет-навігатор», Рівненська ОУНБ).

Для розширення можливостей інформаційного обслуговування можна розглянути і практику введення до ДПА бібліотек інформації про ресурси віддаленого доступу (каталогізація цифрових ресурсів мережі Інтернет з можливістю доступу до них, відповідно до змісту), створення спеціалізованих (галузевих) електронних бібліотек.

Важливою складовою інформаційно-комунікаційного простору країни є електронна бібліотека (ЕБ) **«Культура України»,** ініційована і започаткована НПБУ у 2011 р. Корпоративний проект «Культура України» є актуальним з огляду на сучасні тенденції інтеграції культури народів України в європейський і світовий інформаційний простір, зміцнення культурних зв'язків і формування позитивного іміджу України у світі, а також забезпечує рівні можливості безкоштовного доступу користувачів до надбань української культури та мистецтва за допомогою Інтернету.

Нині серед учасників проекту налічується 78 установ та організацій, серед яких – 28 бібліотек, 20 наукових установ та видавництв, 30 авторів. Серед найактивніших партнерів: Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія – 299

оцифрованих документів; Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка – 75; Національна бібліотека Республіки Казахстан – 31.

Трансформуються форми представлення інформації, що забезпечує супровід наукової та науково-освітньої діяльності **гуманітарного напряму,** сприяє **репрезентації культурного надбання окремої місцевості**, інтеграції до світової культурної спадщини. Це представлення в електронному форматі науково-бібліографічної, історико-бібліографічної продукції бібліотек, що є результатом науково-дослідних розвідок з вивчення та розкриття історико-культурних фондів бібліотек, формування відкритих електронних колекцій раритетних видань, краєзнавчих ресурсів. Таким чином, бібліотеки впливають на формування якісного культурно-гуманітарного інформаційного простору і проводять значну культурно-просвітницьку роботу.

Тут доречно згадати про проекти, в яких інтегрується загальнонаціональна та регіональна компоненти, що особливо актуально сьогодні. За реалізацію віртуального науково-просвітницького проекту **«Слобожанський уклін Кобзареві: до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка»** (http://korolenko.kharkov.com/v-vystavky/38.html) ХДНБ отримала почесне звання «Бібліотека року 2014». Ресурс висвітлює зв'язок поета з Харківщиною, шевченкознавчий доробок харків'ян, містить повні тексти статей, окремих досліджень, ілюстративні та відеоматеріали, фотоальбом, інтерактивну карту «Пам'ятники Тарасові Шевченку на Харківщині».

Іншій культурно-освітній проект: у травні 2015 р. на сайті ХДНБ презентовано ще один бібліографічний ресурс – блог **«Історія Харкова у пам'ятних дошках: фактографічні та бібліографічні відомості».**

Чому саме обрано блог? Це сучасна, економічна форма представлення інформації з багатьма додатковими можливостями: доповнення та корекції, використання гіперпосилань на повні тексти та інші тематичні інтернет-ресурси, спілкування з аудиторією (колегами, читачами, науковцями, містянами). Крім того, веб-сервіс дозволяє створювати для кожної статті теги – ключові слова, посилання, що допомагають користувачу швидко орієнтуватися в контенті блогу. А теги блогу «Історія Харкова у пам'ятних дошках» – це назви вулиць, імена персон, події, дати, теми, пов'язані з історією нашого міста. Ці ключові слова найчастіше стосуються кількох статей, пов'язаних тематично.

Кожна стаття блогу написана у жанрі нарису. Автори ресурсу – співробітники відділу «Україніка» ім. Т. Г. Шевченка та науково-видавничого відділу – надають користувачу не тільки бібліографічні відомості про джерела, але й наводять уривки з найцікавіших статей, книг. Безумовно, це досить суб'єктивний підхід, адже уривки висвітлюють ключові моменти, допомагають розширити особисті знання з теми, звернувшись до рекомендованих джерел.

Це особливо актуально в реалізації політики **створення українського бренду кожного регіону**. Відтворення реальної історії та історичних легенд і міфів рідного краю, свят; віднайдення героїв-патріотів регіонального рівня і популяризація їхньої діяльності, природних та історичних пам'яток тощо – такі напрямки мають стати центрами гуртування історичної української пам'яті і пріоритетами культурної та гуманітарної політики держави.

В умовах трансформацій, що відбуваються, **публічні бібліотеки** все активніше позиціонують себе як центри громади, як установи, що допомагають у розвитку громадянського суспільства. Платформою для цього служить Дорожня карта «Культура-2025». Не можу не згадати, що основні функції публічних бібліотек вперше були сформульовані **у 1904 р. у посібнику «Библиотеки, их организация и техника»** видатним бібліотекознавцем **Л. Б. Хавкіною,** яка тривалий час працювала у Харківській громадській бібліотеці. На той час до них були віднесені **освіта, популяризація науки, самоосвіта, демократизація знання, «лікування душі»**. Погодьтеся, що це цілком відповідає і сьогоденню.

У проекті «Стратегії розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року "Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України"» зазначається, **що інновації в бібліотеках на сучасному етапі** потрібні для **консолідації суспільства** *(«об'єднання навколо принципів державного суверенітету й територіальної цілісності країни, непорушності кордонів і незалежності, безпеки та боротьби з тероризмом» і т. і.* (Бібліотека: бюл. Укр. бібл. асоц. 2014. № 3/4. С. 1), **дотримання європейських цінностей**, **підвищення якості життя, вільний доступ до інформації, знань і культурного надбання.**

Оскільки минулого року набула актуальності проблема **консолідації суспільства,** більшість бібліотек перетворилися на центри підтримки громади в умовах воєнної загрози, спрямовуючи свою увагу на роботу з внутрішньо переміщеними особами (ВПО). У вересні 2014 р. за підтримки

програми «Бібліоміст» проводився **загальноукраїнський тренінг для майбутніх тренерів з питань роботи бібліотек з ВПО**. До грудня 2014 р. тренінгові навчання з організації послуг для вимушених переселенців пройшли фахівці **понад тисячі бібліотек** з різних регіонів України. Актуальності набула проблема патріотичного виховання.

Бібліотеки активно запроваджують сервіси для людей, які вимушено змінили місце проживання та потребують допомоги в пошуку роботи і житла. Це електронні послуги, клуби однодумців, служби психологічної допомоги, пункти збору речей для соціально незахищених осіб тощо.

З 2 по 10 жовтня 2014 р. (у межах грантової підтримки програми «Бібліоміст», ХОВ УБА та Харківської ОУНБ) проводився **цикл тренінгів «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами)»** для бібліотечних працівників Донецької, Луганської та Харківської областей та м. Харкова на базі Регіонального тренінгового центру ХОУНБ. Було проведено вісім тренінгів, в їх роботі взяли участь **майже 100 бібліотекарів**.

Учасники навчання поділилися власним досвідом роботи з внутрішньо переміщеними особами. Саме до бібліотек часто звертаються жителі Луганської та Донецької областей з різноманітними життєвими питаннями, і бібліотекарі області не перший місяць допомагають переселенцям знайти житло та роботу, організовують скайп-зв'язок з родичами, розповідають, де і як можна отримати матеріальну допомогу, збирають речі, навіть тимчасово дають прихисток у власних оселях. Йшлося і про те, що іноді потрібно просто вислухати людину, дати пораду. Під час навчання бібліотекарі отримали додаткові знання з організації та проведення тренінгів для бібліотекарів та внутрішньо переміщених осіб, ознайомилися із законодавчою базою, створили кейси надання послуг, отримали консультації.

Відбулися засідання обласного клубу професійного та творчого спілкування директорів ЦБС Харкова за темою «Роль сучасної бібліотеки в консолідації українського суспільства, школа проблемного навчання "Патріот. Громадянин. Читач: героїко-патріотичне виховання як фактор консолідації українського суспільства"» (обласний флеш-семінар) ХОБЮ (вересень 2015 р.). Бібліотеки почали співпрацювати з волонтерскими організаціями і благодійними фондами.

Міністерство культури України виступило ініціатором Всеукраїнської акції **«Бібліотека українського воїна»**, яку підтримали всі бібліотеки

країни. ХДНБ у межах акції передала 215 книг до Харківського гарнізонного Будинку офіцерів.

Навожу лише кілька прикладів соціокультурних заходів нашої бібліотеки, спрямованих на консолідацію суспільства: день фахівця «Толерантність – умова успішної міжособистісної взаємодії», вечір спілкування «Ми різні – ми рівні» (до Всесвітнього дня соціальної справедливості), тематичні виставки «Толерантність і духовність в українському суспільстві: історичний аспект» (до Дня боротьби з ксенофобією та расовою дискримінацією), «Толерантність – умова успішної міжособистісної взаємодії» та ін.

Щодо інноваційних проектів популяризації європейських цінностей. Українська бібліотечна асоціація стала переможцем програми Європейського Союзу «Еразмус+ (Жан Моне)» та з вересня 2015 р. розпочинає реалізацію проекту **«Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації»**. Проект передбачає розширення мережі центрів європейської інформації, створених на базі більшості ОУНБ, і відкриття в містах і районах по всій Україні пунктів європейської інформації, інформаційно-методичне забезпечення бібліотекарів щодо їх діяльності та активізацію роботи бібліотек з популяризації європейських цінностей.

Серед останніх інноваційних проектів ХДНБ з цього напрямку варто згадати проект Німецького читального залу **«Європейські цінності: погляд з України» («Europäische Werte in Wort und Bild: Blick aus der Ukraine»).** Тема «Україна – Євросоюз» є надзвичайно актуальною. Тому ми прагнули створити проект з європейським спрямуванням. Особливий акцент було зроблено на європейських цінностях, що визначені Договором про Європейський Союз. У статті 2 Договору сформульована сутність «європейських цінностей»: *«Союз заснований на цінностях поваги людського достоїнства, свободи, демократії, рівності, правової держави, а також дотримання прав людини. Це цінності загальні для країн-членів співтовариства, яке характеризується плюралізмом, терпимістю, справедливістю, солідарністю та відсутністю дискримінації».*

Тож у партнерстві з Goethe-Institut в Україні та кафедрою філософії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди було реалізовано проект, до якого входив **конкурс «Європейські цінності у словах та зображеннях: світоглядні листівки»**,

лекцію і дискусію «Шлях Німеччини до Європи» та підсумковий захід (оголошення результатів конкурсу, нагородження).

Розпочався процес активної участі бібліотек у **популяризації електронного урядування** серед населення та управлінських структур. Бібліотека постає як складова інфраструктури електронного урядування й одним з важливих суб'єктів підготовки громадян до євроінтеграції. За цим напрямком роботи успішним став проект ХДНБ імені В. Г. Короленка **«Е-життя разом з бібліотекою: орієнтир на громаду Харківщини»,** що реалізувався протягом першого півріччя 2015 р. (за грантом конкурсу проектів розвитку електронного урядування програми «Бібліоміст» та за сприяння Харківського обласного відділення ВГО «Українська бібліотечна асоціація», обласної ради й обласної державної адміністрації). Поширення інформації про електронні ресурси та електронні послуги, якими може скористатися будь-який представник громади – головна мета цього проекту.

Було **проведено 24 тренінги**, кожний мав окрему програму з урахуванням особливостей цільової аудиторії. Навчалися представники органів місцевого самоврядування, керівники відділів культури районних державних адміністрацій, державні службовці, бібліотекарі публічних бібліотек Харкова, студенти харківських вишів, ВПО. Виокремлювалися категорії **«активні представники громади», «активні жінки».** Для представників місцевих громад області було застосовано таку форму навчання, як **виїзна Е-лабораторія**. Лабораторії працювали на базі інтернет-центрів бібліотек Дергачівського, Куп'янського, Зміївського, Чугуївського, Нововодолазького районів. У тренінгах, що проводилися протягом п'яти місяців взяли участь **майже 300 осіб.** Програма занять мала практичну спрямованість: слухачі вчилися знаходити інформацію на сайтах органів влади, звертатися із запитаннями он-лайн до представників органів влади, брати участь в обговоренні проектів нормативно-правових актів, використовувати сервіси дистанційної освіти, дізнавалися, як здійснити платіж за допомогою інтернет- та мобільного банкінгу, зареєструвати бізнес, зробити розрахунок субсидії, бронювати квитки та сплачувати за комунальні послуги. Така робота на допомогу населенню сприяє виконанню нової соціальної ролі бібліотеки, вірніше її адаптації до вимог сьогодення.

На підвищення якості життя, надання йому нових кольорів спрямована переважна більшість бібліотечних інновацій: наприклад,

Дніпропетровська міська бібліотека створила спеціальний **електронний додаток «DneprLibrary»,** завдяки чому власники смартфонів та планшетів можуть читати електронні книжки, дізнаватися про цікаві заходи у міських закладах культури та ставити он-лайн запитання бібліотекарям. Спеціальний додаток «DneprLibrary» завантажується безплатно.

Багато публічних бібліотек беруть участь у **програмах розвитку туризму**. Проект Молодіжної секції Української бібліотечної асоціації «Бібліотечний туризм: пізнай Україну та її бібліотеки» створено з метою обміну досвідом між бібліотекарями України, популяризації бібліотек у суспільстві шляхом включення до туристичних маршрутів регіону. Екскурсії можуть бути як реальні, так і віртуальні.

Харківська обласна бібліотека для юнацтва розпочала новий web-проект «MISTOry». Мета проекту – привернення уваги молоді до проблем неформальної культури Харкова. У бібліотеці створено інтернет-ресурс для акумулювання інформації про **неофіційний культурний ландшафт Харкова**.

«Бібліотрамвай». Так, Центральна бібліотека для дітей та юнацтва м. Львова здійснила проект «Библиотека +», в межах якого читачі прикрасили трамвай рекламою бібліотек та інформацією про їх послуги. Для «Бібліотрамвая» обрали маршрут, по якому розташовані кілька бібліотек, а зупинки перейменували на бібліотечний лад. Під час поїздки пасажирів очікували конкурси, презентації нових книг, мультимедійних ресурсів та клубів.

У Києві під час зимових канікул працював бібліотечно-трамвайний маршрут **«Казковий трамвай».** Такий освітньо-розважальний проект створений Національною бібліотекою України для дітей спільно з КП «Київпастранс». Протягом двогодинної поїздки (14.00 – 16.00) бібліотекарі головної дитячої бібліотеки проводили у трамваї для дітей майстер-класи, вікторини, конкурси, читали книги, вірші тощо. У цей час їхні батьки дізнавалися про найновіші книги, знайомилися з асортиментом та послугами бібліотеки й отримували консультації фахівців. У певні дні у трамваї працював психолог бібліотеки.

Приклад **краусорсингу** можна побачити у кабінеті бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної – це настінна інсталяція, виконана волонтером, студенткою другого курсу Харківського художнього училища Ю. О. Вербицькою, яка під час виробничої практики виконала художній розпис стіни кабінету. Розпис зображує історичну панораму Петровського

провулка Харкова кінця XIX – початку XX ст. з Харківською громадською бібліотекою та Миколаївською церквою і є логічним продовженням стендових експозицій кабінету – «Фундатори харківської бібліотечної школи», «Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна».

Стосовно **клубів медіа-просвіти**. Якщо для молоді інформаційні технології є майже сенсом життя, то для літніх людей, яких згодом серед відвідувачів бібліотек значно побільшає, вже сьогодні необхідні соціальні проекти підтримки, що передбачають їхню інтеграцію в інформаційне суспільство. Це підтверджує і наш власний досвід. Користується популярністю соціальний проект ХДНБ **«50+"Інтернет для людей старшого віку"»,** завдання якого – навчання комп'ютерній грамотності літніх людей, а також подолання їхньої інформаційної ізольованості, збереження трудового та інтелектуального потенціалу старшого покоління. Протягом 2012 – 2014 рр. було навчено **240 пенсіонерів, ветеранів війни та праці.** Програма занять є достатньо насиченою – від роботи у програмі Microsoft Word та знайомства з електронними ресурсами ХДНБ до опанування новітніх он-лайн сервісів, роботи у соціальних мережах, блогах. Отже, навчання сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям літніх користувачів – ще одна можливість для бібліотеки бути потрібною громаді, суспільству.

Прикладом інноваційного підходу, що ілюструє трансформаційні процеси в сфері **професійного удосконалення**, можна назвати навчально-інноваційний проект для бібліотечних фахівців **«Школа бібліотечного журналіста»** – переможець у конкурсі «Марафон непересічних бібліотечних ідей 2013», (IREX/Бібліоміст, номінація «Найоригінальніша бібліотечна інновація року»). Головною метою проекту є сприяння професійному розвитку бібліотекарів та створення позитивного іміджу бібліотек як безкоштовних загальнодоступних центрів доступу до інформації через ЗМІ різного рівня (в тому числі бібліотечні) із використанням сервісів web 2.0, 3.0. Проект триває. У **період 2013 – 2015 рр. проведено** три всеукраїнські, одну регіональну, одну обласну, три локальних школи – **всього вісім заходів**. За замовленнями колег також проводяться навчально-тематичні семінари з основ журналістської майстерності для бібліотекарів Харкова та регіону. Учасниками школи за час існування проекту (з 2013 р.) стали також бібліотекарі з Києва, Одеси, Полтавської, Дніпропетровської, Донецької, Сумської, Луганської областей та Криму. На сьогодні у **навчанні взяли участь 182 фахівці.** До

участі у проведенні занять запрошувалися професійні журналісти. Практичним результатом реалізації проекту є опанування слухачами навичок написання журналістських текстів у різних жанрах та створення електронних газет з використанням сервісу Padlet (інтерактивна газета) та програми Publisher (верстка газети). Зараз учасники проекту – слухачі школи створюють власні ресурси з бібліотечної журналістики, розміщують їх на сайтах та відеоканалах своїх бібліотек використовуючи відеохостинг YouTube.

У жовтні 2014 р. започатковано регіональний проект **«Бібліотечна енциклопедія Харківщини»**, головною метою якого є виявлення та комплексне представлення науково-виробничого здобутку бібліотечної галузі регіону, його популяризація. Проект має сприяти професійній інтелектуальній інтеграції та професійному розвитку, розширенню партнерства та консолідації місцевої громади. На «Короленківських читаннях» минулого року цьому проекту була присвячена моя доповідь. Робота проводиться відповідно до дорожньої карти проекту. Розпочато роботу над рубриками «Персоналії», «Бібліотеки Харкова та Харківської області». Можливість оновлення ресурсу – редагування й оперативне доповнення контенту, а також мультимедійний компонент, що планується як важливий чинник наочності досягнень галузі, також дозволяють говорити про інноваційну форму розвитку такого цікавого дослідницького напрямку, як бібліотечна енциклопедистика. Сподіваємося на подальшу підтримку професійної спільноти. Запрошуємо до партнерства організації, громаду.

Стимулюють наше професійне удосконалення **і тренінги «Вікімедіа Україна»** для працівників установ та закладів Міністерства культури України – театрів, музеїв, бібліотек. Протягом 2015 року було проведено низку віківишколів (тренінги з основ редагування Вікіпедії, що проводяться для залучення нових дописувачів до редагування Вікіпедії та інших проектів Фонду Вікімедіа) в межах програми «БоГеМА» громадської організації «Вікімедіа Україна» в бібліотеках України: на базі Національної парламентської бібліотеки, у Науковій бібліотеці Львівського національно університету імені Івана Франка, на півночі Донеччини та Луганщини (а саме: у Старобільську, Сєвєродонецьку та Краматорську), в Харківській обласній універсальній науковій бібліотеці, Харківський державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка (для бібліотек Харківської області) тощо.

Цього року приділено значну увагу проблемі бібліотечної статистики. Нова електронна система бібліотечного моніторингу базової мережі публічних бібліотек України (ЕСМаР) створена фахівцями програми «Бібліоміст» спільно з Міністерством культури України та Національною парламентською бібліотекою України. Більшість з вас з нею знайома. У співпраці Міністерства культури України та Європейської комісії в Україні в межах Програми зовнішньої технічної допомоги ЄС TAIEX у Києві відбувся **Міжнародний семінар «Статистика в галузі культури – роль, інструменти, виконавці»** (Київ, 17–18 серпня) з удосконалення українських методик збору інформації для отримання надійних даних, сумісних з європейськими стандартами. Семінар реалізований у межах практичного втілення «Стратегії розвитку української культури» та налагодження європейсько-української співпраці в аналітичній і дослідницькій роботі в галузі культури.

Дещо про **роль громадської організації в інноваційному розвитку** бібліотек Харківської області. З моменту набуття ХОВ УБА статусу юридичної особи минулого року вдалося реалізувати чотири грантових проекти, спрямованих на актуальні проблеми: на проведення інноваційних тренінгів, опанування новітніх форм доступу до електронних послуг та їх популяризацію, оновлення обладнання. Про два проекти, а саме: цикл тренінгів «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами» – ХОУНБ, а також проект «Е-життя разом з бібліотекою: орієнтир на громаду Харківщини» – ХДНБ я вже розповідала.

Про інші проекти. З 2003 р. при Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна функціонує інформаційний центр «Вікно в Америку». У поточному році і за партнерської підтримки ХОВ УБА за грантом Посольства США в Україні здійснено **реновацію Центру**: придбано меблі, інформаційний термінал, обладнання Wi-Fi, ворота Antivor та ін., а також оновлено фонд – видання, DVD, CD американських авторів та про США.

Зовсім нещодавно за допомогою ХОВ УБА Національний технічний університет **«Харківський політехнічний інститут»** здобув грантову підтримку за програмою «Нарощування цифрового потенціалу громадянського суспільства» від Посольства США в Україні навчальний курс «Куратор змісту-4. (Мережевий інформаційний аналітик)».

Зрозуміло, що на шляху інноваційних змін існує багато перешкод і проблем, серед яких організаційні, управлінські, техніко-технологічні, психологічні. На наш погляд, в умовах сьогодення інноваційний розвиток бібліотек, які останнім часом докладали багато зусиль для того, щоб не втрачати привабливості для читачів, значною мірою залежить від реалізації державної політики бібліотечної справи України. А така політика сьогодні не може не передбачати **створення Національної електронної бібліотеки**, це має бути основним пріоритетом. Європейські стандарти життя, в яких бібліотека стоїть на третій сходинці після родини і роботи, вимагають не просто окремих зусиль окремих книгозбірень, а створення **нової концепції життя** українців, в якій немислиме життя без постійного оновлення знань, уміння своєчасно і якісно перекваліфіковуватися. У такому житті сучасна бібліотека має стояти дійсно на одному з перших місць. А ми з вами, як сучасні активні бібліотекарі, будемо всіляко сприяти створенню **єдиного порталу бібліотек України**, заявленому у зазначеному проекті «Стратегії розвитку бібліотек України».

Давно вже назріла в Україні проблема створення сучасного дизайну бібліотек і надання користувачам більш **комфортних умов** перебування в них. Потрібні рішення на державному і місцевому рівнях про переобладнання і ремонти бібліотек таким чином, щоб користувачі мали змогу отримувати якомога більше умов для самореалізації в динамічному суспільстві. Сучасний дизайн, який за допомогою гармонічної організації робочого й іншого простору сприятиме підвищенню якості обслуговування громадян у бібліотеках України, дозволить виконувати рекреаційну функцію і стане складовою якості життя українців. У таких привабливих і комфортних бібліотеках можна буде втілювати ще більш фантастичні проекти з надання сучасних технологічних сервісів, нових форматів соціокультурних заходів.

Сподіваємося, що наша регіональна професійна спільнота, як і колектив ХДНБ, готові до подальших кроків у пошуку нових ідей і можливостей реалізації цікавих для громади проектів, розвитку партнерства та плідної взаємодії, в тому числі з архівами, музеями, громадськими організаціями (насамперед з ХОВ УБА) та іншими зацікавленими у розвитку регіону установами та особами.

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ ЯК ЦЕНТР ГЕНЕРАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПЕРІОДИКИ

Кушнаренко Наталя Миколаївна,
проректор з наукової роботи,
професор Харківської державної
академії культури,
д-р пед. наук,
Україна, Харків

Анотація. *Досліджено історію Харківської державної академії культури як засновника та центру генерації бібліотечних періодичних видань на терені вищої школи України (1940–2015 рр.). Розглянуті цільове призначення, структура, проблематика видань «Труды Харьковского государственного библиотечного института», «Ученые записки», «Учені записки», «Наукові записки», «Бібліотекознавство та бібліографія», «Культурно-освітня робота», «Культура України», «Вісник Харківської державної академії культури», своєрідного каталогізатора нових інтегрованих знань у галузі бібліотекознавства та споріднених з ним наукових дисциплін.*

Ключові слова: *бібліотечна періодика, історія вищої бібліотечної освіти, соціальні комунікації, Харківська державна академія культури.*

Аннотация. *Исследована история Харьковской государственной академии культуры как основателя и центра генерации библиотечных периодических изданий на высшей школы Украины (1940–2015 гг.). Рассмотрены целевое назначение, структура, проблематика изданий «Труды Харьковского государственного библиотечного института», «Ученые записки», «Учені записки», «Наукові записки», «Бібліотекознавство і бібліографія», «Культурно-освітня робота», «Культура України», «Вісник Харківської державної академії культури», своеобразного каталогизатора новых интегрированных знаний в области библиотековедения и родственных научных дисциплин.*

Ключевые слова: *библиотечная периодика, история высшего библиотечного образования, социальные коммуникации, Харьковская государственная академия культуры.*

Annotation. *This article examines the history of Kharkiv State Academy of Culture as the founder of the Center of library periodicals generation on the base of Ukrainian high school (1940-2015). Intended purpose, structure, is considered, issues publications of " Proceedings of Kharkiv State library Institute", "Scientific Notes ", "Library science and Bibliography", "Cultural and educational work", "Culture of Ukraine", " Bulletin of Kharkiv*

State Academy of culture, "a kind of new cataloguer of new integrated knowledge in the field of library science and related with them disciplines.

Keywords: *library periodicals, history of high library education, social communication, Kharkiv State Academy of Culture.*

Харківська державна академія культури (ХДАК) є засновником перших професійних бібліотечних періодичних видань на терені вищої школи України. На її базі були започатковані такі професійні бібліотечні періодичні видання: «**Труды Харьковского государственного библиотечного института», «Ученые записки», «Учені записки», «Наукові записки», «Бібліотекознавство та бібліографія», «Культурно-освітня робота», «Культура України», «Вісник Харківської державної академії культури»**, на шпальтах яких висвітлюються проблеми бібліотечної науки, практики, освіти й управління [1; 7; 8; 9; 12].

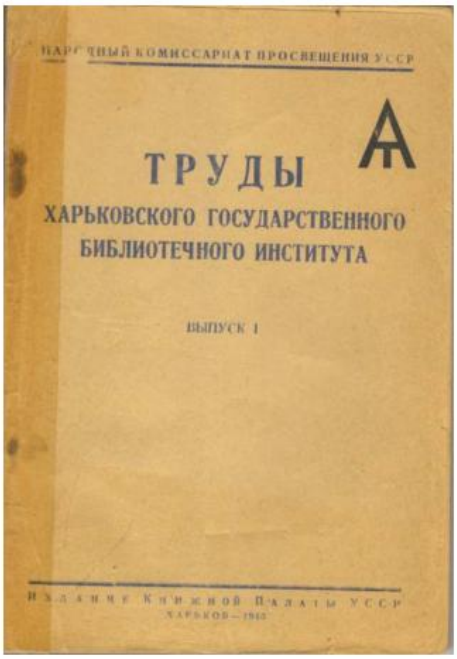

Попри численні реформування та перейменування, інститут започаткував важливу традицію – видання науково-практичного доробку фахівців бібліотечної справи України.

У першому десятилітті існування (1929–1939 рр.) інститут розпочав проведення щорічних науково-практичних конференцій своїх випускників, за результатами яких друкувалися збірники матеріалів. Однак першим фундаментальним виданням Харківського державного бібліотечного інституту (ХДБІ) (1935–1964 рр.) вважаються **«Труды Харьковского государственного библиотечного института»** [10], які стали своєрідним брендом створення в Україні професійної бібліотечної преси, що на той час було унікальним явищем для всього бібліотечного співтовариства СРСР [1; 2; 3; 4; 5].

Перший том «Трудов …» побачив світ у 1940 р., і був приурочений до п’ятиріччя заснування ХДБІ. Його відповідальним редактором став Давид Моїсейович Лекаренко – завідувач кафедри бібліотекознавства (1936–1941 рр.), декан бібліотечного факультету (1939–1941 рр.), викладач бібліотечних дисциплін Українського бібліотечного інституту (з 1939 р. –

ХДБІ). Д. М. Лекаренко першим у СРСР 11 квітня 1938 р. захистив дисертацію з бібліотекознавства «Изучение читателей дореволюционной России (Алчевская Х. Д., Анский С. А., Рубакин Н. А.)». За результатами захисту йому був присуджений, як зазначалося в офіційній довідці, вчений ступінь кандидата педагогічних наук з бібліотекознавства. Непересічна особистість вченого надала виданню особливої авторитетності. У передмові до першого тому «Трудов …» зазначено: «*Настоящий выпуск трудов является первым печатным сборником института. В данном выпуске помещены статьи научных работников различных кафедр. Поэтому труды лишены единства тематики. Последующие выпуски будут включать статьи родственных кафедр*» [10].

У «Трудах …» вміщено п'ять об'ємних статей і три рецензії, а саме: «Сталин и развитие исторической науки» (В. А. Гольденберг), «О библиографии и ее задачах» (М. М. Фельдштейн), «Изучение читателей народниками» (Д. М. Лекаренко), «К вопросу о теории детской литературы» (Ф. Гуревич), «Материалы к работе "Повесть А. П. Чехова "Три года"» (А. А. Ивановская). Рецензії: Т. М. Кейсерман – на працю В. Іванова та С. Хлебцевич «Как составить план работ и смету районной библиотеки» (М., 1939); А. Еромицкий «О программе "Библиография производственно-технической литературы"» (Программы по специальным дисциплинам на 1939–1940 учебный год. Вып.1 (М., 1939); М. Левіна – на працю «Блисс, Г. Е. Организация знаний в библиотеке и классификация книг» (Нью-Йорк, 1934).

Упродовж 1941 р. готувався до друку другий том «Трудов …», однак, через війну та окупацію Харкова не був виданий [6, с.16; 10]. На жаль, рукопис цього видання не зберігся. Перший том «Трудов …» давно став бібліографічною рідкістю, проте, і нині зберігає свої аксіологічні якості як надійне джерело дослідження становлення та розвитку бібліотечної науки, освіти і практики в Україні.

Починаючи з кінця 1950-х років ХДБІ (1939–1964 рр.) відновлює видання таких наукових збірників: «Ученые записки» (1956, вип. 2), «Учені записки» (1957–1960, вип. 3–5), «Наукові записки» (1962, вип.6), наступниками яких є «Бібліотекознавство та бібліографія» (1964–1992, вип.1–31), «Культурно-освітня робота» (1964–1972, вип.1–7), «Культура України» (з 1993 р. і

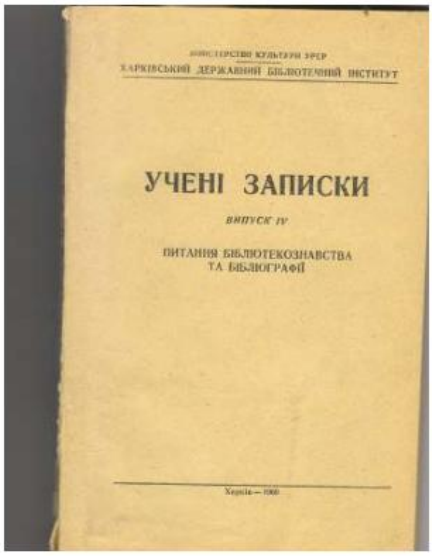

дотепер), «Вісник Харківськоїї державної академії культури» (з 1999 р. і дотепер) [7].

Наприкінці 1956 р. побачили світ «**Ученые записки»** ХДБІ [11]. У монографії, присвяченій 50-річчю ХДАК, зазначалося: *«Институт продолжал издавать свои «Ученые записки. До 1959 г. было издано три выпуска. Многие из опубликованных в них работ представляли собой серьезные научные исследования»* [6, с.22]. Однак це не зовсім так. З такою назвою вийшов лише один випуск «Ученых записок» (1956 р.).

Усі збірники ХДБІ – «Труды Харьковского государственного библиотечного института», «Ученые записки», «Учені записки» та «Наукові записки» розглядалися як спадкоємні і мали продовжувану (наскрізну) нумерацію. Тобто, «Труды ...» вважалися першим, а «Ученые записки» – другим виданням і т. д. Підтвердженням цього є такі слова: *«Наприкінці 1956 року через шістнадцять років після виходу в світ першого випуску, вийшов другий випуск "Ученых записок" інституту»* [6, с.42].

Дійсно, у 1956 р. видано єдиний випуск (2-й) «Ученых записок» ХДБІ. Редакційна колегія: Ф. А. Єщенко (відповідальний редактор), члени редколегії: А. А. Ашукін, А. П. Виноградов, М. М. Герман, І. Я. Каганов, Д. Д. Тараманов, Н. Я. Фрідьєва. Випуск містив 12 статей викладачів семи кафедр, в яких висвітлювалися проблеми історії України (Ф. І. Єщенко, І. В. Дьомкін), соціалістичної економіки (А. М. Томашевський, І. Н. Гальперін), літератури та мови (М. О. Габель, І. Я. Каганов, І. Г. Рікман), культурно-освітньої роботи (А. П. Виноградов), бібліографії (В. Т. Витяжков, Д. Д. Тараманов, І. І. Корнєйчик), бібліотечної роботи (М. С. Демченко).

«Ученые записки» ХДБІ дістали позитивну оцінку громадськості. В рецензії «Интересный научный сборник», опублікованій у харківській газеті «Красное знамя» (1957, 19 червня), зазначалося: *«Висновки багатьох з дванадцяти вміщених в збірнику матеріалів мають не тільки теоретичне, але й практичне значення для працівників народного господарства, науки і культури, для пропагандистів»* [6, с. 42].

Упродовж 1957–1960 рр. (вип. 3–5) видавався україномовний варіант цього видання – «Учені записки». Змінився відповідальний редактор, ним став Г. А. Кравець. У третьому випуску вміщено 11 статей викладачів ХДБІ, з них шість присвячені історії України і культурному будівництву (Д. С. Саранчук, І. В. Дьомкін, М. С. Павлюк, А. П. Виноградов,

В. О. Вєтров, С. А. Канавенко), дві – літературознавству та книгознавству (Л. І. Коломійченко, Г. А. Кравець), рекомендаційній бібліографії (О. П. Довгопола), організації бібліотечного обслуговування (Р. Б. Гуревич).

Четвертий випуск «Учених записок» вийшов у трьох тематичних серіях та в трьох томах. Перший том мав назву «Питання літератури» (1959). Складі редколегії: Г. А. Кравець (відповідальний редактор), Й. Я. Волісон, М. О. Габель, Ю. А. Кривих). Тут розміщено шість статей з літературознавства працівників ХДБІ (автори С. Н. Трушевський, Г. А. Кравець, М. О. Габель, Є. С. Полянська, К. М. Лойко, Й. Я. Волісон. Другий том – «Питання історії та теорії культосвітньої роботи» (1959), у складі редколегії — Г. А. Кравець (відповідальний редактор), А. А. Ашукін, А. П. Виноградов, М. М. Герман, І. В. Дьомкін, І. Я. Каганов, Є. С. Полянська (відповідальний секретар), Д. Д. Тараманов, Н. Я. Фрідьєва. Тут опубліковано вісім статей, сім з яких присвячені історії України та всесвітній історії, одна – підвищенню культурного рівня робітників України (А. І. Епштейн). Третій том – «Питання бібліотекознавства і бібліографії» (1960), склад редколегії: Г. А. Кравець (відповідальний редактор), А. А. Ашукін, А. П. Виноградов, М. М. Герман, І. В. Дьомкін, І. Я. Каганов, Є. С. Полянська (відповідальний секретар), Д. Д. Тараманов, Н. Я. Фрідьєва. У збірнику вміщено сім статей викладачів двох кафедр ХДБІ – бібліографії та бібліотекознавства, зокрема: О. І. Коломійченко (про бібліографію видань творів основоположників марксизму-ленінізму в Україні), І. Я. Каганова (про героїв творів О. М. Горького – читачів), С. І. Волкової (про поліпшення бібліотечного обслуговування на селі), Л. І. Вовченко (про мережу масових бібліотек у сільській місцевості), І. О. Вовченко (про розвиток бібліографії та бібліографічної справи), Т. О. Скрипник (про книжкові видавництва України), І. І. Корнєйчика (про бібліографічну діяльність І. Я. Франка).

П'ятий випуск «Учених записок» (1960 р.) також був тематичним – «Питання історії та історії культосвітньої роботи», містив дев'ять публікацій 11 викладачів ХДБІ. В основному статті були присвячені питанням історії та економіки УРСР. На жаль, не було жодної статті, присвяченої історії культосвітньої роботи. Незмінним залишився склад редакційної колегії.

Шостий випуск видання (1962 р.) вийшов з новою назвою «Наукові записки» з підназвою «Питання історії культосвітньої роботи». Склад редколегії залишився незмінним. До збірника ввійшли дев'ять статей, а саме: Р. Б. Гуревич, присвячена громадському огляду державних масових бібліотек Української РСР (1956–1958 рр.), С. А. Канавенка, В. О. Вєтрова – з історії культурно-освітньої роботи в УРСР, С. А. Піналова – про політико-освітню роботу, А. П. Виноградова – про агітпоїзди в УРСР, В. В. Афанасьєва – про виробничу пропаганду, О. О. Шимона – з історії зародження кіно в УРСР, М. Г. Каліберди – з історії вітчизняної фотографії, Г. Й. Чернявського – про масово-політичну роботу в Болгарії, Ф. Т. Ковпика – про погляди А. С. Макаренка на естетику дисципліни в дитячому колективі. Усі автори – викладачі ХДБІ.

На цьому видання було припинено, воно трансформувалося в інші наукові збірники інституту. Детальний розгляд змісту випусків збірників ХДБІ не є випадковим. Нині ці унікальні видання є раритетами, історичною рідкістю. Вони збереглися в одиничних примірниках у фондах бібліотеки ХДАК, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, ЦНБ Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Однак і до цього часу ці видання є джерельною базою для дослідження генези бібліотечної науки, освіти і практики України.

Спадкоємником попередніх фахових періодичних видань ХДАК («Труды Харьковского государственного библиотечного института», «Ученые записки», «Учені записки», «Наукові записки») є міжвідомчий науково-методичний збірник **«Бібліотекознавство та бібліографія»**. У назві збірника є різночитання, що викликає в деяких дослідників слушне запитання: якою ж є справжня назва збірника – «Бібліотекознавство і бібліографія» чи «Бібліотекознавство та бібліографія»? Дослідження свідчить, що вип. 1–13 вийшли з назвою «Бібліотекознавство і бібліографія» (видавець – Книжкова палата України); вип. 14–31 – з назвою «Бібліотекознавство та бібліографія» (видавець – Харківський державний університет ім.

В. Н. Каразіна).

Перше число збірника «Бібліотекознавство і бібліографія» вийшло в 1964 р. У передмові зазначалося, що згідно з «Положенням про республіканські міжвідомчі наукові, науково-технічні і науково-методичні збірники науково-дослідних установ, вищих учбових закладів та інших організацій УРСР», затвердженим Радою Міністрів Української РСР, починається видання міжвідомчого збірника з питань бібліотекознавства та бібліографії. Мета збірника – публікація наукових досліджень у галузі бібліотекознавства бібліографії та книгознавства, що здійснюються в бібліотеках республіки та в Харківському державному інституті культури [5, с.2].

Отже, враховуючи позитивний досвід видання фахових збірників ХДБІ, Міністерство культури УРСР доручило Харківському державному інституту культури (ХДІК, перейменування відбулося в 1964 р.) здійснювати змістову підготовку наукового збірника республіканського масштабу. Збірник «Бібліотекознавство та бібліографія» в різні часи отримував високу оцінку не лише українських, а й зарубіжних фахівців [1; 2; 3; 4; 7; 8]. Його зміст детально аналізувався провідними фахівцями. Було оновлено редакційну колегію збірника. До її складу вперше ввійшли не лише викладачі ХДІК, а й представники інших бібліотечних установ України. Склад редколегії: М. С. Демченко (відповідальний редактор), Л. І. Вовченко (заступник відповідального редактора), В. Т. Витяжков (відповідальний секретар), І. Я. Каганов, П. Є. Коломієць, О. П. Кущ, І. Д. Мазуренко, Л. Л. Макаренко, Г. А. Мірошниченко, О. В. Молодчиков, М. О. Пасічник, М. П. Рудь, Д. Д. Тарамонов, С. С. Троянівський, Н. Я. Фрідьєва.

Відповідальними редакторами в різні часи були відомі в Україні та за її межами такі фахівці: М. С. Демченко (1964–1970 рр, вип. 1–9), Є. П. Тамм (1971–1991 рр., вип. 10–30), В. К. Удалова (1992 р., вип. 31). Членами редакційної колегії тривалий час були В. С. Бабич, О. Ф. Ботушанська, В. Т. Витяжков, І. О. Вовченко, С. І. Волкова, І. Я. Каганов, А. С. Кобзаренко, П. Є. Коломієць, Н. Ф. Колосова, І. І. Корнєйчик, А. П. Корнієнко, Н. Ф. Королевич, Л. Л. Макаренко, Ю. Б. Медведєв, В. Д. Навроцька, Л. П. Одинока, М. О. Пасічник, З. А. Печенізька, В. М. Туров, Н. Я. Фрідьєва та ін.

Організаційним центром видання був ХДІК. Перші 13 випусків видавав редакційно-видавничий відділ Книжкової палати УРСР, а з 14-го

випуску – видавництво «Вища школа» (згодом «Основа») при Харківському державному університеті. Свого часу палко вітала появу цього збірника відомий російський бібліограф і книгознавець М. В. Машкова. Аналіз збірника з книгознавчих питань за перші десять років його існування в 1973 р. зробив відомий український дослідник Л. І. Гольденберг. У 1980 р. видання отримало високу оцінку провідного російського (радянського) бібліотекознавця Ю. М. Столярова. Коли в 1991 р. постало питання про закриття збірника через фінансові труднощі, Ю. М. Столяров вболівав з цього приводу, пропонуючи різні варіанти його відновлення, особисту допомогу із залученням до вирішення цього питання російських фахівців. У 1992 р. американський бібліотекознавець М. Тарнавська порівнювала збірник «Бібліотекознавство та бібліографія» з «Журналом бібліотекознавства і бібліографія», що видавався у 1927–1930 рр. Авторка позитивно оцінила зміст збірника. З нагоди 30-річчя від дня його заснування у 1995 р. викладачі Київського державного інституту культури, професор, завідувач кафедри бібліографознавства та інформаційних ресурсів В. С. Бабич та кандидат педагогічних наук, доцент В. С. Пашкова глибоко проаналізували зміст збірника та висвітлення на його сторінках питань історії бібліотечної справи і бібліографії.

Структурно спочатку збірник складався з трьох розділів – «Теорія та методика». «З досвіду роботи», «Історія. Книгознавство», згодом зміст було деталізовано. Так, останній, 31-й випуск, мав таку структуру: «Бібліотечно-бібліографічна діяльність»; «Організація бібліотечної справи»; «Бібліотечні фонди»; «Бібліотечні кадри»; «Історія бібліотечної справи і бібліографії».

Розширилося коло дописувачів збірника. Якщо в попередніх виданнях ними були лише викладачі харківського інституту, то в збірнику «Бібліотекознавство і бібліографія» авторами були представники інших бібліотечних, бібліографічних та книгознавчих установ України, а пізніше – фахівці з інших країн. Так, серед 28 авторів (вип.1) 16 осіб – викладачі ХДІК, 12 осіб – з інших установ України (Одеська державна наукова бібліотека ім. О. М. Горького, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Донецька ОУНБ, Державна історична бібліотека України, Книжкова палата України, а згодом і провідні фахівці інших країн).

Науково-методичннй збірник «Бібліотекознавство та бібліографія» мав свого часу значний попит серед фахівців книжкової та бібліотечно-

бібліографічної сфери. На його сторінках упродовж майже 30 років (1964–1992) було опубліковано близько 700 статей з широкого спектра проблем, що постали перед бібліотечною, книжковою справою та бібліографією України у 1960–80-х роках. У 1992 р. вийшов 31-й, останній випуск збірника, який підготувала редколегія при ХДІК. Збірник припинив своє існування з фінансових причин. Однак його матеріали протягом тривалого часу є джерельною базою для наукових розвідок з питань книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства України.

«Вісник Харківської державної академії культури. Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture» – фаховий збірник наукових праць. Виходить чотири рази на рік. Заснований ХДАК у 1999 р. у Харкові.

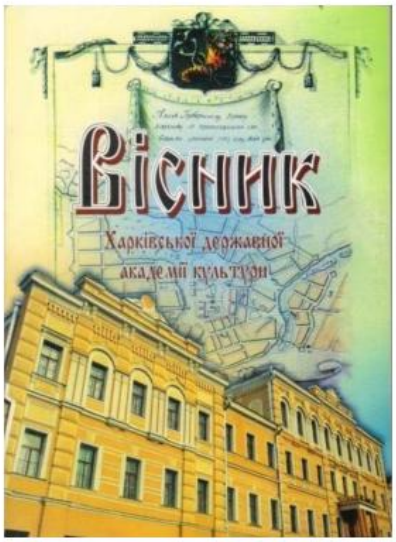

Збірник є логічним продовженням республіканського науково-методичного збірника «Бібліотекознавство та бібліографія», що упродовж майже 30 років (1964–1992 рр.) виходив на базі ХДІК і тривалий час був єдиним в Україні фаховим збірником.

«Вісник Харківської державної академії культури» виходить і понині. Видання є своєрідним каталогізатором нових інтегрованих знань у галузі бібліотекознавства та споріднених наукових дисциплін, поєднуючи в єдину систему теоретичні засади бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, інформаціезнавства та соціальних комунікацій, сприяє порозумінню між науковцями, бібліотечними працівниками, викладачами у сфері документних комунікацій, створенню єдиного термінологічного простору та ґрунтовних теоретико-методологічних засад як системи в цілому, так і її головних підсистем, формуванню нової генерації українських науковців [7; 9; 12].

Мета видання – висвітлення історичних, теоретичних, організаційно-методичних і практичних питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, бібліотечно-бібліографічної діяльності, вищої бібліотечно-бібліографічної освіти і соціальних комунікацій. Основні рубрики й пріоритетна проблематика: теорія та історія соціальних комунікацій, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, документознавство та інформаційна діяльність.

Головний редактор – Василь Миколайович Шейко, ректор ХДАК, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України, заслужений діяч мистецтв України. Заступник головного редактора – Наталя Миколаївна Кушнаренко, проректор з наукової роботи ХДАК, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник культури України.

Проблематика видання актуальна, значуща, перспективна. Основними напрямами збірника є такі:

1. Концептуальні положення, теоретико-методологічні засади документно-комунікаційної системи, дослідження междисциплінарних зв'язків і дисциплінарних особливостей, тенденції розвитку документних комунікацій у системі наукового знання.

2. Проблеми практичної діяльності документно-інформаційних структур суспільства, інноваційні підходи до технологічного і соціального розвитку системи бібліотечно-інформаційного обслуговування, до вибору пріоритетів і засобів забезпечення такої діяльності (зокрема, до формування і взаємовикористання документно-інформаційних ресурсів, підготовки і перепідготовки кадрів), до створення моделі соціокультурних дій документно-інформаційного співтовариства як у масштабах країни, так і в межах її окремих територій, до визначення місця документних комунікацій в інформаційній інфраструктурі.

3. Питання професійної підготовки нової генерації бібліотекарів, бібліографів, документознавців, діловодів, патентознавців, референтів-аналітиків, менеджерів інформаційної справи, архівістів, музеєзнавців, зміст та напрями освіти.

4. Проблеми автоматизації системи документних комунікацій, впровадження нових технологій.

Значне місце відведено історичній проблематиці, історичним розвідкам життя та професійної діяльності видатних фахівців, які зробили суттєвий внесок у розвиток бібліотечної, бібліографічної, книжкової справи, документознавства та інформаційної діяльності. Зміст видання є надійним джерелом для узагальнень і висновків.

Редакційна колегія послідовно дотримується плюралізму документознавства та інформаційної діяльності. Зміст видання є надійним джерелом для узагальнень і висновків. У ньому знаходять втілення наукові й науково-методичні розвідки авторитетних і молодих учених, теоретиків і практиків, фахівців різних документно-інформаційних структур,

представників різних регіонів України, зарубіжних авторів. Перевага надається фундаментальним дослідженням, проблемно-аналітичним статтям [8].

У 1999 –2015 рр. видано 47 випусків збірника наукових праць «Вісник Харківської державної академії культури». В них міститься 1415 публікацій, з них 1386 наукових статей, 29 рецензій. За час існування збірника 1515 авторів з різних регіонів України та інших країн світу (США, Данія, Латвія, Литва, РФ, Китай, Іран, Йорданія) опублікували свої наукові розвідки. Серед авторів 243 доктори наук, професори, 620 кандидатів наук, доцентів, 360 аспірантів, понад 280 інших дописувачів, 9 студентів. У фаховій пресі опубліковані ґрунтовні аналітичні статті про зміст та якість «Вісника ХДАК» [2; 7; 9; 12].

«Вісник ХДАК» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких мають публікуватися основні наукові результати дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук із соціальних комунікацій, історичних і педагогічних наук (до 2015 р.). З 2015 р. «Вісник ХДАК» виходить серією «Соціальні комунікації».

Серед нинішніх членів редакційної колегії «Вісника ХДАК» – провідні вчені ХДАК, інших ВНЗ і наукових установ України та багатьох країн світу. Склад редакційної колегії: В. М. Шейко, ректор ХДАК, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України академії мистецтв України (головний редактор); Н. М. Кушнаренко, доктор педагогічних наук, професор, ХДАК (заступник головного редактора); Г. Г. Асєєв, доктор технічних. наук, професор, ХДАК; І. О. Давидова, докторр наук із соціальних комунікацій, професор, ХДАК; Л. А. Дубровіна, доктор історичних наук, професор, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Х. Ельбесхаузен, доктор філософії, доцент, Королівська школа бібліотекознавства та інформатики Університету Копенгагена (Данія); О. М. Кобелєв, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, ХДАК; С. Г. Кулешов, доктор історичних наук, професор, Інститут архівної справи та документознавства Держкомархіву України; С. І. Лиман, доктор історичних наук, професор, ХДАК; Б. Лоренз, доктор філософії, доцент, Університет прикладних наук у галузі державного управління і правових питань (Мюнхен, Німеччина); І. Я. Лосієвський, доктор філологічних наук, доцент, ХДНБ; П. Мазур, доктор педагогічних наук, професор, Державна вища професійна школа в Холмі (Польща); В. А. Маркова, доктор наук із соціальних комунікацій,

професор, ХДАК; Р. С. Мотульський, доктор педагогічних наук, професор, Національна бібліотека Білорусії (Білорусія); Л. Г. Петрова, доктор педагогічних наук, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв України; С. В. Потрашков, доктор історичних наук, професор, ХДАК; А. О. Рижанова, доктор пед. наук, професор, ХДАК; М. І. Сенченко, доктор технічних наук, професор, Книжкова палата України; А. А. Соляник доктор педагогічних наук, професор, ХДАК; Ю. М. Столяров, головний науковий співробітник НПП «Издательство „Наука“» (РФ), доктор педагогічних наук, професор; Л. Я. Філіпова, доктор педагогічних наук, професор, ХДАК; Г. М. Швецова-Водка, доктор історичних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет; Г. В. Шемаєва, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, ХДАК; Т. Д. Булах, кандидат педагогічних наук, доцент, ХДАК (відповідальний секретар).

Основні розділи збірника: «Теорія та історія соціальних комунікацій»; «Теоретико-методологічні засади бібліотекознавства та бібліографознавства»; «Документознавство та інформаційна діяльність»; «Журналістика та засоби масової інформації»; «Прикладні соціокомунікаційні технології».

Використані джерела

1. Бейліс, Л. І. Українська бібліотечна періодика 1991–2005 років: основні тенденції розвитку : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.08 / Бейліс Леонід Ілліч ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2006. – 18 с.

2. Бейліс, Л. І. «Вісник Харківської державної академії культури» – продовження традицій / Л. І. Бейліс // Бібл. планета. – 2002. – № 4. – С. 20–22.

3. Бейлис, Л. И. Профессиональная библиотечная периодика современной Украины / Л. И. Бейлис // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2011. – № 1. – С. 68–75.

4. Бейлис, Л. И. Библиотечная периодика Украины / Л. И. Бейлис, О. И. Пилипченко // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2004. – № 1. – С. 74–80.

5. Бібліотекознавство і бібліографія : зб. ст. – Харків : Кн. палата УРСР, 1964. – 246 с.

6. Євсеєв, О. І. Підготовка культосвітніх працівників в Харківському бібліотечному інституті / О. І. Євсеєв, А. П. Виноградов, О. А. Майборода // Учені записки. – Харків, 1957. – Вип. 3. – С. 3–51.

7. Кушнаренко, Н. З історії бібліотечної періодики: фахові видання Харківської державної академії культури / Н. Кушнаренко // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 11. – С. 38–41.

8. Кушнаренко, Н. М. Фундатор бібліотечної освіти в Україні / Н. М. Кушнаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2000. – Вип. 2. – С. 110–123.

9. Соляник, А. А. «Вісник Харківської державної академії культури» / А. А. Соляник // Енциклопедія Сучасної України / Нац. акад. наук України та ін. – Київ, 2005. – Т. 4. –С. 611.

10. Труды Харьковского библиотечного института. – Харьков : Кн. палата УССР, 1940. – Вып. 1. – 99 с.

11. Харьковский государственный институт культуры, 1929–1979 / под ред. А. Л. Оприщенко. – Харьков : Вища шк., 1979. – 72 с.

12. Шейко, В. М. Відродження фахової збірки на новій інформаційній основі / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 1999. – Вип. 1. – С. 5–9.

БІБЛІОТЕКА ЯК МЕДІАКОНВЕРГЕНТНА РЕДАКЦІЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНИХ ВПРОВАДЖЕНЬ

Косачова Ольга Олександрівна,
бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
ст. викладач Харківської державної академії
культури, канд. наук із соц. комунікацій,
Україна, Харків

Анотація. *Надані концептуальні засади функціонування медіаконвергентних редакцій: понятійний апарат, типологія, принципи роботи та критерії успішного функціонування. Здійснено порівняльний аналіз веб-сайтів професійних медіа-компаній, найбільших світових бібліотек та вітчизняних книгозбірень. Виявлено перспективні напрями переходу українських бібліотек на рівень медіаконвергентної редакції.*

Ключові слова: *мультимедіа, мас-медіа, медіаконвергенція, медіаконвергентна редакція, ЗМІ, бібліотечна журналістика, медіа-компанії.*

Аннотация. *Представлены концептуальные основы функционирования медиаконвергентных редакций: понятийный аппарат, типология, принципы работы и критерии успешного функционирования. Осуществлен сравнительный анализ веб-сайтов профессиональных медиакомпаний, крупнейших мировых библиотек и отечественных книгохранилищ. Выявлены перспективные направления перехода украинских библиотек на уровень медиаконвергентной редакции.*

Ключевые слова: *мультимедиа, масс-медиа, медиаконвергенция, медиаконвергентная редакция, СМИ, библиотечная журналистика, медиа-компании.*

Annotation. *Conceptual bases of media-convergence editorial staffs functioning are given: terms system, typology, principles of work and criteria of the successful functioning.*

The comparative analysis of professional mediacompanies, largest world libraries and Ukrainian libraries web-sites is carried out. The perspective sending of the Ukrainian libraries transition to the level of media-convergence editorial staff is exposed.

Keywords: *multimedia, mass-media, of media-convergence editorial staff, mass-media, library journalism, mediacompanies.*

Медіаконвергентна діяльність сучасної бібліотеки передбачає роботу з інформацією різної природи: текстом, аудіо- та відеофайлами, технологіями Веб 2.0. Проте формуванню позитивного суспільного іміджу бібліотеки як повноправного учасника глобалізаційних процесів сприятиме перш за все її медійна діяльність, затвердження себе як повноцінного засобу масової інформації.

Незважаючи на те, що медіаконвергентні редакції почали своє функціонування ще наприкінці минулого століття, наукового осмислення ця тема ще не отримала. Перші кроки на шляху розробки теми зробили О. Л. Вартанова [2], А. Г. Качкаєва [9]. Основою для розуміння принципів роботи медіаконвергентних редакцій є теоретичні розробки дослідників мультимедіа та мас-медіа. зокрема: Н. І. Дворко [5], В. Вуля [3], А. А. Калмикова [8], М. В. Григоряна [4].

Метою повідомлення є виявлення перспективних напрямів переходу українських бібліотек на рівень медіаконвергентної редакції відповідно до передових принципів роботи професійних світових медіа-компаній.

Сьогодні більшість видів діяльності пов'язана з медіа-середовищем. Як провідний соціальний інститут бібліотека покликана розширювати доступ до знань, забезпечувати вільну орієнтацію в сферах соціуму та різних медіа, сприяти передачі когнітивних та соціально орієнтованих смислів [7]. Водночас бібліотека прагне забезпечити оперативне інформування читачів про новації в обслуговуванні, нові надходження та події у книжковому світі в цілому. Реалізація цих завдань здійснюється в межах медійної сфери бібліотеки. Проаналізуємо кілька визначень. До термінологічної сфери теми належать такі поняття: «мультимедіа», «мас-медіа», «медіаконвергенція», «медіаконвергентна редакція».

Аналізуючи принципи роботи медіаконвергентних редакцій, необхідно в першу чергу окреслити межі поняття «мультимедіа». Джерелознавчий аналіз фахової літератури дозволив виявити кілька основних підходів до визначення змісту поняття «мультимедіа», найвдалішими з яких є розуміння мультимедіа як: соціокомунікативного

феномену (новий комунікаційний інтерактивний засіб, що спричиняє особливу структуру мультимедійних творів, своєрідність їх художньої виразності, природи і засобів художньої умовності, особливості сприйняття глядачем – користувачем комп'ютера [5, с. 5]; мистецької форми (новий вид синтетичного мистецтва, відмінними ознаками якого є висока інформативність та інтерактивність [3, с. 108]; мультимедійної ідеології (прагнення збільшити ефективність спілкування користувачів у режимі он-лайн через застосування нових засобів зберігання інформації та каналів її передачі [5, с. 28]).

Мультимедіа в контексті роботи медіаконвергентної редакції можна розуміти як систему засобів багатоканальної аудіовізуальної комунікації, що дозволяє задіяти декілька каналів сприйняття інформації реципієнта та сприяє ефективному її засвоєнню, розвиткові нелінійного й творчого мислення [12]. Відповідно до цього медіаконвергентна редакція, використовуючи максимальну кількість медійних засобів (текст, звук, відео), розширює коло відвідувачів сайта, реалізуючи їхні творчі мотиви та право вибору відповідного медіа.

Необхідно також враховувати, що медіаконвергентна редакція входить до розряду не ЗМІ, а саме мас-медіа (системи, що об'єднує традиційні засоби масової інформації, глобальні телекомунікаційні засоби (мережу) та суму технологій роботи з масовою аудиторію, що породжує віртуальні реальності інформаційних середовищ) [8].

Незважаючи на те, що поняття «мас-медіа» зазвичай трактується як англомовний переклад «ЗМІ», вони не є тотожними. Поняття «ЗМІ» передбачає розрізнене трактування кожного окремого виду журналістики. Поняття «мас-медіа» є цілісніше, адже формує «систему, що об'єднує ЗМІ...» та демократичнішим, оскільки надає читачу (глядачу) комплекс резервів для вибору потрібного ЗМІ (наприклад, вранці газета, вдень – мережеве ЗМІ, ввечері – телевізійний репортаж). Медіаконвергентна редакція прагне поглинути та акумулювати всі види ЗМІ задля задоволення інформаційних потреб користувача.

Наступним терміном, що потребує уточнення, є «медіаконвергенція», що складається з двох англомовних слів: «media» (засоби, способи) та «convergence» (зближення, сходження в одній точці). На думку канадського дослідника ЗМІ і комунікацій Деніса Макуейла, медіаконвергенція може розумітися як передача єдиного контенту різними засобами (за допомогою тексту, звуку або відео) та за допомогою різних

каналів комунікації (преси, телебачення, радіо, Інтернету) [9]. Відповідно поняття «медіаконвергенція» ми можемо розглядати як процес інтеграції різних засобів і каналів комунікації з метою ефективного доведення повідомлення до реципієнта.

Поняття «медіаконвергентна редакція» наразі не має чіткого визначення та широкого наукового обігу. Одним з небагатьох близьких за змістом визначень є тлумачення поняття «конвергентна журналістика» – як процесу злиття, інтеграції інформаційних і комунікативних технологій в єдиний інформаційний ресурс [2]. Сьогодні сучасні медіа-компанії розширюють свій спектр медійних ресурсів і все частіше використовують такі медіаконвергентні форми, як он-лайн газета, радіо в Інтернеті, інтернет-телебачення. Вихідною точкою доступу до різних ЗМІ у медіаконвергентній редакції є Інтернет (див. схему).

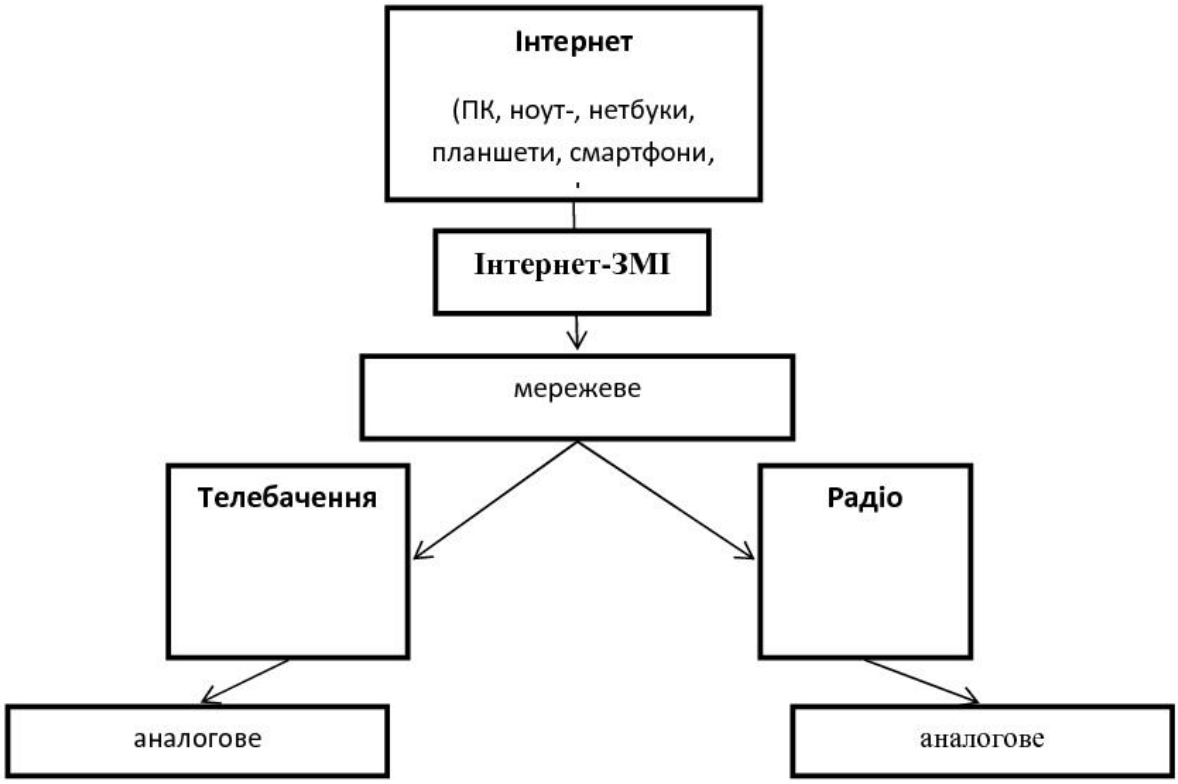

Доступ до інформації в медіаконвергентній редакції

Проаналізувавши контент веб-сайтів професійних медіаконвергентних редакцій – медіа-корпорацій («BBC», «Радио Свобода», «The New York Times», «The Wall Street Journal»), можна запропонувати визначення

поняття «медіаконвергентна редакція» та ряд концептуальних засад її функціонування. Медіаконвергентну редакцію доцільно розглядати як колектив компанії, діяльність якої полягає в доведенні актуальної інформації до громадян за допомогою інтеграції всіх можливих на сьогодні медіа-форматів (онлайнового, друкованого, мобільного і мовленнєвого). Також можна виділити кілька типів медіаконвергентних редакцій: мультимедійну, інтегровану та кросс-медійну.

Мультимедійна редакція зумовлює наявність спеціальних відділів для кожного технологічного пласта видавництва, ухвалення рішень здійснюється індивідуально. В інтегрованій редакції колектив видавництва працює як одна команда. Тут питання про політику редакції, її завдання і напрями діяльності приймаються спільно, за «круглим столом».

Кросс-медійная редакція – вищий рівень розвитку медіаконвергентних редакцій, характерний для медіа-корпорацій. За наявності в структурі десятків телеканалів, радіостанцій і журналів у таких редакціях відбувається безперервний взаємообмін інформацією між цими структурними одиницями. Серед таких крос-медійних редакцій є і новинні агентства, які виробляють контент для малобюджетних ЗМІ.

Можна також виділити два основних принципи роботи медіаконвергентної редакції: часовий (оперативність доступу) та просторовий (широта мовлення). Згідно з часовим принципом медіаконвергентна редакція максимально оперативно задовольняє інформаційні потреби громадян за допомогою різних комунікаційних засобів. Згідно з просторовим – забезпечує доступ до актуальної інформації максимально широкої користувацької аудиторії по всьому світові різними мовами.

Базові критерії функціонування медіаконвергентної редакції закладені в поняттях «журналістика» та «масова комунікація». Журналістика розуміється як вид суспільної діяльності зі збору, обробки та періодичного розповсюдження актуальної (соціально значимої) інформації через канали масової комунікації (преса, радіо, телебачення, кіно та ін.) [7, с. 85]. Масова комунікація – це процес повідомлення соціальної інформації за допомогою засобів комунікації великій кількості просторово розосереджених людей (масовій аудиторії) [1]. Іншими словами, функціонування медіаконвергентних редакцій мають відповідати наступним критеріям:

- містити нову для реципієнта інформацію;

- включати актуальну (соціально значиму) інформацію;
- призначатися широкому колу реципієнтів (масовій аудиторії).

Розглянемо ці критерії детальніше. Поняттям «новина», що в журналістському розумінні тлумачиться як інформація, якої широка публіка не знала до її публікації [4, с. 36] має бути ключовим під час підготовки матеріалу. Науковець та журналіст М. Григорян виділяє конкретні параметри та фактори новин. Основними параметрами новин є вплив (опублікованої інформації на велику кількість людей); відомі особистості (відомості, пов'язані з професійною діяльністю чи особистими подіями з життя політиків, видатних діячів культури та мистецтва); незвичайні явища (події, що не вписуються до повсякденності та здатні дивувати та інтригувати). Серед основних факторів новин – конфлікт (проблемні питання, що широко обговорюються в суспільстві та потребують нагального вирішення); близькість у просторі та часі (оперативність) [4, с. 36–37].

Оперативність доставки інформації – обов'язкова умова професійності журналіста. *«Ми увесь час хочемо знати останні новини... Життя новин коротке – від сили день – два. Те, що трапилося сьогодні важливіше за те, що було вчора. Вчорашня новина важливіше позавчорашньої. "А що було позавчора"? – запитає ваш співрозмовник. І це вже зовсім не важливо, оскільки багато подій встигли затьмарити ці" старі новини"»* [4, с. 37]. Ще в середині минулого сторіччя відомий соціолог мистецтва А. Хаузер відзначав, що духовний світ людини *«насичений атмосферою сьогочасності, безпосереднього нинішнього, відповідно до того, як середні віки були насичені атмосферою потойбічного світу й настроєм напруженого очікування»* [10]. Журналістика XXI ст. не лише зберігає цю тенденцію, але й нарощує темпи інформаційного обігу у ЗМІ. Більшість ЗМІ змагаються між собою у швидкості передачі актуальної інформації. Бібліотечна журналістика має долучитися до цього ритму.

Адаптуючи ці вимоги до бібліотечної журналістики, можна відзначити, що публікації бібліотечних фахівців мають містити маловідому інформацію про популярні книги сучасних авторів. успішні екранізації творів, невідомі та рідкісні факти з біографії письменників чи історії створення книг, світові новації в бібліотечній сфері, дискусійні питання щодо майбутнього розвитку бібліотек, книги і читання.

Окрім того, що інформація в журналістському матеріалі має бути новою для користувача, вона також має відповідати критерію актуальності (соціальної значимої інформації). Актуальність (від лат. aktualis – діяльнісний) вимагає від поданої інформації перспектив її подальшого застосування, практичної значущості. Значимість інформації для масової аудиторії залежить від її суспільної необхідності, насиченості необхідними відомостями, демократичності (звернення до всіх без обмежень), плюралізму (багатоманітності думок, оцінок, позицій), оперативності, інноваційності, активності [14].

Точніше та конкретніше поняття «соціальної значущості» охарактеризувала В. О. Ільганаєва, згідно з яким *«інформація цікава масовій аудиторії настільки, наскільки вона відповідає соціальним очікуванням масової аудиторії»* [7, с. 291], є прогресивною. Актуальність та значимість журналістських матеріалів бібліотек залежить від рівня задоволення інформаційних потреб та читацьких мотивів цільової аудиторії кожної окремої книгозбірні.

Призначення матеріалів широкій аудиторії користувачів у бібліотеках також набуває іншого звучання. Дитяча бібліотека не буде публікувати новини для науковців, а бібліотека медичного вишу – про новації в сфері астрофізики. Водночас існує і спектр тем, що виконують загальну культурно-просвітницьку функцію і можуть бути цікавими широкій аудиторії: краєзнавство і генеалогія, бестселери, стипендії та гранти, світові новації в освіті та науці тощо.

З метою виявлення сучасного стану переходу бібліотек до статусу медіаконвергентної редакції було здійснено порівняльний аналіз контенту веб-сайтів:

- професійних медіаконвергентних редакцій (BBC, «Радио Свобода», «The New York Times», «The Wall Street Journal»);
- найбільших книгозбірень світу (Бібліотеки Конгресу США, Британської бібліотеки, Нью-Йоркської публічної бібліотеки, Бібліотеки і архіву Канади);
- найбільших книгозбірень України (Державної науково-технічної бібліотеки України (ДНТБ України), Національної бібліотеки України імениі В. І. Вернадського (НБУВ), Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ), Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ).

Порівняльний аналіз веб-сайтів здійснювався за трьома основними критеріями: 1) дизайн-ергономічні властивості веб-сайту (зовнішній дизайн, інтерактивність, зручність навігації); 2) аудіовізуальне наповнення веб-сайту (компіляція тексту, зображення, відео; жанровий асортимент); 3) журналістські стандарти (новизна, актуальність, масовість аудиторії).

У результаті порівняльного аналізу веб-сайтів професійних медіаконвергентних редакцій, найбільших книгозбірень світу та найбільших книгозбірень України були отримані наступні результати.

Дизайн-ергономічні властивості веб-сайтів. Кожна окрема медіаконвергентна редакція та веб-сайт світових книгозбірень має унікальний оригінальний дизайн (кольорову та композиційну гармонічність) та орієнтуються на пріоритет зображення перед текстом. Так само як BBC чи «Радіо Свобода», світові книгозбірні мають свої логотипи: Нью-Йоркська публічна бібліотека – із зображенням лева, Бібліотека і Архів Канади – червоного кленового листя тощо. Логотип гармонійно вписується в загальне оформлення сайта.

Кожна подія чи інформаційний блок у медіа-компаніях та на веб-сайтах світових бібліотек подані у вигляді крупної фотографії (або відео) чи серії фотографій, об'єднаних за змістом. На сайті бібліотеки Конгресу США візуально виділені три ключові блоки:

1) «Основні колекції» («Collection highlights») (цифрові колекції, репродукції та фотографії, історична періодика, твори мистецтва, американські ветерани в історії, аудіо-записи, фільми, мапи, рукописи);

2) «Відео від Бібліотеки Конгресу»;

3) «Досліджуй та відкривай» («Explore & Discover») (розділи «Сьогоднішній день в історії» – мандрівка в часі за допомогою бібліотечних колекцій; «Географія новин» – актуальні новини на картах з колекції бібліотеки; «Блоги» – цікаві історії та факти від співробітників бібліотеки; «Мобільні додатки» – аудіовізуальні додатки для користувачів різного віку; «Read.gov» – премії та нагороди кращим читачам; «Національний книжковий фестиваль» – автори, поети, учасники заходу).

Беззаперечним лідером з-поміж чотирьох світових бібліотек за дизайном є веб-сайт Нью-Йоркської публічної бібліотеки, в якій кожна подія, виставка чи проект подані у крупному зображенні. Асортимент зображень є дуже різноманітним: чорно-білі і кольорові фотографії різних жанрів, малюнки, архітектурні фото. На зображеннях фігурують відомі особистості (виставка «Синатра – американська ікона»), історичні кадри

(виставка «Сімдесят п'ята річниця Американського негритянського театру», творча зустріч «Дівчата Зігфілда»), фото відвідувачів (програма «Безкоштовні заняття з англійської мови»). Книжкові обкладинки представлені в серії «Рекомендовано нашими бібліотекарями». Незважаючи на різноманіття кадрів, усі вони відповідають логіці задуму розробників сайта, компоненти пов'язані між собою та вкладаються в чітку смислову схему.

Візуальні блоки на сайті Бібліотеки та архіву Канади наступні: 1) «В центрі уваги» («Мандрівка через усю Канаду 1954 р.»); 2) «Оцифровані фото» (слайд-шоу з 30 найрізноманітніших фотознімків з історії Канади); 3) Відео.

Веб-сайти українських книгозбірень орієнтуються на текстове викладення інформації та виконані переважно за єдиним шаблоном.

Аудіовізуальне наповнення веб-сайту. Досвід медіа-компаній зі створення власних відео-продуктів є неоднорідним. Якщо BBC веде телевізійне мовлення з 1930-х років, інші компанії, що від початку функціонували як газети («The New York Times», «The Wall Street Journal») значно поступаються їй та редакціям світових бібліотек за якістю виготовлення відеоконтенту. Прагнучи якнайоперативніше донести інформацію, «The New York Times» нерідко використовують аматорські відео, супроводжуючи його титрами, закадровим текстом. Редакція «The Wall Street Journal» проводить ретельну журналістську роботу та включає до сюжетів власні інтерв'ю та зйомки з місць подій. Замість логотипу телеканалу компанія розміщує на екрані свій логотип «WSJ», підтверджуючи авторські права на відео.

Веб-сайти світових книгозбірень не поступаються якістю і асортиментом аудіовізуальних складових професійним медіа-корпораціям. Відео-продукти світових книгозбірень виконані на високому професійному рівні та охоплюють різні жанри. Найбільший асортимент власного відео міститься на веб-сайті Бібліотеки та архіву Канади. Відео згруповане в такі розділи: «На шляху до 2017 року» (стратегії розвитку бібліотеки до 2017 року), «Валлот-Сильвестр» (серії лекцій науковця та провідного бібліотекаря Валлота-Сильвестра), «Виставки» (фотовиставки), «Послуги», «Координація» (навігація у ресурсах бібліотеки для науковців та іншої цільової аудиторій). Усі відео, за винятком лекцій Валлота-Сильвестра, мають невеликий хронометраж (2 – 3 хвилини), що характерно для репортажів та постійного ведучого.

Технічна якість сюжетів є беззаперечною. Лаконічний та змістовий жанр репортажу (з елементами презентаційного ролика) є дуже вдалим для розміщення в Інтернеті.

Цікавим є відеопроект Нью-Йоркської публічної бібліотеки «LIVE from the NYPL», що втілює місію закладу та покликаний виконувати освітянську, інформаційну та надихаючу функції. Проект являє собою серію випусків у жанрі «ток-шоу», зйомки якої відбуваються в бібліотеці. Гості – відомі письменники, поети, музиканти та спортсмени. Так, до студії вже запрошувалися Дерек Валькотт, Майк Тайсон, Джей-Зі, Джон Ешбі, Тімоті Доннелі, Адам Фіцджеральд, Роберт Політо, Анжела Девіс, Тоні Моррісон, Ден Саваш та Ендрю Салліван. Розмова на знімальному майданчику ведеться у невимушеній обстановці, гості почуваються вільно та вдаються до імпровізації. Чимале місце у ток-шоу належить гумору. На веб-сайті викладено промо-ролик ток-шоу та два посилання: на повні версії програм та короткі (по чотири хвилини). Нью-Йоркська публічна бібліотека активно продає білети для громадян, які бажають бути присутніми у глядацькому залі на зйомках ток-шоу.

Відео (Webcasts) на сайті Бібліотеки Конгресу США об'єднані в кілька блоків: 1) «Обраний веб-каст» (виступ у бібліотеці відомого астрофізика Ніла Деграйса Тайсона); 2) «Десять найбільш популярних веб-кастів»; «Інші популярні відео»; «Канал на YouTube»; «Національний книжковий фестиваль». Відео на сайтах трьох означених світових книгозбірень мають транскрипції (текстове розшифрування відео).

Серед чотирьох найбільших книгозбірень України (ДНТБ України, НБУВ, НПБУ, ХДНБ) власне відео наразі створює лише остання. Серед них – буктрейлери і буктуби, відео-віти про заходи. Водночасвідео не викладені на головній сторінці сайта (як це роблять світові бібліотеки), що збільшує часові витрати потенційного глядача. Усередині розділу «Відео» посилання подані безсистемно, немає поділу ні за жанрами, ні за тематикою.

Журналістські стандарти. Інформація на веб-сайтах Нью-Йоркської публічної бібліотеки та Бібліотеки і архіву Канади є найбільш наближеними до таких медіаконвергентних редакцій як BBC. Інформація періодично змінюється. Те чи інше видання, мапа, фотографія тощо викладаються на сайт лише тоді, коли є відповідний інформаційний привід, сьогочасний суспільний інтерес. Українські бібліотеки пріоритетною вважають не інформацію для широкого кола громадян, а в

першу чергу – інформацію про внутрішній розпорядок роботи бібліотеки, структурні підрозділи. Новини на сайтах українських бібліотек походять із середини бібліотеки, а не ззовні та не мають інтересу для широкого кола громадян. Приємним винятком з цього правила є веб-сайт ХДНБ, на якому на головній сторінці містяться відомості про громадські ініціативи відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів, спрямовані на подолання забруднення навколишнього середовища, насильства в родині тощо. На головній сторінці сайта НПБУ міститься інформація про буккросинг, що проводиться на першому поверсі бібліотеки. Учасниками буккросингу не обов'язково мають бути читачі цієї книгозбірні.

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Медіаконвергентна редакція, використовуючи максимальну кількість медійних засобів (текст, звук, відео), розширює коло відвідувачів сайта, реалізуючи їх творчі задуми та право вибору відповідного медіа. Поняття «медіаконвергентна редакція» виключає обмежене функціонування ЗМІ як одного медіа. Інтеграція різних ресурсів (радіо, телебачення і преси) на Інтернет-платформі зумовлює активне поширення медіаконвергентних форм: онлайн-газет, радіо в Інтернеті, інтернет-телебачення.

2. Медіаконвергентну редакцію доцільно розглядати як колектив компанії, діяльність якої полягає в доведенні актуальної інформації до громадян за допомогою інтеграції всіх можливих на сьогодні медіа-форматів (онлайнового, друкованого, мобільного і мовленнєвого).

3. Порівняльний аналіз веб-сайтів медіа-компаній, світових бібліотек та українських книгозбірень за різними медіаконвергентними критеріями дозволив дійти висновку, що вітчизняні бібліотеки, на відміну від світових, не мають ознак ані медіаконвергентної редакції, ані засобу масової інформації. Володіючи мінімальним арсеналом аудіовізуальних засобів, вітчизняні бібліотеки викладають на веб-сайтах інформацію, цікаву не для широкого кола громадян, а передусім для власних користувачів.

Метою бібліотек як мас-медіа (на відміну від BBC, «Радіо Свобода» тощо) не є підготовка і розповсюдження політичних новин, а відповідно бібліотека не є посередником політичних інтересів. Об'єктом бібліотечної журналістики є актуальні новини, спрямовані на інтелектуальний розвиток громадян. Це та сама ніша, яка є «вільною» для реалізації і перспективною для того, щоб сформувати новий соціально-активний імідж бібліотеки. У відповідності з принципом інформаційного агентства «Reuters» –

висвітлення фінансових новин, місія бібліотечної журналістики – надання новин зі світу бібліотек і видавничої справи.

Медіаконвергентна редакція функціонує за журналістськими стандартами. Завдяки бібліотечній журналістиці бібліотеки зможуть зайняти власну нішу в світових ЗМІ, а громадяни України – отримувати якісну перевірену інформацію про актуальні новини з бібліотечного та книжкового світу, бути обізнаними з новаціями та передовими тенденціями галузі.

Згідно з технологією Веб 3.0 бібліотекарі як «менеджери знань» зможуть відігрававти провідну роль у підтримці і подальшому розвиткові громадських відносин в період глобалізації. Відповідно до цього доцільно впровадити в роботу бібліотек три групи принципів переходу до етапу медіаконвергентної редакції:

1) технологічний (забезпечення інтерактивності та мультимедійності);

2) організаційний (трансформація в системі комунікаційних ролей в редакції, залучення досвіду інтегрованого типу медіаконвергентної редакції);

3) професійний (комплекс нових вимог до «універсального журналіста»: світоглядних та кваліфікаційних) [11].

Реалізації цих принципів сприятимуть покращення матеріально-технічної бази бібліотек, підвищення рівня медіаграмотності фахівців і впровадження системного підходу в організацію журналістської діяльності в бібліотеках. Перспективними напрямками подальших досліджень є виявлення розподілу комунікаційних ролей в колективах професійних медіаконвергентних редакцій (системний підхід), аспектів аудіовізуальної оптимізації веб-сайтів вітчизняних бібліотек (техніко-технологічний підхід).

Використані джерела

1. Бориснев, С. В. Социология коммуникаций [Текст] : учеб. пособие / С. В. Бориснев. – Москва : ЮНИТИ, 2003. – 270 с.

2. Вартанова, Е. Л. К чему ведет конвергенция в СМИ [Текст]. – Москва : Аспект-Пресс, 1999. – 78 с.

3. Вуль, В. Электронные издания [Текст] : учеб. пособие / В. Вуль. – Санкт-Петербург : БХВ-Петербург, 2003. — 553 с. : ил.

4. Григорян, М. В. Пособие по журналистике [Текст] / М. В. Григорян. – Москва : Права человека, 2007. – 192 с.

5. Дворко, Н. И. Профессия – режиссер мультимедиа [Текст] / Н. И. Дворко ; Санкт.-Петерб. гуманит. ун-т профсоюзов. – Санкт-Петербург : СПбГУП, 2004. – 159 с. – (Новое в гуманитарных науках ; вып. 12).

6. Журналистика и медиаобразование в XXI веке [Электронный ресурс] А. Амзин. – URL : http://www.dpnews.ru/zhurnalistika-i-mediaobrazovanie-v-xxi-veke-str112.html. – Загл. с экрана.

7. Ильганаева, В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) [Текст] : слов.-справ. / В. А. Ильганаева. – Харьков, 2009. – 392 с.

8. Калмыков, А. А. Интернет-журналистика [Текст] : учеб. пособие для вузов / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 383 с. – (Медиа-образование).

9. Качкаева, А. Г. Журналистика и конвергенция. Почему и как традиционные СМИ превращаются в мультимедийные [Текст] / А. Г. Качкаева. – Москва, 2010. – 172 с.

10. Копылова, Р. Д. Параллели (Телевидение и художественное мышление «технической эры») [Текст] / Р. Д. Копылова // Телевидение вчера, сегодня, завтра. – Москва, 1982. – С. 28 – 45.

11. Косачева, О. А. Медиа-конвергенция и интернет-журналистика [Текст] / О. А. Косачева // Перша Всеукраїнська школа бібліотечного журналіста : метод. матеріали ХДНБ ім. В. Г. Короленка, 21–24 жовт. 2013 р., м. Харків / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка [та ін.]. – Харків, 2013. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

12. Литвиненко, О. О. Концептуалізація поняття «мультимедіа» на основі соціокомунікативного підходу [Текст] / О. О. Литвиненко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2010. – Вип. 31. – С. 181–190.

13. Мережеві ЗМІ [Текст] : прогр. та навч.-метод. матеріали для студентів 5 курсу спец. 7.02020301 «Кіно-, телемистецтво», спеціалізацій «Телерепортерство», «Диктори та ведучі телепрограм» освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст / М-во культури України, Харків. держ акад. культури ; [уклад. О. О. Литвиненко]. – Харків : ХДАК, 2012. – 21 с.

14. Шарков, Ф. И. Основы теории коммуникации [Электронный ресурс] / Ф. И. Шарков // Інформація, управління, бізнес. – URL : www.iub.at.ua. — Назва з екрана.

ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ КИЇВСЬКОГО АРХІВНОГО ЗІБРАННЯ КРЕСЛЕНЬ АРХІТЕКТОРА О. М. БЕКЕТОВА

Мокроусова Олена Георгіївна,
головний фахівець Київського
науково-методичного центру по
охороні, реставрації та використанню
пам'яток історії, культури і
заповідних територій, канд. іст. наук,
Україна, Київ,

Анотація. *Розвідка присвячена історії передачі до Києва креслень видатного архітектора О. М. Бекетова його донькою О. О. Бекетовою у 1960-х роках. Роль Олени Бекетової у збереженні спадщини батька розкриває її листування з київськими істориками архітектури, що демонструє непрості шляхи формування архівних і бібліотечних фондів. Дослідження висвітлює також роль відомого історика архітектури України В. Ясієвича у передачі документів до Києва. Матеріали, що збереглися у фондах архітектора П. Альошина та історика архітектури Г. Лебедєва, вперше вводяться до наукового обігу.*

Ключові слова*: Олексій Бекетов, Олена Бекетова, Павло Альошин, Григорій Лебедєв, Володимир Ясієвич, креслення, архітектор, Академія архітектури, Музей архітектури і будівельної техніки, Науково-дослідний інститут теорії і історії містобудування та архітектури, Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного, архівна спадщина, фонд, листування.*

Аннотация*: Исследование посвящено истории передачи в Киев чертежей выдающегося архитектора А. Н. Бекетова его дочерью Е. А. Бекетовой в 1960-х годах. Роль Елены Бекетовой в сохранении наследия отца раскрывает ее переписка с киевскими историками архитектуры, которая демонстрирует непростые пути формирования наших архивных и библиотечных фондов. Исследование освещает также роль известного историка архитектуры Украины В. Ясиевича в передаче документов в Киев. Материалы, которые сохранились в фондах архитектора П. Алешина и историка архитектуры Г. Лебедева, впервые вводятся в научный оборот.*

Ключевые слова: *Алексей Бекетов, Елена Бекетова, Павел Алешин, Георгий Лебедев, Владимир Ясиевич, чертежи, архитектор, Академия архитектуры, Музей архитектуры и строительной техники, Научно-исследовательский институт теории и истории градостроительства и архитектуры, архивное наследие, переписка.*

Annotation: *The study is dedicated to the history of the famous architect A.N.Becetov`s drawings transfer to Kyiv by his daughter E. A. Beketova in 1960. Elena Beketova`s correspondence with Kyiv archirecture historians reveals her role in preserving the heritage*

of her father and demonstrates the difficult way of the formation of our archives and library collections. The study highlights the role of Vitor Yasiyevich, the famous architecture historian of Ukraine, in the transmission of documents to Kyiv. The materials that have been preserved in P.Alioshin, the arcitect`s and G. Lebedev, the architecture historian`s funds are introduced in the scientific use for the first time.

Keywords: *Alexei Beketov, Elena Beketova, Paul Alioshin, Georgy Lebedev, Vladimir Yasiyevich, drawings, architect, Academy of Architecture, the Museum of Architecture and Structural Engineering, Research Institute of Theory and History of Urban Planning and Architecture, V. G. Zabolotny State Scientific Architecture and Construction library, archival heritage, fund, correspondence.*

Сьогодні у Києві, в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного (ДНАББ) зберігається значна кількість документів видатного українського архітектора Олексія Миколайовича Бекетова (1862−1941). Нараховується 287 креслень та особовий листок обліку кадрів. Колекція була передана до бібліотеки у 2007 р. з методфонду розформованого тоді Науково-дослідного інституту теорії і історії містобудування та архітектури (НДІТІАМ). Попри таку назву методфонд був насправді архівом найцінніших документів з історії архітектури. Креслення відображені у «Каталозі» [5], виданому в 2002 р. О. Балишевою – багаторічною дослідницею документальної спадщини Бекетова. Ці креслення також використані у дисертації Д. О. Дудкіної про творчість архітектора [4].

Для історичного дослідження важливо не тільки вивчати самі документи, а й встановити джерела їх надходження до архівних фондів і музейних колекцій. Враховуючи те, що з Києвом доля О. Бекетова майже не пов'язана (тут за його проектом побудований лише один будинок співробітників ЦК КП(б)У по вул. М. Грушевського, 9), з'ясувати всі обставини виявляється ще більш необхідним. Але первісно ми не ставили на меті завдання, визначене у назві доповіді. Ця наша розвідка виокремилася з дослідження, пов'язаного з біографією іншого видатного архітектора – Павла Федотовича Альошина. Саме йому київські архіви та музеї, а також ДНАББ ім. В. Г. Заболотного завдячують наявністю унікальних матеріалів − не лише архівної спадщини самого Альошина, а й креслень та письмових документів архітекторів Вікентія та Олександра Беретті. Вони були частиною колекції П. Ф. Альошина, так само як і креслення О. Монферана та В. Стасова, передані самим архітектором, а також його вдовою Ольгою Федорівною Альошиною до Музею

архітектури і будівельної техніки при Академії архітектури і будівництва УРСР, членом якої з 1944 р. був і П. Ф. Альошин. На жаль, цей музей, створений по війні, проіснував відносно недовго, і був розформований у 1963 р. невдовзі після припинення діяльності Академії. Його головним завданням було збирання всіх матеріалів про пам'ятки архітектури. Повноцінну експозиційну діяльності музей розпочати не встиг, хоча провів ряд цікавих виставок. Академія архітектури та Музей містилися в Києві на території заповідника «Софія Київська», у Будинку митрополита (вул. Володимирська, 24).

Після скасування Академії архітектури та Музею зібрані матеріали з архітектури України було поділено на декілька частин. Більша частина архітектурної графіки та фотографій опинилися в методичному фонді Науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури (утворений 1945 р. як відділ Академії архітектури). Після його розформування у 2007 р. документи передали до ДНАББ (Київ). Цей шлях, як ми побачимо далі, пройшла і колекція креслень О. Бекетова.

У 1966 р., після багаторічної підготовки, був створений Центральний державний архів-музейлітератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ), до якого також передали значний обсяг документальної спадщини архітекторів. Зокрема, в архіві були утворені фонди П. Альошина, родини Беретті та інші. До складу справ увійшли переважно текстові документи та окремі фотографії. Сьогодні зрозуміло, що такий механічний поділ цілісних документальних комплексів був помилкою і значно ускладнив вивчення творчості видатних архітекторів. Підкреслимо, що як у ЦДАМЛМ, так і у методфонді інституту, дослідники працювали епізодично. Зокрема, в архіві фонд Альошина довгі роки перебував на опрацюванні і в повному обсязі став доступний лише у 2007 р. І саме того ж року методфонд НДІТІАМу був переданий до архітектурної бібліотеки, де ще кілька років перебував на опрацюванні. Але і в часи активної роботи НДІТІАМу доступ до фонду мали його співробітники та зрідка інші дослідники київської архітектури.

Звернення до фонду П. Ф. Альошина у контексті нашої теми не є випадковим. Окрім серйозного вивчення творчості батька і сина Беретті, П. Ф. Альошин цікавився і спадщиною інших своїх колег − і старших, і однолітків, і своїх учнів. Про це свідчать окремі документи та креслення і фотографії робіт таких відомих київських зодчих, як академіки архітектури В. Ніколаєва [12] та В. Сичугова [10, арк. 1–2;11, арк. 40], єпархіального

архітектора Є. Єрмакова [14], товариша по Санкт-Петербурзькому Інституту цивільних інженерів М. Бобрусова [17] тощо. У фонді Альошина знаходимо й документи, що свідчать про інтерес до різних сторін архітектурної професії. Зокрема, це газетні вирізки про багаторічний конфлікт академіка архітектури І. Кітнера з адміністрацією Київського політехнічного інституту з приводу виконання зобов'язань з проектування та будівництва інституту [13]. Як викладач архітектурного факультету Київського художнього інституту Павло Альошин багато уваги приділяв підготовці архітектурних кадрів як теоретичній, так і практичній. Своїх студентів Альошин влаштовував на практику, брав до себе помічниками. З деякими колегами в Альошина виникали непорозуміння, навіть конфлікти, але з багатьма збереглися гарні стосунки – молодь була вдячна метру за професійну школу.

У фонді Альошина знаходимо матеріали про життя і творчість багатьох архітекторів – відомих і нині призабутих, з якими Павло Федотович перетинався за своє довге життя. Не дивно, що у контексті професійного інтересу до архітектурної спадщини минулого, а також уваги до діяльності колег-сучасників, Павло Альошин не міг оминути і творчість видатного українського архітектора Олексія Бекетова, який був старший за Павла Альошина майже на 20 років. Втім, цілком вірогідно, що Альошин і Бекетов могли бути особисто знайомі. Обидва брали участь у конкурсі на проектування нового вокзалу в Києві у 1927 р., на початку 1930-х років П. Ф. Альошин багато працював у Харкові, зокрема, на проектуванні і будівництві селища ХТЗ, т. зв. «Нового Харкова». У 1935 р., проектуючи для Києва згаданий житловий будинок, Бекетов також міг відвідувати Київ. Крім таких зовнішніх обставин існували, на нашу думку, і певні внутрішні мотиви. Обидва архітектори тяжіли до монументальних класичних форм, попри застосування широкої стильової палітри. І Бекетов, і Альошин брали активну участь в архітектурних конкурсах, що також свідчить про схожі амбіції майстрів.

Характеристику особистості О. Бекетова, яку дав його учень та біограф І. Ігнаткін, можна сміливо застосувати й до П. Альошина: *«Нельзя не удивляться трудоспособности и любви к работе, а также той большой эрудиции в знании архитектуры, … что вполне подтверждается той гибкостью и разнообразием творчества этого мастера, который никогда не повторялся в своих многочисленных произведениях и, следя за переживаемыми этапами мировой и русской архитектуры, всегда с*

большим вкусом и чувством пропорций творил их в своих произведениях…» [4, арк. 5]

Отже, у фонді П. Альошина зберігаються шість справ, пов′язаних з О. Бекетовим. В окремі справи виділено фото 1930-х років колишнього Дворянського пансіону (1910 р.), який тоді використовувався як Сільськогосподарський інститут [16], друкований звіт про збирання пожертв на будівництво Катеринославського гірничого училища з автографом О. Бекетова (1903 р.) [19], доповідь про розробку завдання на будівництво будинку Медичного товариства у Харкові (1909 р.) [21], фотографії будинку Медичного товариства та Харківського земельного банку [15]. Цінним є ескізний проект пам'ятника В. Н. Каразіну (1904 р.), виконаний на кальці тушшю [20].

Більшість матеріалів, пов'язаних з творчістю Бекетова, формують значну за обсягом окрему справу [14]. Тут містяться деякі листи до О. Бекетова технічних контор, їх кошториси. Технічний опис будівлі Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства і пояснювальна записка до ескізного проекту цього інституту − оригінали з автографом О. Бекетова (1916 р.) Збереглися друковані пояснювальні записки і до інших проектів, реалізованих та нереалізованих, також підписані особисто О. Бекетовим (будівлі Південних залізних доріг, санаторію на Ельтонському соляному озері (з планом місцевості), реконструкції будинку електротехнічного факультету Харківського технологічного інституту. До справи увійшли і фотографії харківських об'єктів – професійні та аматорські, зроблені на початку XX ст. і у 1930-х роках. Фото будівництва Гірничої контори 1920 р., будівлі бібліотеки імені В. Г. Короленка та деякі інші містять підпис О. Бекетова.

Але, на нашу думку, найбільш цікавими документами є листи молодшої доньки архітектора Олени Олексіївни Бекетової (1895–1990) до київських фахівців. Листування велося протягом кількох років і його результатом стала передача значної частини архівної спадщини О. Бекетова до Києва. Листи не тільки розкривають шляхи потрапляння матеріалів до Києва, а й змальовують перші спроби увічнення пам'яті архітектора в Харкові одразу після закінчення війни. У відповідь на запит про графічну спадщину батька О. Бекетова пише 02.04.1954 р. на ім'я ученого секретаря Науково-дослідного інституту історії і теорії архітектури Б. Крицького: *«… после смерти отца, Академика Архитектуры А. Н. Бекетова, осталось большое количество его работ*

(проекты, рисунки, этюды и т. п.), которые хранятся у меня. Мысль, что все эти художественные ценности лежат, как говорится, «под спудом», и что их почти никто не видит давно угнетает меня. Однако о том, чтобы продать их в Киев я до сих пор не думала, поскольку с Киевом отец никогда не был связан, его жизнь и деятельность протекали главным образом в Харькове, в тоже время он был Действительным Академиком Архитектуры СССР.

В 1946 г. Харьковское отделение ССА поднимало вопрос перед соответствующими инстанциями об организации в квартире, где жил мой отце и где я сейчас живу, мемориального музея моего отца, однако председатель Правления ССА Украины т. Головко признал в тот момент не целесообразным организацию музея на дому и более рациональным устройство экспозиций работ моего отца в Харьковском Доме Архитектора. К сожалению, подобного рода выставка была организована Харьковским отделением ССА после смерти моего отца только один раз.

3 года тому назад вопрос об организации на дому музея моего отца снова приобрел актуальность (не знаю по чьей инициативе) и горисполком «для устройства мемориального музея» отремонтировал мою квартиру. Однако после этого вопрос снова «заглох», хотя никто официально не ставил меня в известность, что музея не будет.

Ввиду изложенного, в настоящее время, я не считаю возможным предложить Вам основную массу произведений моего отца, сохранившихся у меня, но некоторую часть, мне кажется, я могла бы Вам продать, т.к., если даже и будет организован мемориальный музей на дому, наша квартира вместить всех экспонатов не может.

Что же касается тех 9 фотографий с постройками моего отца, которые я Вам послала 18.02. 54 г. ввиду того, что у меня имеются 2−ые экземпляры, я могу подарить их Киевскому музею архитектуры и постараюсь выслать дополнительно в ближайшее время еще какие−нибудь фотографии.

Е. Бекетова» [18, арк. 106–107].

Зауважимо, що музей-квартира так і не був створений в Харкові. У будинку по вул. Дарвіна, 37, про який йдеться в процитованому листі, й досі мешкають нащадки О. Бекетова. На музей перетворена лише колишня дача родини (1896 р.) в Алушті. Листом від 15 квітня 1954 р. на ім'я директора Інституту М. Цапенка О. О. Бекетова надіслала ще дві фотографії будинку Судових установ та Комерційного училища з

проханням після репродукування передати їх до Київського архітектурного музею, як і дев'ять раніше відправлених. Ще через тиждень донька архітектора надіслала вісім фотографій та чотири фототипії на ім'я директора Музею Раїси Андріївни Онищенко з проханням повернути ті фото, що не будуть використані музеєм (вочевидь, для експозиції).

Наступні листи Бекетової свідчать, що її точка зору щодо продажу матеріалів батька змінилася. Лист на ім′я Р. Онищенко, надісланий у січні 1957 р. у відповідь на звернення кінця 1956 р., деталізує спілкування Музею з О. Бекетовою та уточнює мотивацію, що призвела до зміни рішення. Виходячи з відповіді, можна реконструювати зміст звернення Р. Онищенко: вона просила Бекетову оцінити вартість архівних матеріалів, які Олена Олексіївна готова була передати до музею архітектури. Така постановка питання збентежила О. Бекетову: *«(…) 3 года тому назад товарищ Крицкий писал мне по тому же вопросу, что оценка экспонатов, приобретаемых для Вашого музея, производится специальной оценочной комиссией. С моей точки зрения это наиболее правильно …*

Между прочим Вы пишите мне, что П.Ф. Алешин передал в Музей безвозмездно все свои работы, желая, чтобы они были опубликованы в виде монографии. Скажу Вам откровенно, что находясь в стесненных материальных обстоятельствах и имея двух сыновей, которые еще учатся, я хотела бы продать творческие работы академика А. Н. Бекетова, если такая возможность имеется» [2]. Виходячи з тієї суми, яку сплатили Бекетовій харківські організації за кілька проектів, а також зважаючи на реальні можливості Музею архітектури, Олена Олексіївна оцінила креслення у 50 000 рублів (дореформених). До листа був доданий перелік зі 146 запропонованих креслень, згрупованих по 60 об′єктах [2]. Крім того червнем 1958 р. датований ще один перелік із 34 позицій, що включав проекти, акварелі та фотографію закладки Харківського комерційного інституту. Ці матеріали були подаровані Музею архітектури. У листі до директора Музею Бекетові цікавилася, чи не приїде хтось з наукових співробітників до Харкова. Відповідальне завдання дійсно було покладено на Володимира Євгеновича Ясієвича (1929–1992), відомого в майбутньому історика архітектури України, а тоді завідувача одного з відділів архітектурного музею. В. Ясієвич поставився до справи цілком професійно. Він працював разом з Бекетовою в родинному архіві, розбираючи документи та складаючи перелік робіт О. М. Бекетова. Виходячи з тону листів, можна стверджувати, що з дослідником у Олени

Олексіївни встановилися доволі теплі стосунки і взаєморозуміння: *«После Вашего отъезда я нашла кое-какие документы, касающиеся деятельности А. Н. и представляющие собой несомненно интересные материалы. Я нашла, например, 2 тетради, в которые А. Н. записывал получение денег за составление проектов и руководство постройками. Теперь можно будет полнее определить годы тех или иных построек. Одна тетрадь обнимает период с 1894 г по 1903 г. и другая с 1911 г. по 1921 г. Очевидно, между ними была еще одна тетрадь, но она отсутствует. Затем я нашла письма и заявления к заказчикам (черновики и копии), заметки для памяти перед выставкой работ А. Н. в 1939 г., список построек за 25 лет, начиная с 1889 г. и затем приписка, захватывающая уже революционные годы; 2 командировочных удостоверения 1920 и 1921 г., анкета и т.п. Между прочим, в числе проектов в 1919 г. значится проект памятника Рудневу на площади Руднева в Харькове, осуществлению этого проекта помешала гражданская война. Помните, нам попался среди чертежей эскиз карандашный, изображающий памятник молодого воина в буденовке. Очевидно, это и есть памятник Рудневу. В списке построек, о кот. я упоминала, есть объекты, которые не нашли себе отражения в том списке, что составили Вы: очевидно, по ним не сохранилось материалов. Однако все же интересно знать, что такие постройки были и, возможно, существуют и сейчас (…)»* [18, арк. 112–113].

Вже у лютому 1957 р. О. Бекетова передала йому по акту на тимчасове зберігання та експонування на виставці: *«проектно-графические материалы и уникальные фотографии покойного академика архитектуры А. Н. Бекетова в количестве оригинальных проектов… и фотографий… согласно прилагаемому списку»* [22, арк. 105 зв.]. У чорновому рукописному варіанті переліку вказано 84 об'єкти. Окремо був складений перелік з 22 текстових документів, серед яких зустрічаються і ті, що відклалися у фонді П. Ф. Альошина.

Виявивши роль В. Є. Ясієвича у справі формування київської колекції О. М. Бекетова, можна припустити, що Павло Альошин отримав згадані листи та документи для ознайомлення та роботи саме від Ясієвича – майбутнього свого біографа [8]. Альошин міг цікавитися документами і навіть листами О. Бекетової й з огляду на те, що сам він подарував Музею значну частину свого документального архіву (більше тисячі документів). Чомусь архітектор не встиг повернути матеріали О. М. Бекетова, і після його смерті вони були передані державі у складі архіву П. Альошина.

Разом з тим штамп Музею архітектури і будівельної техніки на листі зі згаданим вище проектом пам'ятника Каразіну свідчить, що Альошин як віце-президент Академії архітектури мав доступ до фондів цього музею.

Документи передавалися Інституту теорії і історії містобудування і архітектури на півтора роки. За цей час фахівці мали провести оцінку та експертизу всіх матеріалів. Про результати Бекетову мали сповістити письмово. Але у листі до В. Ясієвича від 08.01.1958 р. згадується, що протоколи оціночної комісії О. О. Бекетова не отримала. Тому вона дякувала Ясієвичу за *«...любезное предложение принять меры, чтобы все было в порядке, если оформление продажи будет через Киев»* [18, арк. 115].

Цей самий лист свідчить, що крім креслень, планувалося передати до Києва ту частину бібліотеки, що не була у 1939 р. подарована особисто архітектором бібліотеці Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова [3]. Для цього донька надала перелік книжок В. Ясієвичу з проханням його повернути. В документах зберігся машинописний перелік, до якого увійшло 319 позицій [2]. Гадаємо, ці книги до Києва не потрапили *«Вы спрашиваете меня, чем кончились переговоры с Вашей библиотекой. Никаких переговоров не было. Я не получила от библиотеки ни одного письма» [18, арк. 115]*.

Передача архіву була явищем для історії архітектури важливим, отже, ця подія майже одразу знайшла відображення у фаховій пресі. У повідомленні про 12-річну діяльність Музею архітектури і будівельної техніки В. Ясієвич підкреслював, що заклад придбав ряд документальних матеріалів, які становлять значний науковий інтерес. Серед них і колекція О. Бекетова, на базі якої планувалося в 1958 р. провести виставку його робіт [9, с. 39]. Спілкування ж дослідників архітектури з О. Бекетовою продовжилося після деякої перерви у 1960-х роках, про що свідчать документи ще одного історика архітектури Георгія Лебедєва, співробітника НДІТІАМу, який, готуючи дисертацію з радянськіої довоєннщї архітектури України, спілкувався з багатьма живими тоді архітекторами та нащадками вже померлих митців. Зокрема, завдяки дослідженням та листуванню Г. Лебедєва нам вдалося написати біографію харківського архітектора О. Линецького [6]. У справі Г. Лебедєва «Бекетов Олексій Миколайович» [22] зберігаються фотографії з деяких проектів архітектора та копії фотографій його будівель, які на той час вже зберігалися у методфонді НДІТІАМу. Частина фотографій оформлена на

бланках фототеки Музею архітектури. Але в контексті нашої теми знову цікавить епістолярна спадщина – листування Георгія Лебедєва з Оленою Бекетовою за 1965 р.

У цей період Інститут теорії і історії архітектури саме працював над підготовкою 6-томної «Історії українського мистецтва», де планувалося освітити творчість О. М. Бекетова. У зв'язку з цим Лебедєва цікавили рукописні та машинописні матеріали, пов'язані з діяльністю архітектора. Їх інститут просив передати до методфонду на вічне зберігання та для наукової роботи [22, арк. 93]. Олена Олексіївна затрималася з відповіддю через хворобу, і за кілька місяців 01.0.04.1965 р. пише: *«Материалов у меня сохранилось много – рукописных, машинописных, а также сохранились еще кое-какие проекты и эскизы. Я рада была бы передать эти материалы в КиевНИИТИ. Я даже начала было составлять опись имеющихся материалов, но затем прекратила, т. к. это оказалось для меня затруднительным. Упаковку и отправку этих материалов, к сожалению, мне также было бы трудно осуществить» [22, арк. 94 зв.].* Відповідаючи, що на території Політехнічного інституту у 1929 р. був зведений електротехнічний корпус, вона додає: *«Между прочим, в Вашем музее, у Раисы Андреевны, имеются не только чертежи 4-х вариантов этого корпуса (в том числе и осуществленного), но также и фото с натуры»*[22, арк. 94 зв.]. Буквально за кілька днів Г. Лебедєв пише, що їхній представник найближчим часом приїде до Харкова і візьме матеріали на зберігання. Опис документів пропонувалося зробити вже в Києві. Тут у листуванні виникає і прикра помилка: Лебедєв постійно називає Бекетову Оленою Олександрівною, на що вона наводить своє ім'я та по батькові, нагадуючи, що є донькою Олексія Миколайовича Бекетова. Втім, гадаємо, що це була помилка друкарки.

Вочевидь, на другому етапі спілкування з О. Бекетовою матеріали до Києва вже не потрапили, враховуючи те, що більшість рукописних документів сьогодні зберігається у Центральному державному науково-технічному архіві (ЦДНТА) України, що був утворений у грудні 1969 р. Колекція родинного архіву Бекетових стала одним з перших надходжень до молодої архівної установи. Вона була передана у 1973 р. і нараховувала 102 одиниці зберігання.

Перший директор ЦДНТА Н. Кондратьєв в листі до дарувальниці писав: *«(…) Ваша заслуга достойна похвалы и благодарности за то, что Вы сохранили это наследие и передаете нам для использования его*

исследователями и учеными»[1]. Без сумніву, в разі існування такого архіву в Харкові у 1950-х роках, О. Бекетова передала б туди документи, що потрапили до Києва, про що безумовно свідчить перший процитований нами лист за 1954 р. У наступні роки харківський фонд поповнювався новими надходженнями і сьогодні містить 475 одиниць зберігання. Щойно1987 р. з'явився будинок-музей О. Бекетова в Алушті, Олена Бекетова та онук архітектора Федір Семенович Рофе-Бекетов передали туди документи, креслення, фотографії, твори живопису і графіки, предмети побуту, особисті речі архітектора, меблі. Ці артефакти були покладені в основу музейного фонду, що становить нині тисячу одиниць зберігання. Згодом у формуванні колекції брали участь і інші родичі Бекетових-Алчевських з Москви, Санкт-Петербурга та Ялти [7].

Завершуючи розвідку, зауважимо, що шляхи формування архівних та бібліотечних фондів часто мають складну і заплутану історію. На ці процеси впливають і об'єктивні обставини, і суб'єктивні. У нашому випадку це відсутність у 1950−60-х роках профільної архівної чи дослідницької установи в Харкові, яка б могла зберігати та вивчати архітектурні документи, та розчарування О. Бекетової у можливості створення меморіального музею батька. Якою б складною не була наступна доля переданої до Києва колекції, вона зберіглася, сподіваємося, у повному обсязі і сьогодні відкрита для науковців[2].

Введені нами у науковий обіг матеріали, що відклалися у фондах архітектора П. Альошина та історика архітектури Г. Лебедєва доповнюють цю колекцію креслень окремими зображеннями і, крім того, розкривають визначну роль Олени Олексіївни Бекетової у збереженні спадщини її видатного батька.

Використані джерела

1. Балышева, Е. «…Дать человеку больше телесного и душевного покоя». Заметки архивиста [Текст] / Е. В. Балышева // UNIVERSITATES : наука и просвещение. – 2009. –№ 4. – С.68–82.

[2] Колекція креслень і фотографій робіт О. Бекетова з методфонду НДІТІАМу була передана у 2007 р. до ДНАББ ім. В. Г. Заболотного у зв'язку з відомчим підпорядкуванням обох установ Державному комітету будівництва. Гадаємо, ретельно порівнявши існуючі кресленняі з зазначеними в акті передачі 1957 р., можна точно встановити, чи всі вони сьогодні збереглися.

2. Бекетов Алексей Николаевич (док. без лич. листка) (1862–1941) [Текст] // ДНАББ им. В. Г. Заболотного. – 51 арк. + 17 фот.

3. Видатний архітектор Олексій Миколайович Бекетов [Текст] : бібліогр. покажч. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 49 с.

4. Дудкина, Д. А. А. Н. Бекетов (1862–1941). Творческая деятельность и вклад в развитие архитектуры юга России и Украины конца Х1Х – первой трети ХХ веков [Текст] : дис. … канд. архитектуры : 18.00.01 / Дарья Александровна Дудкина ; Моск. архитектур. ин-т. – Москва, 2008.– 190 с.

5. Каталог объединенных сведений о документах академика архитектуры А. Н. Бекетова в составе фондов государственных архивов, музеев, учреждений Украины, семейном архиве Бекетовых. 1885–1941 гг. [Текст] / ЦГНТА Украины ; авт. и сост. Е. В. Балышева. – Харьков : Терра, 2002. – 84 с.

6. Мокроусова, О. Олександр Лінецький vs Павла Альошина: конфлікт на тлі епохи [Текст] / Олена Мокроусова // Пам'ятки України. – 2013. – № 11. – С. 58–69.

7. Музеи Большой Алушты [Электронный ресурс]. – URL: http://our-travels.info/ost/Goroda/Ukraine/Krym/Alushta-muz.php.

8. Ясієвич, В. Архітектор Павло Альошин [Текст] / В. Є. Ясієвич. – Київ : Будівельник, 1966. – 66 с.

9. Ясиевич, В. В Музее архитектуры и строительной техники [Текст] / В. Ясиевич // Стр-во и архитектура. – 1957. – № 7. – С. 39.

10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ). – Ф. 8, оп. 1, спр. 471, 51 арк.

11. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп. 1, спр.604, 4 арк.

12. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп. 1, спр.911, 27 арк.

13. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп. 1, спр.919, 8 арк.

14. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1000, 2 арк.

15. ЦДАМЛМ Ф, 8, оп.1, спр.1033, 4 арк.

16. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1034, 1 арк.

17. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1035, 59 арк.

18. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1090, 115 арк.

19. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1091, 37 арк.

20. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1092, 1 арк.

21. ЦДАМЛМ Ф. 8, оп.1, спр.1093, 11 арк.

22. ЦДАМЛМ Ф. 1042, оп.1, спр.58, 138 арк.

ІННОВАЦІЙНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ МУЛЬТИРЕСУРС «ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНИ»

Ісаєнко Олександр Олександрович,
Національна історична бібліотека України, керівник проекту «Бібліотечно-культурологічний зведений інтегрований краєзнавчий електронний мультиресурс "Історія міст і сіл України"», канд. іст. наук,
Україна, Київ

Анотація. *Викладено основні методичні та організаційні положення реалізації інноваційного проекту «Бібліотечно-культурологічний зведений інтегрований краєзнавчий електронний мультиресурс "Історія міст і сіл України"», який передбачає розкриття краєзнавчих фондів бібліотек, музеїв і архівів шляхом глибокого аналітичного опрацювання документів і представлення відомостей у зведеному інтегрованому краєзнавчому електронному мультиресурсі «Історія міст і сіл України».*

Ключові слова: *інноваційний проект, краєзнавчий електронний мультиресурс, «Історія міст і сіл України», розкриття фонду, бібліотеки, музеї, архіви.*

Аннотация. *Изложены основные методические и организационные положения реализации инновационного проекта «Библиотечно-культурологический сводный интегрированный краеведческий электронный мультиресурс "История городов и сёл Украины"», который предусматривает раскрытие краеведческих фондов библиотек, музеев и архивов путём глубокой аналитической обработки документов и представления сведений в сводном интегрированной краеведческом электронном мультиресурсе «История городов и сёл Украины».*

Ключевые слова: *инновационный проект, краеведческий электронный мультиресурс, «История городов и сёл Украины», раскрытие фонда, библиотеки, музеи, архивы.*

Annotation.*The basic methodological and organizational issues of the innovative project «Library and Cultural built integrated local history electronic multyresources History of cities and villages of Ukraine"» which involves the disclosure of local history libraries, museums and archives by deep analytical processing documents and presenting information in a consolidated integrated lore electronic multyresources «The history of towns and villages in Ukraine».*

Keywords: *innovative design, regional electronic multyresources, «History of cities and villages of Ukraine», fund disclosure, libraries, museums, archives.*

Реалізація інноваційного проекту Національної історичної бібліотеки України «Бібліотечно-культурологічний зведений інтегрований

краєзнавчий електронний мультиресурс "Історія міст і сіл України"» (далі – Проект) передбачає створення унікального комплексного інформаційного продукту, який міститиме бібліографічний опис документів, глибоку змістову і формальну аналітику документів, часткове чи повне зображення документів, повний текст документів, опис архівних матеріалів, музейних об'єктів, об'єктів культурно-історичної спадщини з історії міст і сіл України та сучасних культурних об'єктів, аудіовізуальні матеріали, електронні ресурси.

Метою реалізації Проекту є створення унікального інформаційного продукту – краєзнавчого електронного мультиресурсу «Історія міст і сіл України» (далі – Ресурс), записи в якому міститимуть результати глибокого змістовного аналізу документів та опису музейних предметів, об'єктів культурно-історичної спадщини з історії міст і сіл України та сучасних культурних об'єктів для зручного і багатоаспектного пошуку відомостей про

1) українські історичні землі, етнокультурні регіони, історико-географічні краї, адміністративно-територіальні одиниці (князівства, землі, воєводства, повіти, волості, староства, паланки, комітати, полки, округи, дистрикти, губернії, області, райони тощо), населені пункти (великі міста і містечка, садиби, селища міського типу, села, хутори тощо), місцевості (Карпатські гори, Південний степ України, лісосмуги Півночі країни, кургани, захоронення тощо), водойми (моря, річки, озера, водоспади, цілющі джерела тощо) України;

2) політичних, громадських, державних та військових діячів, лідерів національно-визвольних рухів, священнослужителів і церковних діячів, науковців, дослідників, медичних працівників, акторів театру і кіно, письменників, поетів, художників, фотографів та інших – хто був автором/співавтором рукописного чи друкованого текстового, картографічного, образотворчого, нотного, аудіовізуального чи іншого твору або про кого йшлося, хто був оспіваний, зображений чи виконував роль у цих творах, інших визначних, відомих і непересічних представників української нації та інших народностей;

3) заводи, фабрики, підприємства, організації, державні інституції, медичні та наукові установи, історичні, археографічні та археологічні комісії, культурно-мистецькі центри, сільські будинки та садиби, об'єкти міської архітектури та культові споруди, громадські та релігійні об'єднання, світські, духовні та військові навчальні заклади, військові

формування, політичні партії, пам'ятники, пам'ятки культури, витвори мистецтва тощо;

4) народні знання і звичаї, обрядові дійства і святкування, світоглядні уявлення українців, заняття і ремесла, знаряддя праці, побут, військовий вишкіл, вірування і поклоніння, національну кухню, традиційний одяг, транспортні засоби, культурне, політичне, громадське та соціально-економічне життя різних верств населення тощо.

Краєзнавчий електронний мультиресурс «Історія міст і сіл України» є своєрідним, оригінальним, унікальним не лише за змістом, а й за форматом представлення автентичної, важливої та цінної, не лише на теренах нашої країни, бібліографічної, фактографічної, повнотекстової, образотворчої, картографічної та аудіовізуальної інформації у розрізі історичних знаменних, доленосних і трагічних подій.

Проект має на меті сконцентрувати у Ресурсі найважливішу краєзнавчу суспільну інформацію, що століттями формувала українську ментальність, впливала на державотворчі процеси, наповнювала життям розум, серце й душу української нації, і яка стане цінним джерелом та інструментом історичних розвідок, генеалогічних, етимологічних, культурологічних, пам'яткознавчих, бібліографознавчих, релігієзнавчих, книгознавчих та інших досліджень. Об'єктом опису в Ресурсі визначається будь-який документ чи складова частина документа (рукопис, книжка, часопис, карта, фотографія, плакат, платівка, мікрофільм, аудіо чи відеоматеріал на будь-якому носії, електронний ресурс тощо), в якому зафіксована краєзнавча інформація – відомості про будь-який аспект життя того чи іншого регіону, населеного пункту, місцевості чи водойми України у конкретний історичний період їх розвитку; музейні об'єкти, пам'ятки скульптури, архітектури та архітектурного ансамблю, ландшафтного дизайну, витвори декоративно-прикладного, ужиткового чи художнього мистецтва тощо, які є документальним підтвердженням історичних подій, життя, та явищ, незалежно від наявності чи відсутності відомостей про них у документах.

Науково-бібліографічне опрацювання краєзнавчих документів відбувається виключно de visu. Фундаментальною основою проведення цієї роботи є принцип посторінкового перегляду будь-якого документа, що містить краєзнавчу складову чи має ознаки того, що в ньому може міститися краєзнавча складова. Такий підхід є основою для глибокого аналітичного опрацювання краєзнавчих документів, встановлення

краєзнавчих складових і представлення розгорнутих формальних і змістових відомостей про документ у Ресурсі.

Історична, культурна та етнографічна цінність, відомості науково-дослідницького і прикладного характеру, розкриття соціально-економічного, промислового, політичного, конфесійного, історико-культурного, наукового, етнічного, народознавчого розвитку регіонів і територій, міст і сіл України в різні історичні періоди – це те, на що потрібно звертати особливу увагу при відборі краєзнавчих документів для опрацювання. Аналіз змісту й оцінку важливості краєзнавчих документів слід здійснювати, спираючись на засади надбань українознавства як інтегрованої та міждисциплінарної системи знань про Україну та українство з найдавніших часів – це насамперед етногенез і поняття про українську ментальність, тобто розуміння джерел, історичних форм і генезису української нації як самобутнього, самодостатнього і самоідентичного суб'єкта світового співтовариства.

Одним із основних завдань роботи над Проектом є подальший якісний розвиток історико-краєзнавчої діяльності бібліотек, музеїв та архівів різних систем і відомств, спрямованої на патріотичне виховання українців, міжнаціональне та міжконфесійне взаєморозуміння і повагу, вивчення, збереження та дбайливе і відповідальне ставлення до історії та культурного надбання рідного краю, дотримання і примноження місцевих традицій, плекання любові до батьківської землі – своєї малої Батьківщини, творче і вміле використання історичної спадщини українського народу в побудові незалежної, соборної і процвітаючої України.

Необхідною складовою Проекту є його міжвідомчий характер (взаємодія і кооперація зусиль бібліотек різних систем і відомств, різноманітних архівних установ, державних і комунальних музеїв) та комплексний підхід у представленні відомостей у Ресурсі.

«БИБЛИОТЕЧНЫЙ РЕВИЗОР» ИЛИ «ДОРОЖНАЯ КАРТА» АКАДЕМИЧЕСКОГО БИБЛИОТЕЧНОГО ПРОСТРАНСТВА ХАРЬКОВА

Лискова Катерина Андріївна,
бібліотекар Центральної наукової
бібліотеки Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна,
Україна, Харків

Аннотация. *Анализируется ход исследования, посвященного практическому действию проекта «Единая читательская карточка», приводятся промежуточные выводы по улучшению и усовершенствованию библиотечного обслуживания в рамках общего академического пространства.*

Ключевые слова: *Единая карточка читателя, библиотечное обслуживание, академическое пространство, библиотечный ревизор.*

Анотація. *Аналізується хід дослідження, присвяченого практичній дії проекту «Єдина читацька картка», наводяться попередні висновки стосовно поліпшення та вдосконалення бібліотечного обслуговування в рамках загального академічного простору.*

Ключові слова: *Єдина читацька картка, бібліотечне обслуговування, академічний простір, бібліотечний ревізор.*

Annotation. *The report examines the progress of a study on the practical action of «Single card reader», interim findings for the improvement and the refinement of library services within a common academic space.*

Keywords: *Single card reader, library services, academic space, the library Auditor.*

С 1 сентября 2013 г. в вузовских библиотеках Харькова действует инновационный проект «Единая карточка читателя». Проект подразумевает доступ к фондам и электронным ресурсам путем бесплатного обслуживания в читальных залах библиотек высших учебных заведений, которые присоединились к проекту. На 1 сентября 2015 г. в проекте участвуют 25 библиотек. Список постоянно дополняется и редактируется на сайте ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина.

25 вузовских библиотек – это общий фонд более 17 миллионов изданий, это десятки читальных залов и миллионы возможностей для

общих читателей. Но насколько легко можно реализовать эти возможности? Работает ли проект «Единая карточка читателя» согласованно и слаженно? Понятна ли, и удобна ли она для читателей? И что мы можем изменить в своей общей работе, чтобы стать более доступными и открытыми? Это и были основные вопросы, поставленные перед «Библиотечным ревизором». Нашего «ревизора» ни в коем случае нельзя рассматривать в традиционном понимании слова, это не проверяющий, это скорее библиотекарь, на время ставший читателем в незнакомой для него библиотеке. Сложность состояла в том, чтобы полностью вжиться в роль читателя, и не сравнивать «свою» или «чужую» библиотеку, но получить полный комплекс услуг, предоставляемый каждой конкретной вузовской библиотекой. Результатом исследования должен стать путеводитель по единому вузовскому библиотечному пространству, который сможет помочь читателю сориентироваться в большом количестве библиотек, доступных для него.

Эксперимент по исследованию проекта «Единая карточка читателя» в действии начался в мае 2015 г. Роль «тайных читателей» взяли на себя Екатерина Лыскова (библиотекарь I категории ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина) и Ирина Бова (заведующая отделом НБ НЮУ им. Ярослава Мудрого). Для исследования были необходимы лишь читательские карточки своих библиотек, этого основного документа должно было хватить для обслуживания во всех библиотеках – участницах проекта.

В каждый вуз библиотекари-исследователи приходят как обычные читатели своих университетских библиотек с целью поработать с фондами. При этом у них есть возможность пройти весь путь читателя, который сначала ищет библиотеку, потом узнает о предлагаемых услугах, и, наконец, работает в читальном зале с искомым изданием. Таким образом, исследуются все библиотеки, после чего можно сделать выводы о возможных улучшениях и усовершенствованиях для более удобной работы читателей.

До начала экскурсионной части исследования были выработаны основные критерии, согласно которым и изучались библиотеки. Итак, первое, что нас интересовало – это доступ в библиотеку. В большей части вузов библиотеки находятся в главном корпусе или же в непосредственной близости от него, во многих университетах вход оснащен системой электронных пропусков, остальные переходят на подобные пропускные системы. На данный момент, в связи со сложной ситуацией в стране,

вопрос безопасности является как никогда актуальным. Поэтому было необходимо проверить, сможет ли читатель другой библиотеки, имея «Единую карточку читателя», получить доступ к библиотечным фондам. И, как показал опыт, был получен положительный результат, то есть мы смогли пройти во все библиотеки, где-то для этого выписывается временный пропуск, где-то более внимательно изучается читательский билет, в некоторых случаях с пунктов охраны звонят в библиотеку, но, в конечном счете, нас пропускали. Следующим актуальным пунктом был вопрос «Как пройти в библиотеку?». Нужно было сориентироваться в незнакомом здании и найти нужный читальный зал. У некоторых библиотек на сайтах размещены планы-схемы с указанием месторасположения кабинетов и читальных залов. Это действительно очень удобно, и визуализировать схему библиотеки можно еще до непосредственного нахождения в ней. Охрана во всех учебных заведениях также может подсказать кратчайший путь к искомому читальному залу. Сложнее бывает в тех случаях, когда библиотека разбросана по разным корпусам, и в первый раз понять, где именно может храниться то или иное издание, является довольно сложной задачей даже для профессионального библиотекаря. В некоторых библиотеках заказ на книгу может выполняться только на следующий день. Поэтому рекомендацией для читателей может быть предварительный звонок в библиотеку и уточнение своего дальнейшего маршрута, а именно: в каком корпусе находится конкретный читальный зал.

Итак, библиотека найдена. Теперь нужно попасть в читальный зал и наконец-то поработать с тем самым нужным и важным источником, который хранится в данном храме наук. В большинстве случаев перед визитом в библиотеку мы знакомились с электронным каталогом (к сожалению, это возможно не во всех библиотеках, так как есть каталоги, доступные только во внутренней сети) и выбирали конкретное издание, находящееся в фонде читального зала или зала периодических изданий. Имея конкретное искомое издание можно было идти непосредственно в читальный зал. И вот на этом этапе начинались вариации по библиотечному обслуживанию. В некоторых читальных залах не обслуживали, пока не пройдешь электронную регистрацию в специальных отделах, где-то это делали уже после занятия в читальном зале. Иногда регистрационную карточку можно было заполнить прямо в читальном зале или электронная регистрация также осуществлялась сотрудником

читального зала. Как правило, для внутренней регистрации достаточно было предъявить читательский билет и дополнительно указать официальное место прописки, учебы и контактные данные. В единичных случаях требовались паспортные данные, которых у нас собой не было. В основной части библиотек никакой регистрации не требовалось в принципе, и на читательский билет внимание также не обращалось. Хотите работать в читальном зале – пожалуйста! Заходи и занимайся. Для читателя это, конечно, удобнее, но для статистики такое посещение остается незамеченным. Стоит добавить, что в большей части университетских библиотек доступ в читальные залы свободный, пускают туда вместе с личными вещами, то есть камер хранения не было практически негде. Это может быть как и удобно, так и неудобно одновременно, и каждый может выбрать для себя оптимальный вариант.

Еще одним критерием для «Библиотечного ревизора» была комфортность работы в читальных залах. К нашей радости, личное ощущение от работы в читальных залах осталось позитивным. Во всех читальных залах есть зоны WI-FI (в основном сеть не запаролена или же пароль указан на видном месте в зале), читальные залы достаточно просторные, с большим количеством рабочих мест как для самостоятельной работы, так и оснащенные компьютерами. Читальные залы светлые и чистые, ксерокс находится или непосредственно в читальном зале, или же в корпусе университета.

И небольшая ремарка к закону об авторском праве, а именно: о запрете производить фотокопии. Этот вопрос также входил в наши «ревизорские» критерии. Даже если фотографировать нельзя и висят соответствующие информационные объявления, то фотографировать все равно разрешают. Об этом мы спрашивали во всех читальных залах и практически везде (есть лишь два исключения) было получено разрешение на фотосъемку. В некоторых библиотеках разрешают фотографировать только учебники, а научные труды копировать при помощи устройств с фотокамерами запрещено. Об этом можно спорить, одобрять или нет, но для наших читателей это по-прежнему один из основных способов копирования материалов. Стоит добавить, что мы не представлялись как сотрудники библиотек, и лишь в двух библиотеках (из 25) были узнаны, в связи с чем чистота эксперимента, возможно, и нарушилась, но качество обслуживания только улучшилось.

Во время ознакомительных экскурсий по вузовским библиотекам было выявлено довольно много позитивных моментов, среди которых стопроцентное подтверждение доступности библиотек для пользоваиелей с «Единой карточкой читателя». В большинстве библиотек имеются информационные сообщения на сайтах и на досках объявлений, извещающие о существовании такой карточки и подробностях действия проекта. Сотрудники в доминирующем большинстве библиотек принимали нас радушно и квалифицированно оказывали всестороннюю помощь при поиске литературы.

На промежуточном этапе исследования были сделаны следующие выводы по улучшению обслуживания читателей:

- возможность размещения плана библиотеки на сайте (для лучшего ориентирования в незнакомой библиотеке), в идеальном варианте это может быть виртуальный 3D-тур по библиотеке;
- создание единой поисковой системы (или общей поисковой базы), чтобы можно было сразу определить наличие и местонахождение того или иного издания;
- функционирование общего образца «Единой карточки читателя», так как на данный момент варианты дизайна читательских билетов довольно сильно разнятся;
- создание единого положения и общей инструкции для библиотек, работающих по «Единой карточке читателя».

В целом для улучшения и самосовершенствования иногда просто необходимо посмотреть на себя со стороны и увидеть свою работу глазами тех, ради кого и придумываются все инновации и усовершенствования – глазами читателей. Лично мне этот опыт был интересен и полезен. Надеюсь, что в ближайшее время будет завершен и конечный результат исследования – «Дорожная карта академического библиотечного пространства». Для удобства читателей уже создана карта Google maps HTTPS://WWW.GOOGLE.COM/MAPS/D/EDIT?MID=ZZ5RYHHTX-UK.KDSXRYR32IQI&USP=SHARING, где маркерами отмечены все 25 актуальных библиотечных объектов, и каждый желающий может составить индивидуальный маршрут к любой библиотеке в рамках проекта «Единая карточка читателя».

ДИСТАНЦІЙНИЙ КУРС «ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОГРАФІЯ» В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКАРІВ-БІБЛІОГРАФІВ УКРАЇНИ

Глазунова Людмила Володимирівна,
заступник директора ХДНБ ім. В. Г. Короленка
з наук. роботи, канд. наук із соц. комунікацій
Україна, Харків

Анотація. *Подано тематичний план дистанційного курсу «Електронна бібліографія» для бібліотекарів-бібліографів, який пропонується до вивчення фахівцями ХДНБ ім. В. Г. Короленка.*

Ключові слова: *електронна бібліографія, електронні бібліографічні ресурси, дистанційне навчання, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.*

Аннотация. *Представлен тематический план дистанционного курса «Электронная библиография» для библиотекарей-библиографов, который предлагается к изучению специалистами ХГНБ им. В. Г. Короленко.*

Ключевые слова: *электронная библиография, электронные библиографические ресурсы, дистанционное обучение, Харьковская государственная научная библиотека имени В. Г. Короленко.*

Annotation. *Subjects of the distance course «Electronic Bibliography» for Ukrainian bibliographers proposed by the specialists of Kharkiv Korolenko State Scientific Library is considered.*

Keywords: *electronic bibliography, electronic bibliographic resources, distance learning, Kharkiv Korolenko State Scientific Library.*

Глобальні процеси інформатизації суспільства значно змінюють традиційні техніко-технологічні засади бібліотечно-бібліографічної діяльності. Розширення використання новітніх інформаційних технологій, формування глобальних, національних та регіональних інформаційних мереж і систем, інтеграція технологічних процесів генерації, розповсюдження та використання документальної інформації призвели до трансформації інформаційно-бібліографічної діяльності.

Актуальність навчання та підвищення кваліфікації для вітчизняних бібліографів є безсумнівною, адже швидкоплинні зміни у всіх процесах бібліографічної діяльності обумовлюють і можливості швидкого

реагування, що можливо передусім за умов подальшого впровадження дистанційного навчання.

Головна мета курсу – надати слухачам сучасні уявлення про електронну бібліографію, тенденції її розвитку, проблеми та перспективи. Складена нами програма базується на досвіді викладання у Харківській державній академії культури курсів «Електронна бібліографія» та «Електронні бібліографічні ресурси» [2–4].

Всього до вивчення пропонується 14 тем, які будуть викладатися провідними бібліографознавцями та бібліографами-практиками ХДНБ імені В. Г. Короленка, Харківської державної академії культури, інших ВНЗ та бібліотек у формі вебінарів, он-лайн семінарів тощо. Курс є факультативним, хоча всі слухачі отримають сертифікат про навчання. Передбачається варіативна модульність курсу – тижневі, тритижневі, місячні курси, а також можливість окремо прослухати тему в режимі вебінару (враховуючи спеціалізацію бібліотекаря-бібліографа). Партнером дистанційного навчання є Дистанційна академія (http://www.d-academy.com.ua) видавничої групи «Основа» (http://osnova.com.ua).

Розглянемо детальніше тематику курсу.

Тема 1 «Сутність та специфіка електронної бібліографії». Досліджується трансформація бібліографії в епоху електронних комунікацій; теоретичні проблеми термінології, типології, сутності, призначення, соціальної ролі, функцій та властивостей електронної бібліографічної інформації (БІ). Електронна (комп'ютерна) бібліографія виділяється як особливий вид бібліографії за ознакою способу підготовки та одержання БІ (за визначенням Г. М. Швецової-Водки) [5]. У той же час електронна бібліографія є складовою частиною будь-якого іншого виду бібліографії та є узагальнюючою для всіх видів бібліографії, що виділяються за різними ознаками. Терміносистема електронної бібліографії та напрями її уніфікації. Співвідношення термінів: електронна та комп'ютерна бібліографія; електронна бібліографія та вебліографія, електронна бібліографія та он-лайнграфія тощо. Поняття «технобібліографії». Характеризуються фактори, що обумовлюють специфіку електронної бібліографії: програмно-пошуковий, методико-технологічний, організаційно-управлінський, часовий та ресурсний. Розглядаються основні форми існування електронної бібліографії. Суспільні функції БІ в електронному середовищі: пошукова, комунікативна, оціночна, бібліометрична, наукометрична, статистична,

історико-культурна, наукознавча тощо. Бібліографія в електронному середовищі та авторське право.

Тема 2 «Структура бібліографічної діяльності в електронному середовищі» передбачає аналіз електронно-бібліографічної діяльності. Характеризується компонентна структура в галузі електронної бібліографії: суб'єкти, об'єкти, процеси, результати. Суб'єкти практичної бібліографічної діяльності: бібліографи-професіонали; колективи, які професійно створюють та розповсюджують електронну БІ, та окремі індивідууми, не пов'язані професійно з бібліографічною діяльністю. Характеристика основних суб'єктів діяльності – книжкових палат, бібліотек, інформаційних центрів, книготорговельних та книгорозповсюджуючих організацій, архівів, музеїв, фірм тощо. Об'єкти бібліографічної діяльності. Атрибути об'єктів бібліографічного відображення. Документи як безпосередні об'єкти бібліографічного відображення в електронному середовищі. Електронні ресурси як особливі об'єкти БД.

Опосередковані об'єкти бібліографічної діяльності: користувачі електронної БІ – колективні та індивідуальні. Процеси бібліографічної діяльності: виробництво електронної БІ та її розповсюдження.

Тема 3 «Класифікація БЕР». БЕР як засоби і як результати бібліографічної діяльності. Бібліографічні бази даних (БД) як основа системи БЕР. Класифікація БД та БЕР: єдність та відмінності. Теоретичні обґрунтування необхідності класифікації БД та БЕР.

Види БД: фактографічні та документальні. Документальні БД: повнотекстові та документографічні. Види документографічних БД: діловодні, археографічні, музеографічні, бібліографічні (сигнальні, предметизовані, анотовані, реферативні, критичні (рецензовані).

Багатоаспектна класифікація БЕР. Види БЕР за суспільним призначенням. Види БЕР за особливостями об'єкта обліку (відображених документів): видами документів; змістом документів; змістовно-територіальними зв'язками документів, що відображаються; місцем видання відображених документів; часом видання відображених документів; мовою та часом відображених документів; за ступенем згортання інформації, що міститься у відображених документах; за зв'язками з певним документним фондом. Види БЕР за методами бібліографування: способом бібліографічного відбору, способом бібліографічної характеристики. Види БЕР за можливостями пошуку. Види

БЕР за операційною системою та програмними засобами, що використовуються. Види БЕР за жанрами (особливостями внутрішньої форми). Види БЕР за зовнішньою формою. Види БЕР за іншими ознаками: технологією доступу; можливостями доступу з конкретного комп'ютера; за режимом доступу; за наявністю друкованого аналога; за походженням документа; за каналом сприйняття інформації; за ступенем завершеності; за структурою змісту; за обставинами побутування у зовнішньому середовищі, за наявністю зв'язків з повними текстами документів. Метабібліографічні БЕР. Класифікація БЕР за ознакою способу організації бібліографічних записів – лінійна та дискретна. Поняття електронно-текстових та електронно-форматних БЕР. БЕР власної генерації та придбані.

Тема 4 «Бібліографічний пошук: стратегія в електронному середовищі». Пошукові засоби глобальних мереж. Сортування бібліографічних записів (БЗ) в інформаційно-пошукових системах.

Особливості бібліографічного пошуку в електронному середовищі. Локальний та віддалений пошук. Електронні пошукові системи (ПС): ПС, засновані на вільному тексті; ПС у вигляді покажчика (полі/мульті ПС); ПС природними мовами. Уніфікація пошукових ознак за допомогою авторитетних даних. Інформаційно-пошукова мова (ІПМ). Пошуковий образ документа (ПОД). Пошуковий образ запиту (ПОЗ). Пошуковий припис (ПП). Вимоги до інформаційного пошуку – пертинентність та релевантність. Властивості пошуку: повнота і точність. Поняття «втрати інформації» та «інформаційний шум».

Тема 5 «Генерація БЕР». Електронне бібліографування. Створення електронних БЗ. Нормативне забезпечення складання БЗ. Особливості БЗ електронних ресурсів. Комп'ютерне згортання текстів. Автоматичний відбір. Заповнення комунікативних форматів. Автоматичне індексування. Автоматичне реферування (автореферування) та анотування документів. Сортування БЗ в інформаційно-пошукових системах.

Модуль «Каталогізатор» в АІБС. Поліоб'єктність та інтегрованість сучасних АІБС. Генерація вихідних форм БЕР у АІБС.

Тема 6 «Корпоративна каталогізація». Типологія корпоративних АІБС: зведені каталоги; бібліотечні системи корпоративної каталогізації; корпоративні бібліотечно-інформаційні системи.

Тема 7 «Аналітико-синтетична обробка ресурсів локального та віддаленого доступу». Метадані. Дублінське ядро метаданих. Стандарт

передачі метаданих в Інтернеті OpenURL 1.0 як засіб оптимізації розподіленого пошуку електронних ресурсів у мережі. Застосування мультимедійних технологій у виробництві БЕР.

Тема 8 «Авторитетний файл колективного автора» та тема 9 «Формування авторитетного файла предметних рубрик» передбачає знайомство з досвідом роботи за цим напрямком фахівців ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Тема 10 «Бібліографічне обслуговування користувачів: загальна характеристика, основні види». Бібліографічне обслуговування користувачів: загальна характеристика, основні види. Обслуговування локальних та віддалених користувачів в електронному середовищі: доступ до електронного каталогу; зовнішніх БД; електронних бібліотек тощо; автоматизовані системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ); автоінформатори; онлайнове довідково-бібліографічного обслуговування тощо. Організація бібліографічного обслуговування користувачів в електронному середовищі: цифрові служби поточного оповіщення; віртуальні довідкові служби та ін. Модуль ВРІ в АІБС.

Трансформація довідково-бібліографічного обслуговування та бібліографічного інформування користувачів в електронному середовищі. Форми довідково-інформаційного обслуговування (ДІО): асинхронні (електронна пошта; мережеві форми) та синхронні (довідки в режимі чату/зворотного зв'язку; мережевий контактний центр; VoIP – голос поверх Інтернету; відеоконференції). Використання соціальних мереж.

Тема 11 «Віртуальна виставка у бібліотеці як бібліографічний ресурс» (можлива форма проведення – он-лайн семінар) має на меті розкрити термінологічний аспект цього жанру БЕР, навести типологію, технологію підготовки та сервіси для генерації.

Тема 12 «Система підготовки ЕБР в Україні. Загальні БЕР України». Електронна державна бібліографія України: особливості, принципи функціонування. ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова» як провідний центр поточної державної бібліографії. БД різних видів видань як основа формування національного бібліографічного репертуару. Внесок національних та паранаціональних бібліотек України у формування системи державних та ретроспективних ЕБР.

Електронні каталоги бібліотек — домінуючий сегмент електронного бібліографічного середовища країни. Вимоги до «споживчих якостей»

електронного каталогу. Загальна характеристика розвитку бібліотечно-каталожних ЕБР в Україні.

Тема 13 «Система підготовки БЕР в Україні. Спеціальні БЕР України». Система науково-допоміжних БЕР. Характеристика БЕР центрів багатогалузевого профілю національної системи науково-технічної інформації: УкрІНТЕІ, ДНТБ України, НПБУ, НБУВ, ЛННБ ім. В. Стефаника, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ОННБ ім. О. М. Горького. Огляд ЕБР галузевих центрів всеукраїнського рівня національної системи науково-технічної інформації: НІБУ, ННМБ, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського, ННСГБ НААН, ДНАББ ім. В. Г. Заболотного. Перспективи розвитку науково-допоміжних ЕБР України.

Розвиток рекомендаційних БЕР в Україні. Сучасні жанри рекомендаційних БЕР: буктуби, рекомендаційні сервіси тощо. Видавничо-книготоргівельні БЕР України. Сайти видавництв та книготорговельних організацій як джерело інформації про БЕР.

Тема 14 «Організація і управління БЕР». Законодавчі та нормативно-правові акти України як підґрунтя для розвитку БЕР України. Головні організаційні засади створення, зберігання та використання БЕР.

Моніторинг БЕР в мережі Інтернет. Метабібліографія як засіб реєстрації існуючих БЕР. Якість БЕР: повнота відображення документів (за часом видання, видами тощо), склад БЗ, пошукові можливості; доступність та ін. Доступність БЕР: платність або безплатність доступу; вимога реєстрації; можливість копіювання, закритість з технологічних причин та ін.

Використані джерела

1. Глазунова, Л. В. Державні бібліографічні електронні ресурси України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз [Текст] / Л. В. Глазунова // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8 – 10 жовт. 2013 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – Київ, 2013. – С. 26–29.

2. Глазунова, Л. В. «Електронна бібліографія» для магістрів: інноваційний потенціал курсу та досвід викладання [Текст] / Л. В. Глазунова // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу : матеріали наук.-практ. конф., 13–14 груд. 2005 р. / Харків. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – С. 220–222.

3. Електронні бібліографічні ресурси [Текст] : прогр. та навч.-метод. матеріали до

курсу для студ. 5 курсу спец. «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр.» ; спеціалізації «Бібліографознавство та інформ. діяльність» / М-во культури України, каф. бібліографознавства та інформ.-бібліогр. діяльності ; [уклад. В. А. Маркова ; рецензенти: О. М. Кобєлєв, Л. В. Глазунова]. – Харків, 2013. – 59 с.

4. Маркова, В. А. Курс «Электронные библиографические ресурсы» в подготовке специалистов на факультете «Библиотековедения и информатики» [Текст] / В. А. Маркова // Скворцовские чтения. Библиотечное дело — 2014. Библиотечно-информационная деятельность и документно-информационные коммуникации в сфере культуры и образования : материалы девятнадцатой междунар. науч. конф. (23–24 апр. 2014г.). – Москва, 2014. – Ч. 2. – С. 161–162.

5. Швецова-Водка, Г. М. Вступ до бібліографознавства [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр.» / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – 3-тє вид., випр. та допов. – Рівне, 2011. – 231 с. – URL: http://oa.elibukr.org/handle/1984/1453.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Тодорова Євгенія Миколаївна,
доцент кафедри бібліографознавства
та інформаційно-бібліографічної
діяльності Харківської державної
академії культури, канд. пед. наук,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядаються традиційні та інноваційні форми підвищення інформаційної культури бібліотекарів у системі бібліографічного навчання.*

Ключові слова: *інформаційне суспільство, інформаційна культура, бібліографічне навчання, інноваційні форми, евристичні методи.*

Аннотация. *Рассматриваются традиционные и инновационные формы повышения информационной культуры библиотекарей в системе библиографического обучения.*

Ключевые слова: *информационное общество, информационная культура, библиографическое обучение, инновационные формы, эвристические методы.*

Annotation. *Considers traditional and innovative forms of the information culture of librarians in the system bibliographic study.*

Keywords: *information society, information culture, bibliographic study, innov*ative forms, heuristic methods.

Засвоєння нових інформаційних технологій, застосування їх у різних сферах життя, аналіз їх перспектив і ефективності зумовлює необхідність введення до наукового обігу терміна «інформаційна грамотність». Вирішення цього завдання ускладнює невизначеність терміна, неоднозначне трактування в різних мовах. В англомовних країнах, наприклад, використовується визначення «information literacy», яке передбачає не лише навички читання і письма (елементарну грамотність), але й здатність індивіда правильно сприймати й оцінювати зміст прочитаного. У німецькій мові еквівалентом поняття «інформаційна грамотність» є термін «Medien kompetenz», який донедавна використовувався в значенні ефективного використання технічних засобів для отримання й обробки інформації (Medien). В українській мові термін також трактується не однаково. Найчастіше на передній план висувається саме технологічний аспект цього явища. Однак очевидним є той факт, що технічних навичок для усвідомлення змісту тексту та його якісної оцінки явно недостатньо. Тому вкрай необхідне комплексне осмислення терміна із залученням зусиль науковців, викладачів і практичних бібліотечних фахівців [1].

Відомо, що рівень інформаційної грамотності користувачів усіх вікових груп від молодших школярів до фахівців різних галузей народного господарства багато в чому залежить від інформаційної і професійної компетентності бібліотекарів і бібліографів. Саме тому проаналізуємо процес формування інформаційної грамотності як складової інформаційної культури в системі підвищення кваліфікації. Ми розуміємо бібліографічну грамотність як невід'ємну частину інформаційної грамотності, а в ширшому розумінні – інформаційної культури фахівців документально-інформаційної галузі.

Бібліографічні знання необхідні не лише бібліографам-професіоналам, але й працівникам небібліографічних підрозділів будь-якої бібліотеки. Обсяг цих знань залежить від специфіки бібліотечних процесів, які виконуються в цих підрозділах. Так, у відділі обробки літератури й організації каталогів потрібні добрі знання й уміння з класифікації літератури, її систематизації, уявлення про різні інформаційно-пошукові мови тощо. Працівники відділів обслуговування також потребують цих знань, але щодо їхнього використання в пошуку як самих документів у фонді, так і при зверненні до каталогів і картотек, проведенні різноманітних заходів.

Важливою вимогою до працівників усіх підрозділів є розуміння призначення елементів бібліографічного опису як книг, так і інших видів документів. Це означає, що бібліотекарі і бібліографи повинні не лише розуміти будь-який бібліографічний запис, але й правильно складати бібліографічний опис будь-якого документа. Ця вимога набуває особливого значення у зв'язку зі створенням електронних каталогів і картотек, необхідною операцією при якій є не лише вміння складати бібліографічний опис, але й знання структури і наповнення елементів його комунікативного формату, джерел виявлення ключових слів тощо [2].

Отже, чим вищий рівень інформаційної грамотності співробітників, тим успішніше виконується завдання. Бібліографічна грамотність є однією зі складових інформаційної грамотності і характеризується сукупністю знань, умінь і навичок, які дозволяють працювати з бібліографічною інформацією, самостійно виявляти і використовувати інформаційні ресурси задля задоволення інформаційних потреб користувачів інформації (читачів бібліотеки).

Формування інформаційно-бібліографічної грамотності необхідне не лише молодим спеціалістам, щойно прийнятим на роботу в бібліотеку, але й тим, які мають певний стаж роботи, особливо з огляду на застосування засобів автоматизації в бібліотечних процесах. У практиці українських бібліотек сформувалася певна система підвищення інформаційно-бібліографічних знань бібліотекарів. Окрім заходів у самій бібліотеці, для певної категорії працівників, функціонує система підвищення кваліфікації за межами бібліотеки. Існує організована система навчання як складова системи підвищення кваліфікації, а також самоосвітнє читання спеціальної літератури.

Розглянемо традиційні форми бібліографічного навчання в сучасній системі підвищення кваліфікації бібліотечних працівників в Україні.

Практикуми використовуються для навчання молодих працівників без спеціальної бібліотечної освіти. Професійне навчання зазвичай починається з ознайомлення зі специфікою бібліотеки, її структурою, складом фонду, ДБА тощо. Для засвоєння необхідних знань і навичок у деяких бібліотеках поширене *наставництво*, тобто своєрідне кураторство кваліфікованих співробітників над молодими працівниками. Це, звичайно, не виключає необхідності бібліографічного навчання через участь у практикумах. Зміст навчання на практикумах передбачає ознайомлення з основними напрямками бібліографічної діяльності бібліотеки, опанування

відповідних бібліографічних навичок і прийомів. Передусім – аналіз довідково-пошукового апарату книги, надання інформації про конкретне видання під час спілкування з читачами, пошук документів у каталогах і картотеках тощо.

До програми практикуму входять *ділові ігри* з домашнім завданням. Вони використовуються як особливий вид практичних занять з певної теми задля закріплення знань, здобутих на попередніх заняттях. Навчання відбувається не лише в процесі проведення гри, але й на етапі її підготовки. Ігрові ситуації часто є основою *професійних конкурсів*, які також служать меті підвищення професійної майстерності.

Важливою формою поповнення бібліографічних знань бібліотекарів є *огляди* нової літератури з питань бібліографії, а також нових бібліографічних посібників, що надійшли до бібліотеки. Поряд з характеристикою посібників надаються рекомендації щодо їхнього використання при обслуговуванні читачів.

До організованих форм навчання належить також *стажування* для всіх працівників бібліотек, зокрема й бібліографів. Організаторами стажувань є науково-методичні відділи великих наукових бібліотек, у т.ч. ОУНБ.

Дієвою формою підвищення бібліографічних знань є заняття на базі кращих бібліотек – шкіл *передового досвіду*. Зазвичай до кожного заняття складається програма і план проведення, в якому передбачається домашнє завдання. Поряд з лекціями і практичними заняттями організовується обмін досвідом, його узагальнення. Поширення передового досвіду здійснюється через напрацювання відповідних рекомендацій, організації виставок матеріалів школи, а також кращих практичних робіт слухачів. У зв'язку з автоматизацією бібліотечних процесів виникла необхідність навчання комп'ютерним технологіям, переважно співробітників двох підрозділів бібліотеки – відділу обробки літератури й організації каталогів і бібліографічного відділу. Зазвичай навчання проводиться диференційовано з урахуванням професійних обов'язків співробітників, рівня автоматизації, відповідних процесів. В особливу групу виділяються, наприклад, адміністратори внутрішніх БД, відповідальні за експлуатацію зовнішніх БД, бібліотекарі-консультанти, які організовують використання електронних видань.

Автоматизовані технології на всіх ланках потребують суворої регламентації: створення положень, інструкцій, наприклад, положень про

електронний каталог, інструкції щодо заповнення полів, ведення предметних рубрик тощо. Такі навчання здійснюються на *курсах*. Використовуються також стажування, індивідуальні консультації.

Окрім організованих форм, важливу роль у підвищенні бібліографічної кваліфікації відіграє *самоосвіта*, яка передбачає читання професійної літератури. Кращих результатів можна очікувати лише в тому разі, якщо самоосвіта є постійною, систематичною і спрямована не лише на читання публікацій вузького профілю, але й ширшого кола питань. Окрім традиційних занять, широко використовуються активні форми навчання – дискусійні клуби, круглі столи, ділові ігри, виконання завдань за допомогою Інтернету, науково-практичні конференції.

Таким чином, інноваційне бібліографічне навчання – це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості [4]. На сучасному етапі розвитку інформаційного світового простору намітилася тенденція, пов'язана з «інноваційним» типом навчання, що має дві характерні особливості. Перша – це навчання випереджаюче, тобто орієнтація як студента, так і фахівця не стільки в минулому і теперішньому досвіді, скільки націленість на майбутнє. Таке навчання має підготувати людину до використання методів прогнозування, моделювання, проектування в житті та професійній діяльності, евристичних методів пошуку потрібної інформації. Тому важливо розвивати у фахівців бібліотечно-інформаційної сфери творчу уяву, акцентувати увагу на проблемах і труднощах, що очікують їх у майбутньому, на альтернативних засобах їхнього вирішення.

Іншою особливістю інноваційного бібліографічного навчання бібліотекарів є залучення їх до співробітництва та участі в процесі прийняття рішень на різних рівнях (від локальних та приватних до глобальних з урахуванням світового розвитку культури, цивілізації, інформатизації та інформаційно-бібліотечної справи). Необхідність інноваційного шляху розвитку бібліографічного навчання в системі підвищення кваліфікації бібліотекарів передбачає опору на теоретичні засади інноватики – науки про нововведення, що виникла у зв'язку з необхідністю ефективнішого вирішення завдань прискорення соціальних та економічних процесів. Найефективнішими, на наш погляд, є інноваційні

форми бібліографічного навчання, які передбачають застосування сучасних евристичних методів.

Розглянемо найпоширеніші з них. Творчі здібності людини, як і багато іншого, потребують удосконаленню. Серед методів, що можуть активізувати творчі здібності людей навіть із середніми інтелектуальними характеристиками, можна назвати такі: евристичні (інтуїтивно-асоціативні), логічні, комбіновані [3].

Евристичні методи. До них, насамперед, належать методи фокальних об'єктів, «мозкового штурму» і його різновиди, метод синектики.

Метод фокальних об'єктів. У 1920 роках професор Берлінського університету Ф. Кунце запропонував метод каталогу, згідно з яким слід навмання відкрити будь-який «каталог» (він мав на увазі словник, енциклопедію, книгу, журнал), взяти будь-яке слово і поєднати його з назвою об'єкта, що вдосконалюється (прототипа). Наприклад, прототип — «Шафа», випадкове слово — «авто», маємо — «автошафа» (контейнер, за асоціацією — рефрижератор, багажник тощо). У 1950 роках цей метод вдосконалив Ч. Вайтинг (США), що дістав назву методу фокальних об'єктів.

Метод фокальних об'єктів — перенесення ознак випадково взятих об'єктів на протитип, що перебуває немовби у фокусі перенесення. Послідовність така: вибір фокального об'єкта, вибір 4–6 випадкових об'єктів, укладання списків випадкових об'єктів, генерування ідей через долучення до фокального об'єкта ознак випадкових об'єктів, розвиток одержаних сполучень завдяки вільним асоціаціям, оцінка одержаних ідей і відбір корисних рішень (доцільно доручати групі експертів).

Метод «мозкового штурму» і його різновиди. Є найпоширенішим методом під час колективного пошуку нових ідей. «Мозковий штурм» являє собою метод одержання нових ідей завдяки співробітництву членів організованої групи. Група як єдиний мозок «штурмує» будь-яку проблему. Робиться це енергійно, всі члени групи зосереджують свою увагу на одному питанні. Як результат — відбувається колективна генерація ідей. Цей метод має декілька етапів: підготовка, проведення штурму, оцінка і відбір ідей, опрацювання і розвиток найцінніших.

На етапі підготовки чітко формулюється завдання. Підбирається фактичний матеріал: аналоги об'єкта, дані про принципи дії, різноманітні обмеження тощо. Визначаються учасники «мозкового штурму», які

поділяються на генераторів і експертів. Експерти участі в пошуку рішень не беруть.

Правила методу «мозкового штурму»: 1) будь-яка критика і винесення судження не дозволяються; 2) генерування максимальної кількості ідей незалежно від їхньої якості; 3) вільне висловлювання своїх думок.

Під час «мозкового штурму» колективний розум має генерувати безперервну послідовність ідей. Оптимальна кількість учасників «мозкового штурму» — 4–15 осіб; тривалість — від 15 хвилин до 1 години. Успіх заходу багато в чому залежить від керівника, тобто викладача. Після закінчення «штурму» весь матеріал передається експертам, які відбирають і розвивають найцікавіші і найцінніші ідеї. Метод є ефективним для вирішення загальних завдань, які не є вузькоспеціальними.

Модифікація методу «мозкового штурму». Масова «мозкова атака». Метод запропонований Д. Філіпсом (США). Застосовується при залученні великої кількості учасників. Усіх присутніх розподіляють на невеличкі оперативні групи кількістю 5–6 осіб. Призначається загальний керівник і керівники груп. Кожна група самостійно проводить прямий «мозковий штурм» проблеми. На це виділяється 15 хвилин. Після цього групи здійснюють оцінку ідей і обирають для повідомлення великій аудиторії одну або кілька оригинальних ідей. На це відводиться ще 15 хвилин. Далі збирається вся аудиторія і керівники груп по черзі доповідать про свої ідеї. Висловлені ідеї оцінюють експерти. Головний недолік методу: великий інформаційний шум, відволікання уваги учасників через велику кількість людей в аудиторії.

Метод «зворотної мозкової атаки» розроблений американською фірмою «Дженерал Електронік». Головна увага приділяєтсья критиці висунутої ідеї. Результатом роботи групи є список можливих протиріч, обмежень і недоліків. Після цього експерти перевіряють список, вилучають помилкові твердження, надалі прямим «мозковим штурмом» здійснюють пошук рішень для подолання недоліків. Метод зворотної «мозкової атаки» застосовується для вдосконалення наявних методичних і технологічних рішень.

«Подвійна мозкова атака». Метод розроблено в колишньому СРСР. Він полягає в тому, що всім учасникам попередньо розсилаються запрошення, в яких вказано мету й основні правила майбутнього обговорення. Кількість учасників — від 20 до 60 осіб. Тривалість заходу — 5–6 годин. Метод складається з таких етапів: 1) постановка завдання;

2) колективне генерування ідей за правилами «мозкової атаки»; 3) перерва (1,5–2 години), під час якої учасники в невимушеній обстановці обговорюють ідеї, висловлені на другому етапі; 4) колективне обговорення та генерування ідей з урахуванням зауважень, висловлених на третьому етапі.

Метод «конференції ідей» розроблений В. Гільде (Німеччина).

Учасників запрошують на конференцію за 2–3 дні до її початку для попередньої підготовки. Кількість учасників — від 4 до 12 осіб. Час проведення конференції — не більше 15 хвилин. Конференція проводиться переважно за правилами «мозкової атаки», але на вищому емоційному рівні. Важливими є психологічні фактори: упевненість у своїх силах, оптимізм, атмосфера невимушеності, творче натхнення.

Метод синектики запропонував американський філософ В. Гордон. 1960 р. він заснував фірму з навчання основам творчого мислення під назвою «Синектикс інкорпорейтед». Термін «синектика» — неологізм, означає «поєднання різнорідних елементів». Теоретичною основою синектики є твердження, що творчий процес можна пізнати та керувати ним. Основою синектики є «мозковий штурм», однак генерування ідей здійснюється групою спеціально підготовлених людей. Цей метод складаэться чотирьох *етапів*.

І етап. Ретельно підбирається група фахівців. Запрошуються 2–3 сторонні особи, які представляють різні професії або різні наукові дисципліни, і три особи — з різних відділів основної організації. Уся група складається з 5–6 осіб. Критерії відбору фахівців: гнучкість мислення, діапазон знань і практичний досвід. Перевага надається фахівцям віком від 25 до 40 років, які хоча б один раз змінювали свої професії та спеціальності. Крім того, необхідна контрастність психологічних типів особистостей фахівців, які входять до групи. Для цього слід попередньо простежити за фахівцями: поведінка, розмови, рухи, спроможність долучитися до роботи незнайомих колективів.

2 етап. Групі надається можливість практикуватися використовувати аналогії під час вирішення запропонованих завдань. При цьому використовуються аналогії чотирьох типів: пряма, особиста, символічна, фантастична. На цьому ж етапі члени групи проходять психологічну підготовку, яка допомагає подолати страх розкрити особисті думки в присутності інших людей.

3 етап. Аналіз проблеми та пошук її вирішення.

4 етап. Оцінка результатів вирішення проблеми, їхня оптимізація та втілення.

Успіх методу визначається сполученням фахівців у синектичній групі та рівнем їхньої підготовки.

Таким чином, успіх засвоєння студентами бібліографічних дисциплін, що викладаються на факультеті, багато в чому залежить від застосування евристичних методів навчання.

Отже, раціональне використання як традиційних, так і інноваційних форм підвищення інформаційно-бібліографічної грамотності покликане підняти рівень бібліотечно-бібліографічного обслуговування, відповідно до сучасних вимог суспільно-політичного розвитку країни і рівня розвитку інформаційного суспільства.

Використані джерела

1. Винарик, Л. С. Информационная культура в современном обществе : учеб. пособие / Л. С. Винарик, Я. Г. Барсуцкий, А. Н. Щедрин. – Донецк, 2003. – 322 с.

2. Коготков, Д. Я. Библиографическая деятельность библиотеки: организация, управление, технология : учебник / Д. Я. Коготков. – Санкт-Петербург : Профессия, 2005. – 304 с.

3. Тодорова, Є. М. Бібліографічна евристика як наукова та навчальна дисципліна в системі спеціальної підготовки фахівців документно-інформаційної сфери / Є. М. Тодорова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Спецвип. 40. – С. 171–179.

4. Тодорова Є. М. Застосування інноваційних форм у викладанні бібліографічних дисциплін / Є. М. Тодорова, К. М. Веселова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2004. – Вип. 15. – С. 151–161.

ІННОВАЦІЇ. БІБЛІОТЕКА. РОЗВИТОК

Соцков Олег Володимирович,
методист ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається зміст інновацій як основи формування нововведень у бібліотеках, аналізується місце бібліотек у мінливому цифровому світі, наводяться деякі приклади інновацій у бібліотеках.*

Ключові слова: *інновації, зміст інновацій, теорія інновацій, бібліотечні інновації, управління змінами*

Аннотация. *Рассматривается содержание инноваций как основы формирования нововведений в библиотеках, анализируется место библиотек в меняющемся цифровом мире, приводятся некоторые примеры инноваций в библиотеках.*

Ключевые слова: *инновации, содержание инноваций, теория инноваций, библиотечные инновации, управление изменениями.*

Annotation. *The content of innovation as a basis for the formation of innovation in libraries, analyzes the place of libraries in a changing digital world, are some examples of innovations in libraries.*

Keywords: *innovation, the content innovations, the theory of innovation, the innovations of library, the management of change.*

Будь-яка інновація є результатом інтелектуальної праці людини, її здатністю знайти новітні підходи, подивитися на проблему з несподіваного боку. Інновації передбачають вихід на якісно новий рівень, що дозволяє на дещо збільшити продуктивність, спростити й здешевити технологічний процес, надати інноваційним сервісам інші якості. Важливість інновацій важко переоцінити. В умовах оптимізації бібліотек та децентралізації в авангарді перебувають тільки ті книгозбірні, які активно впроваджують «проривні» технології та зміни.

Проте нерідко впровадити інновації складніше, аніж розробити. Головне завдання інноваційної діяльності у бібліотеках – збільшення кількості користувачів та відвідувань, підвищення якості сервісів. Бібліотека, яка вперше розпочала використовувати щось нове, нетрадиційне чи вперше запропонувала якусь нову послугу чи сервіс, отримує унікальний шанс завоювати лояльність користувачів. Саме такі бібліотеки і бібліотекарі підпадають під визначення Йозефа Алоіза Щумпетера – інноватори.

Коли решта бібліотек зорієнтуються й також розпочнуть презентувати своїм користувачам аналогічну послугу чи сервіс, ця послуга вже перестає бути новиною, а через деякий час інновація завершить свій життєвий цикл і стане традиційною. Таким чином, для стимулювання користувачів, залучення їх до бібліотек необхідна буде наступна інновація.

У бізнесі є поняття «інноваційна монополія». Тому саме бібліотека-інноваційний монополіст спроможна бути в тренді, що дуже важливо для будь-якої інституції, для її реноме. Інновація залишається інновацією лишень до шести років. Креативні бібліотеки розпочинають шукати наступну інновацію та стикаються з труднощами – необхідністю знову

«розчищати зарості». Цікаво, що інновації можливо розділити за ступенем радикальності, як то: піонерні, ординарні, модернізаційні.

У 1975 р. Герхард Менш, працівник Наукового центру соціальних досліджень у Західному Берліні, випустив книжку «Ттехнологічний пат: інновації долають депресію». Пат – це період переорієнтації, під час якого складається патова ситуація між традиційно-охоронними й оновлюючими силами. Г. Менш запропонував класифікацію нововведень. Він виділив три великі групи – базисні (основоположні), поліпшуючі (розвивають і відточують вже існуючі сервіси) і псевдоінновації (неефективні, дуже прості зміни).

Базисні інновації розділені на технологічні (утворюють нові галузі та нові ринки) і нетехнологічні (зміни в культурі, управлінні, громадських послугах). На думку Г. Менша, коли базисні нововведення вичерпають свій потенціал, виникає ситуація технологічного пату, що означає застій, стагнацію й криз. Г. Менш насамперед мав на увазі економічні проблеми, але це можливо транспонувати й на культуру, а саме: на бібліотеки. Дійсно, створення комп'ютера, глобальних мереж, цифрових технологій привело до побудови інформаційної інфраструктури, паралельної традиційній – бібліотеки отримали конкурентів, які виконують бібліотечні традиційні обов'язки – зберігати, надавати інформацію в рази швидше, краще, комфортніше для користувача. По суті, остаточно втрачено монополію на інформаційне обслуговування. Констатуємо: бібліотеки не в змозі надати послуги на рівні сучасних вимог, тому опиняються на периферії інформаційної діяльності. Кризу (за Меншем та Шумпетером) долають базисні інновації, тобто бібліотеки мають фундаментально змінюватися, кардинально перебудовуватися. Деякі крупні бібліотеки можуть тривалий час обходитися без інновацій. Але криза безповоротно настане і в цих бібліотеках.

Одним із засновників теорії інновацій прийнято вважати видатного економіста М. Д. Кондратьєва. Має сенс згадати й періодичні цикли змінюваних піднесень і спадів, які описав М. Д. Кондратьєв. І хоча йдеться про економіку – бібліотеки дуже чітко вписуються у цю теорію.

Засновником теорії інновації, австрійським економістом Й. Шумпетером встановлено зв'язок між довгими циклами Кондратьєва й впровадженням інновацій. Під час підвищувальної фази кондратьєвської хвилі швидке розширення економіки неминуче приводить суспільство до необхідності змін. Але можливості змін у суспільстві відстають від вимог

економіки, тому розвиток переходить у іншу кризову фазу, протягом якої депресивні явища і негаразди змушують перебудовувати економічні, культурні, соціальні та інші відносини. Бібліотеки вимушені будуть змінюватися, тому що інакше як явище поступово будуть зникати. Тому й наразі знаходяться на точці вибору-неповернення.

«Керівництво Осло. Рекомендації зі збору й аналізу даних по інноваціях» [1] визначає інновації як введення у вжиток будь-якого нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) чи процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках.

На противагу існуючій думці, інновації відрізняються від винаходів. Інновація – це виключно винахід чи ідея, що вже впроваджені. Справжня бібліотечна інновація – це експлуатація ідей, що ведуть до створення нових послуг. На жаль, в Україні немає такого інкубатора ідеї для бібліотек. Частково цю функції виконують УБА або програма «Бібліоміст». Але потрібен реальний механізм, інституція, яка б допомагала винаходити ці ідеї, креативити. Тому питання «Де бібліотекам шукати інновації?» є дуже актуальним. Для цього, перш за все, у самій бібліотеці треба створити так званий інноваційний клімат, мати креативну команду. Слід активно вишукувати інновації в Інтернеті (у соціальних мережах, бібліотечних блогах, міждисциплінарних сайтах тощо). На жаль, консервативні бібліотеки втрачають бажання до генерування нових ідей. Бібліотеки живуть у моделі високої інерційності, яка не спонукає до випереджаючого впровадження інновацій.

Американський винахідник Томас Алва Едісон якось підкреслив, що якщо бажаєте придумати гарні ідеї, знайте: найкращі з них можна запозичити. Тому треба підглядати, переймати існуючі інновації. Як в економіці, так і в креативній сфері, у бібліотечній справі збільшується відрив від інноваційних рішень Заходу: це стосується розробки, впровадження, організації сервісів, логістики, моделювання новітніх бібліотек. Інновації мають двоїстий вплив на динаміку розвитку: з однієї сторони відкриваються нові можливості, з іншої – унеможливлюється продовження традиційного розвитку бібліотеки.

Практикам-бібліотекарам очевидно, що саме інноваційний шлях забезпечить подальший розвиток та позитивне сприйняття інституції громадою. Інформаційне суспільство, по суті, диктує бібліотекам нагальну необхідність змін. Головне: для того щоб переймати та впроваджувати

новітній досвід від керівників бібліотек, потрібне розуміння сутності інновацій, а від працівників – здатність професійно розвиватися.

Спробуємо визначити дії, які допоможуть запровадити зміни чи запровадити інноваційні сервіси, а саме: готовність колективу бібліотеки до змін; формування динамічної команди змін (визначення ролей – генератор, креатор, виконавець, експерт), складання дорожньої карти, плану дій; мотивування команди, обговорення, тренінги, навчання, будування шляхів до змін; створення контенту, збір ідей, втілення інновації; внутрішнє тестування команди; експертиза, покроковий аналіз того, що вже зроблено. Це дозволить отримати практичні інструменти, які можуть якісно підтримувати зміни та впроваджувати нові послуги; лояльність та заохочення команди виконавців; оф-лайн маркетинг, реклама, зворотний зв'язок з користувачами через соціальні мережі.

На мій погляд, ці кроки допоможуть безболісно впровадити зміни, додати інноваційний продукт на користь читачеві. Ми знаходимося на етапі, коли бібліотеки, як суспільні інституції, мають переглядати чи перерозподіляти традиційні послуги, сервіси, створювати новітні інноваційні структури, об'єднання, доступи тощо. Треба підкреслити, що інновація більшістю фахівців книгозбірень розглядається як зміна в який-небудь діяльності, а інноваційний процес – як низка послідовних дій від виникнення ідеї до її реалізації. Будь-яке нове явище тільки тоді отримує визнання загалу, коли прийняте до поширення, після чого його можна вважати інновацією.

Обов'язковими зовнішніми умовами існування ефективного менеджменту є гнучкість та оперативність змін, впровадження інновацій. Саме тому відділ науково-методичної роботи ХДНБ ім. В. Г. Короленка презентує перший випуск дайджесту «БібліоSpace» у друкованому вигляді, розрахований на бібліотекарів-практиків. Мета видання – повідомити про цікавий маловідомий досвід з-за кордону для того, щоб реально оцінювати, як далі розвиватися бібліотекам. Причому інновації свідомо бралися не лише такі, що хоч завтра можна було б запровадити. Для пошуку новацій використовувалися відкриті джерела Інтернету через систему лінгвістичного адаптивного перекладу. У дайджесті представлено нововведення книгозбірень Великої Британії, США, Японії, Південної Кореї, Франції, Данії, Росії, Німеччини.

Найцікавіщі інновації наступні:

1. Спільна національна мережа он-лайн консультантів публічних бібліотек Франції «Бібліосезам» – це новий рівень дистанційного обслуговування користувачів. Віртуальна довідкова служба асинхронно відповідає через електронну пошту на запитання користувачів. Інноваційним є те, що активно задіяні можливості соціальної мережі Facebook, де відповіді надаються без використання форми та безпосередньо у чаті соціальної мережі.

2. Антибібліотека – новий креативний простір. Це молодіжний культурний проект на базі Московської обласної бібліотеки, який залучає молодь через вільний доступ до інформаційних ресурсів, стильним інтер'єром, можливістю працювати ввечорі у форматі коворкінгу.

3. Гарвардські проекти – нові послуги й сервіси, що впроваджено лабораторією Гарвардського університету. Лабораторія використовує креативні ідеї бібліотекарів, студентів та викладачів, сприяє впровадженню новацій в університетській бібліотеці. Серед найбільш цікавих нововведень – проекти «Куратор колекції», «Бібліотечна хмара», «Маркери-помічники», «Чарівна скринька».

4. Публічні бібліотеки Великої Британії запровадили креативні способи обслуговування користувачів, пов'язані з цифровими технологіями «APPS додатки», «Learnings at home», «Digital PettingZoo»

5. Рекордінг мультимедійні центри у бібліотеках Японії и Південної Кореї.

Вже визнано, що саме різноманітні інновації відповідають на виклики, що постають як перед громадою, так і перед публічними бібліотеками. Виведення бібліотечної справи з депресивного стану є чи не головною причиною нагальної необхідності впровадження інновацій у книгозбірні, нових методик – у безперервну освіту бібліотекарів. Тільки таким чином бібліотеки, як громадські інституції, мають шанс зайняти те місце у ніші соціальних явищ, яке забезпечує розвиток сучасного інформаційного суспільства.

Використані джерела

1. Руководство Осло. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям : пер. с англ. – 3-е изд. – Москва, 2010. – 107 с.

2. Кондратьев, Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: избр. тр. / Н. Д. Кондратьев. – Москва : Экономика, 2002. – 764 с.

3. Менш, Г. Технологический пат: инновации преодолевают депрессию / Г. Менш. – Москва : Прогресс, 1995. – 348 с.

4. Шумпетер, Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – Москва : Прогресс, 1982. – 454 с.

Секція 1 «ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ, МУЗЕЇВ»

ВЕБ-САЙТ ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЗАСІБ ІНТЕРНЕТ-ПРЕДСТАВНИЦТВА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Пасмор Надія Петрівна,
директор наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого,
канд. пед. наук
Фролова Наталія Миколаївна,
заступник директора наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
України імені Ярослава Мудрого,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядаються питання управління веб-сайтом та представництва у соціальних мережах бібліотеки, а також перспективи і мета популяризації діяльності й розвитку промоційної політики.*

Ключові слова: *веб-сайт, соціальні мережі, управління, популяризація, промоційна політика.*

Аннотация. *Рассматриваются вопросы управления веб-сайтом и представительства в социальных сетях библиотеки, а также перспективы и цель популяризации деятельности, развития промоционной политики*

Ключевые слова: *веб-сайт, социальные сети, управление, популяризация, промоционная политика.*

Annotation.*Considered the questions of website management and representation of the social networks of the library, and the perspectives and purpose of promoting its activities and the development of promotional policy.*

Keywords: *website, social networking, management, promotion, promotional policies.*

Університетська бібліотека як один із соціально-просвітницьких, освітньо-наукових і культурних осередків вищого навчального закладу (ВНЗ) швидко реагує на вплив соціально-політичних, економічних трансформацій, ураховує вимоги вищої школи у підготовці фахівців XXI ст. та глобального інформаційного суспільства. Сьогодні інноваційний розвиток бібліотек вишів – не мода, а стійкий тренд, результат тривалого процесу, що характеризується нововведеннями в бібліотечній сфері. Відтак бібліотеки мають постійно бути готові до викликів часу і глобальних змін в інформаційному просторі, тобто мають стати мобільними, креативними, інноваційними [3]. Трансляція знань та їх представлення у безмежному онлайновому режимі, незважаючи на національні межі, наукові та освітні співтовариства, спонукає бібліотеки ВНЗ активніше використовувати досвід впровадження інформаційних технологій у процесі створення віртуального інформаційного середовища, яке здебільшого є складним переплетінням телекомунікаційних мереж та різних інформаційних ресурсів, покликаних забезпечити потреби науки, освіти. З цього приводу додамо, що для підтримання сталого інформаційно-комунікаційного руху також необхідні нові підходи до представлення ресурсів університетських бібліотек в Інтернеті.

Як підтверджують науково-теоретичні розробки і практичний досвід, у сучасних умовах стає все більш стійким сприйняття університетської бібліотеки як невід'ємної частини цивілізаційної інфраструктури, сучасних інформаційних центрів [4]. Однак зауважимо, що існує потреба більшої присутності бібліотек у просторі електронних комунікацій. Бібліотеки виборюють власне право бути у центрі виконання відповідальних завдань створення ефективно-якісної ресурсної системи забезпечення інформаційних освітньо-наукових завдань вузу, у т. ч. і через оригінальне інтернет-представництво (у т.ч. соціальні мережі, СМ), промоційні заходи тощо. Зокрема, враховуючи інтернетизацію, модернізацію освітньо-наукової діяльності, що сьогодні будується на використанні інтерактивних форм комунікації між усіма представниками освітнього середовища, ВНЗ, університетська бібліотека опинилася в епіцентрі боротьби за «веб-покоління користувачів», які тяжіють до відвідування бібліотеки частіше віртуально [8]. Варто, на нашу думку, назвати, як мінімум, три причини, які спонукають бібліотеки до посилення свого представництва в Інтернеті: 1), привернути увагу нового покоління інтернет-користувачів до

університетських бібліотек і стати для них необхідними, привабливими, інноваційними, мобільними; 2) довести цифровий контент науково-освітніх ресурсів до високого рівня доступності, зручності, релевантності, затребуваності; 3) побудувати нову бібліотечну філософію, щоб бути готовими не тільки «дружити» з активними і суперактивними читачами, які досконало володіють мобільною технікою, і адаптувати бібліотечні технології до роботи з мобільним Інтернетом і мобільним контентом [8].

Виходячи з наведеного, доцільно розглянути питання представлення бібліотеки ВНЗ в інтернет-просторі, ефективного використання для цього можливостей веб-сайту, електронних ресурсів, СМ як сучасних засобів популяризації бібліотеки та розвитку її промоційної політики, public relations (PR). Науково-теоретичне підґрунтя дослідження цієї проблематики склали праці вітчизняних і зарубіжних учених, які на основі якісно-кількісного аналізу контенту веб-сайтів довели значення веб-ресурсу для ефективності позиціонування бібліотеки в інформаційно-комунікаційному просторі [6]; визначили головні критерії просування бібліотеки в СМ [7; 9]; підтвердили значення PR-проектів для лобіювання бібліотеки в інтернет-середовищі та покращення її іміджу тощо.

У бібліотечній практиці виробилася тенденція інтернет-представництва, що будується на

- public relations (PR);
- системі ефективної соціальної комунікації;
- іміджева політика бібліотеки та менеджмент ресурсів і веб-сайта;
- сприяння встановленню довірчого відношення до бібліотеки з боку користувачів;
- постійна робота над підтриманням ділового іміджу на основі правової, офіційної, дієвої, тематико-орієнтованої та іншої оперативної інформації.

Для професійної PR-підтримки, яка забезпечує ефективне функціонування бібліотеки ВНЗ і досягнення високого рівня іміджу, необхідно побудувати чіткий алгоритм діяльності, в основу якого деякі науковці та практики поклали відому формулу RACE (Research – дослідження, Action – дії, Communication – спілкування, Evaluation – оцінка) [2]. До основних цілей PR-проектів та програм можуть бути віднесені наступні: відпрацювання іміджу бібліотеки як сучасного, відкритого, комунікабельного, динамічного середовища; упорядкування

інфоповідомлень про діяльність; взаємодія з представниками освітньо-наукового процесу ВНЗ для лобіювання інфоінтересів; взаємодія з партнерами, пошук форм співробітництва; фандрайзинг (пошук додаткових коштів, спонсорство); вивчення думки відвідувачів; покращення соціально-психологічного клімату.

Ще раз наголосимо, що нині у пропагуванні книги, читання, тобто просуванні власне й бібліотеки, задіяний Інтернет, мобільні технології, СМ тощо. У даному випадку унікальність, легітимність і креативність контенту, що створює бібліотека, адаптуючись до потреб ВНЗ, стають найважливішими і значними параметрами для веб-сайту та іміджевого позиціонування університетської бібліотеки, її ресурсів у комунікаційному інтернет-просторі. У рекомендаціях «Взаємодія веб-сайтів з культури з користувачем» [1] визначено принципи якості сайта: 1) прозорість; 2) ефективність; 3) підтримка; 4) доступність; 5) орієнтація на користувача; 6) реактивність; 7) багатомовність; 8) сумісність; 9) керованість; 10) збереженість.

Позитивна оцінка кожного принципу – не нижче 75%. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого провела фрагментарний аналіз веб-сайту за принципами «ефективність» та «орієнтація на користувача» й отримала такі результати: 2 – 83%, 5 – 71,2%. Для ефективної організації роботи із сайтом та у СМ бібліотеці обов'язково потрібно мати чіткий контент-план, розрахований на певну категорію читачів, користувачів веб-ресурсів. Весь контент можна поділити умовно на кілька категорій, наприклад: малюнки, посилання, цитати, конкретна змістовна інформація тощо, у такому разі стає легшим подальше відслідкування он-лайн відгуків [5]. Зокрема, управління сайтами дозволяє бібліотекам ВНЗ виконувати обов'язки віддалених інформаційних посередників і, за великим рахунком, розвивати нові елементи в системі галузевих електронних освітньо-наукових комунікацій; інтегрувати внутрішні і зовнішні ресурси через систему посилань; надавати мережеві бібілотечно-технологічні послуги для користувачів – здобувачів освіти, аспірантів, викладачів; створювати певні елементи брендінгу; просувати створені інфопродукти; формувати позитивний імідж тощо.

Отже, з позиції популяризації та просування бібліотечних ресурсів, останні, точніше цілі і завдання ефективного функціонування веб-сайту, мають створюватися за такими критеріями:

- відповідність головним цілям, завданням і профілю ВНЗ;
- зручність інтерфейсу і простота навігації;
- професійний дизайн, витриманий в єдиному стилі з урахуванням естетичних критеріїв та рішень;
- перелік основних рубрик та гіперпосилань (links) з урахуванням інформаційних потреб користувачів;
- змістовність наповнення, тобто розподіл за видами інформації: бібліографічна, фактографічна, повнотекстова та ін.;
- багатомовність подання інформації;
- повнота, якість, достовірність та конкурентоспроможність;
- фактографічна додаткова інформація про бібліотеку та інші бібліотеки за профілем навчання;
- цифрові ресурси тощо.

На основі порівняльного якісно-кількісного аналізу контенту веб-сайтів регіональних інформаційних центрів за критерієм стану використання сервісів Інтернету доведено, що веб-сайт з інформаційно-змістовної точки зору є одним з дієвих комунікаційних засобів, за допомогою якого відбувається презентування та ефективне позиціонування будь-якої установи в інформаційно-комунікаційному просторі через надання повної достовірної інформації про себе; розповсюдження та забезпечення вільного доступу до власних інформаційних ресурсів і послуг; підтримання зворотного зв'язку з користувачами тощо [6]. В умовах існування інтернет-середовища посилюється інтерактивний обмін інформацією завдяки можливостям веб-технологій. У контексті інформаційного моделювання контенту університетського веб-сайту назвемо його загальні принципи та методики побудови: інформативний контент; грамотна побудова; зручна система навігації [6]. Наведене ще раз підтверджує, що веб-сайт нині є ефективним засобом репрезентування науки, тобто сприяє просуванню наукових досягнень в інтернет-просторі.

Таким чином, унікальність і цікавість контенту – це найважливіший і найбільш вагомий параметр для сайта. Соціальні веб-комунікації в системі «читач-бібліотека» відбуваються через сайти бібліотек та СМ. У процесі формування легітимного контенту веб-середовища доцільно використовувати кілька основних характеристик: ключове слово, що вживається і в заголовку, і в тексті; різні словоформи ключового слова; унікальність тексту від 96 до 98%; текст, обсягом не менше 2 тис. знаків [2;

9]. А для так званої розкрутки бібліотеки у СМ та на сайті важливо дотримуватися таких визначальних вимог: а) спостерігати за відгуками користувачів і постійно корегувати контент-план; б) тестувати і врегульовувати час публікації; в) оприлюднювати окремі повідомлення для різних груп шанувальників бібліотеки у соціальних мережах; г) проводити розіграші й акції; д) оперативно реагувати на коментарі та звернення користувачів; ж) підтримувати постійність у розміщенні постів. Навіть зазначення співробітниками бібліотеки у відповідному полі місця роботи не тільки створить імідж, а й збільшить кількість відвідувачів бібліотечної сторінки.

Серед ефективних засобів позиціонування бібліотеки, створення її позитивного іміджу та незаангажованого інформаційного образу слід назвати інтернет-представництво, роль якого виконують разом із веб-сайтом менш офіційні і формальні засоби – вільна енциклопедія «Вікіпедія», «ВКонтакті», Facebook, «Друзі» та ін. Таке бібліотечне інтернет-представництво забезпечує оперативну комунікацію з он-лайн аудиторією щодо надходження нових книг, запланованих заходів, поширення корисної багатоаспектної інформації, інтернет-опитування, які надають зворотний зв'язок, цікаві рекомендації та відгуки мережевих користувачів. Соціальні мережі – це он-лайн сервіс або веб-сайт, призначений для побудови, відображення та організації соціальних взаємовідносин, візуалізацією яких є соціальні графи [2].

Характерними особливостями СМ є:

1) надання практично повного спектра можливостей для обміну інформацією (фото, відео, сервіс-блогів, сервіс-мікроблогів, спільноти, чат, можливість визначити місце розташування і т. п.);

2) створення профілів, в яких потрібно вказати реальні ПІБ та максимальну кількість інформації про себе;

3) активне спілкування;

4) формування публічного або напівпублічного профілю користувача (наприклад, профіль може містити дату народження, школу, ВНЗ, хобі та інше);

5) можливість для користувача створювати і підтримувати список інших користувачів, з якими він має стосунки (наприклад, дружби, спорідненості, інтересів, ділових і робочих зв'язків тощо).

У сучасних комунікаціях СМ стають гарними майданчиками не тільки для спілкування, а й для рекомендацій, відгуків, оглядів, новин, у тому

числі для рекомендацій книг, послуг тієї чи іншої бібліотеки, новин та бібліотечних заходів. Завдяки СМ про сайт дізнаються друзі і знайомі тієї людини, яка через мережу його порекомендувала. Це сприяє залученню до веб-ресурсу нових відвідувачів, а якщо об'єктом рекомендації є сайт бібліотеки, то він отримує нових читачів. За статистикою, соціальні мережі – другі за показником відвідуваності сайти після пошукових систем [9]. Активне використання СМ стає важливим чинником рекламування та представлення послуг бібліотеки.

Таким чином, показники відвідуваності сайта безпосередньо пов'язані з його відображенням у соціальних мережах, що вказує на те, що СМ побічно або явно є важливим інструментом пошукової оптимізації сайта (SEO). СМ для бібліотек є однією з найголовніших можливостей реклами діяльності та послуг, це найменш витратний вид піару та найбільш зручний, адже важливі інструменти доступу до Інтернету є сьогодні майже у кожній бібліотеці [5]. Для ефективного використання СМ у власній медіадіяльності бібліотекарям потрібне для того, щоб:

1) визначити для себе найоптимальнішу СМ, орієнтуючись на своїх користувачів (тобто в якій СМ зосереджена найбільша кількість як стаціонарних, так і потенційних відвідувачів бібліотеки);

2) зорієнтуватися у можливостях, які відкривають перед бібліотекою сучасні СМ;

3) відмінно володіти мережевим етикетом;

4) навчитися якісно просувати свою сторінку в мережі та здобути прихильників.

Насамперед присутність бібліотеки в будь-якій СМ дозволяє їй рекламувати себе як культурно-освітню та дозвіллєву установу, і головне – поширювати інформацію про майбутні події та ті, що відбулися. СМ дають можливість ділитися інформацією з постійними та потенційними користувачами або партнерами бібліотеки, а також просувати поточні та минулі проекти, ділитися з віртуальними користувачами своїми успіхами та досягненнями. Крім того, за допомогою СМ бібліотекарі можуть залучати громадськість до різного роду обговорень з метою визначення пріоритетних напрямів подальшої діяльності бібліотеки, оголошувати конкурси та проводити їх в режимі он-лайн, нагадувати своїм користувачам про заборгованість тощо.

Представництво у СМ, блогах, рекламних сайтах, фото- та відеосайтах, віртуальних довідках, форумах на бібліотечних сторінках стає

важливим і об'єктивним джерелом незалежної оцінки роботи бібліотеки користувачами. Висловити власні судження про якість бібліотечних послуг мають змогу і ті, хто відвідує бібліотеку, і ті, хто є дуже активними інтернет-користувачами. Оцінка віртуальними користувачами бібліотеки, їхні побажання та пропозиції нерідко стають серйозним поштовхом до впровадження нових інформаційних форм діяльності та покращення роботи бібліотечного персоналу, зокрема, з веб-ресурсами та у цілому.

Отже, бібліотеці доцільно чітко позиціонувати себе у певному мережевому співтоваристві (Facebook, ВКонтакте, Twitter та ін.), встановлюючи соціально-комунікаційні контакти з користувачами, делікатно спонукаючи їх власною якісною діяльністю до схвальних постів, що додає позитиву іміджу бібліотеки. Сьогодні книгозбірні стають активними учасниками інтернет-спільнот (community), СМ, блогів, оскільки спільнота – це насамперед засіб для підтримки відносин і формування думки найактивнішої, найвпливовішої частини цільової аудиторії бібліотек, а тому слід посилювати бібліотечне представництво у мережі, яка, у свою чергу, використовується бібліотекою як своєрідний майданчик для обговорення, просування послуг серед цієї аудиторії не як засіб впливу, а як спосіб взаємодії.

Потенційно потужним інструментом є відеоконференція, яка давно застосовується у бібліотечній практиці. Завдяки широкому її використанню Google+ може до своїх користувачів долучити корпоративний сегмент. Згадаємо ще один ресурс – Яндекс, функціональні можливості якого максимально відповідають потребам користувачів, а часто навіть випереджають їх. У будь-якому разі представлення на цих ресурсах сприяє просуванню бібліотеки, допомагає спілкуватися, організовувати і підтримувати професійні та особисті контакти. Досвід свідчить, що бібліотечне співтовариство намагається розмістити інформацію у «Вікіпедії», оскільки це дозволяє отримати ще одне поле для багатоаспектного контенту.

Незважаючи на багато позитивних моментів, все ж таки у бібліотеці має панувати атмосфера постійного руху, оновлення, подієвості. Зокрема, інформація у СМ має частіше оновлюватися. Приводи можуть бути різними: день дарування книг, зустріч з цікавими людьми, навчальні семінари та ін. Слід також активно використовувати ідею, закладену у Twitter (twitter.com), що полягає у справжньому кругообігу повідомлень, думок і різної інформації у величезному потоці постів і твітів між

користувачами, що може бути корисною для бібліотеки у подальшій роботі.

З урахуванням висловленого додамо, що для кожної бібліотеки, безумовно, престижним є поява її імені у мережевих новинах. «Яндекс», наприклад, моніторить понад 3 тис. новинних джерел, на його сторінках щодня з'являються до 10 новин із бібліотеки і про бібліотеки, які миттєво можуть стати відомими багатьом користувачам [2]. Серед студентства трендом є участь у Foursquare – соціальній мережі з геолокацією для мобільних пристроїв. Наприклад, знаходячись у бібліотеці під час заходу або спостерігаючи за бібліотечним обслуговуванням, користуючись пристроєм, можна зафіксувати кадр на карті, додати фото, зняте на пристрій, та оцінити ту подію, учасником якої став. Велику чисельність переглядів і оціночних характеристик потенційно можна побачити в ресурсі «Яндекс.Фотки», на якому розміщують фотографії бібліотеки з наданням до них певних оцінок і особистих коментарів. Крім того, популярністю серед студентів користується фотобанк Instagram.com (безкоштовний додаток для обміну фотографіями), де можна знайти фото на фоні інтер'єру бібліотеки як окремого студента, так і студентської групи [2]. Скориставшись можливостями Instagram, можна створити власний банк кращих фотографій, який у подальшому стане Інтернет-ресурсом фотосюжетів з бібліотечного обслуговування та віддзеркаленням поведінки відвідувачів у бібліотеці.

Отже, в умовах поширення інфотехнологій і цифрового контенту підвищується роль електронних комунікацій, передусім Інтернету, що суттєво змінює характер інформаційних ресурсів і зумовлює використання новацій в інформаційно-бібліотечній діяльності. Бібліотеки намагаються по-новому позиціонувати себе як реально, так і віртуально, інтегруючись у світове інформаційне середовище, в єдиний медіапростір, сподіваючись на збільшення кола прихильників, шанувальників, користувачів бібліотечного інтернет-оточення. Щоб утримувати позиції в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі, створювати комфортні умови для своїх користувачів, підвищити рівень їх обслуговування, університетські бібліотеки посилюють контент-менеджмент веб-сайтом, активно долучаються до соціальних мереж. Слід наголосити, що СМ, разом із бібліотечними сайтами, блогами, як незаангажоване джерело оцінки бібліотеки, популяризації її діяльності та визначення перспективних кроків покращення роботи поступово стають важливим каналом взаємодії

бібліотеки з читачами. Йдеться про формування нової системи ефективної комунікації з читачами, що дозволить спростити взаємозв'язок бібліотека – читач, врахувати недоліки, відслідкувати запити, інфопотреби та рекомендації користувачів із метою втілення у промоційну політику університетської бібліотеки.

Використані джерела

1. Взаимодействие веб-сайтов по культуре с пользователем. Рекомендации [Электронный ресурс] / под ред. рабочей группы проекта MINERVA EC ; пер. Е. Малявская. – URL: http://www.rus-eu-culture.ru/files/images/Vzaimodeistvie_veb-saitov_po_kul_ture_s_pol_zovatelem.pdf (дата обращения: 05.10.2015).
2. Захаров, А. Социальные веб-коммуникации в системе «читатель-библиотека»: сайты библиотек и программирование кнопок социальных сетей [Текст] / А. Захаров // Информ. ресурсы России. – 2013. – № 4. – С. 37–41.
3. Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» [Електронний ресурс] : прийнятий Президією УБА 7 лип. 2015 р. // Українська бібліотечна асоціація : [офіц. сайт]. – URL: http://ula.org.ua/images/documents /3133/manifest_last.pdf (дата звернення: 05.10.2015).
4. Савенкова, Л. В. Представительство библиотек педагогических университетов в Интернет (с обзором веб-сайтов библиотек педагогических вузов Украины) [Текст] / Л. В. Савенкова // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 100, т. 2. – С. 127–142.
5. Тараненко, Т. С. Формирование положительного имиджа библиотеки: PR-технологии и реклама [Текст] / Т. С. Тараненко // Вестн. Библ. Ассамблеи Евразии. – 2014. – № 1. – С. 78–81.
6. Філіпова, Л. Аналіз контенту веб-сайтів українських центрів науково-технічної інформації з точки зору використання інтернет-сервісів [Текст] / Л. Філіпова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 10. – С. 1–6.
7. Шибаева, Е. А. Библиотеки и библиотекари в социальных сетях: как и зачем [Электронный ресурс] : презентация на обучающем пре-семинаре перед III НеКонф. библ. блогеров (Екатеринбург, 9 нояб. 2013 г.) / Е. А. Шибаева // SlideShare. – URL: http://www.slideshare.net/shikate/131109-social-mediaseminarshikate (дата обращения: 05.10.2015).
8. Шрайберг, Я. Л. Электронная информация, библиотеки и общество: что нам ждать от нового десятилетия информационного века? [Текст] : ежегод. докл. Конф. «Крым», год 2011 / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 1. – С. 11–62.
9. Янчук, А. Використання соціальних мереж для рекламування та представлення послуг бібліотеки [Електронний ресурс] : презентація / А. Янчук // Методичні каруселі / Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка ім. Миколи Островського. – URL: https://metodounbkm.wordpress.com//tag/соціальні-мережі (дата звернення: 05.10.2015).

СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕКОЮ

Ніколаєнко Наталія Миколаївна,
директор наукової бібліотеки Української
інженерно-педагогічної академії,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається питання застосування технологій стратегічного менеджменту в управлінні бібліотекою, аналізуються пріоритетні напрями стратегічного управління – проектна діяльність та стратегічне планування.*

Ключові слова: *управління бібліотекою, стратегічний менеджмент, стратегічне планування, проектна діяльність, SWOT-аналіз, STEP-фактори.*

Аннотация. *Рассматривается вопрос использования технологий стратегического менеджмента в управлении библиотекой, анализируются приоритетные направления стратегического управления – проектная деятельность и стратегическое планирование.*

Ключевые слова: *управление библиотекой, стратегический менеджмент, стратегическое планирование, проектная деятельность, SWOT-анализ, STEP-факторы.*

Annotation: *The question of the use of technologies of strategic management in a library management is examined in the article, and the priority directions of the strategic management – project activities and strategic planning are analyzed in the article.*

Keywords: *library management, strategic management, strategic planning, project activity, SWOT-analysis, STEP-factors.*

Визначення орієнтирів та завдань інноваційного розвитку бібліотек набуває особливого значення під призмою стратегічного бачення рівня управління змінами в діяльності бібліотек. Нині існує загальна проблема стратегічного управління, яка полягає не у відсутності управлінського знання, а в його змісті – цілеспрямованості, організованості і технологіях здійснення. Стратегічне управління спирається на людський потенціал, орієнтує виробництво інформаційних продуктів і послуг на попит користувачів, здійснює реагування на зміни зовнішнього середовища, є важливим фактором успішного розвитку бібліотеки. Тому вибір правильної траєкторії стратегічного розвитку бібліотек в умовах змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах потребує прискорення і

фронтального охоплення інноваційних процесів, інноваційного мислення й готовності до змін з боку як бібліотечних керівників, так і бібліотечних фахівців.

Вирішення цього завдання, на думку науковця І. О. Давидової, вимагає побудови системи стратегічного управління на принципах проблемно-орієнтованого підходу, сутність якого полягає у забезпеченні постійної довгострокової готовності бібліотеки до сприйняття, взаємоадаптації нововведень в усіх напрямках бібліотечно-інформаційної діяльності та створенні механізмів для здійснення фронтальних якісних проривів в інноваційній сфері [2].

Науковий підхід має доповнюватися мистецтвом управління. Поняття «менеджмент» широко відоме не тільки фахівцям з управління. У найзагальнішому сенсі менеджмент і означає професіоналізм або мистецтво в справі ефективного управління організацією. При цьому ефективне управління може позначати різні поняття. Наприклад, неухильне і послідовне просування у напрямі встановлених цілей або результати, що свідчать про зростання відвідувань і книговидач, або зменшення числа відмов користувачам. Під цим можуть матися на увазі успіхи в підвищенні якості обслуговування, розширенні сервісних послуг або впровадженні нових технологій в бібліотечне виробництво.

Так виникли школи і напрямки в менеджменті, що робили акценти, наприклад, на мотивації і взаємостосунках людей в процесі праці (школа людських відносин і психологічна школа), удосконаленні організаційних структур (системний аналіз, структурно-функціональний підхід), оптимізації трудових процесів (наукова організація праці), організаційній культурі, комунікаціях тощо.

Не є винятком у цьму ряду і виникнення теорії стратегічного менеджменту. Обмежимося поки найбільш загальним уявленням, згідно з яким стратегічний менеджмент є процесом планування, визначення і здійснення діяльності організації (бібліотеки) в довгосроковій перспективі. Стратегічний менеджмент поширюється на довгострокові цілі і дії бібліотеки. Можна сказати, що формулювання стратегії (образу дій) і її чіткий інструментарій є ядром управління і найбільш вірною ознакою хорошого менеджменту бібліотеки.

Стратегічне управління в бібліотечній діяльності, на думку науковців, в першу чергу опирається на проектну діяльність та стратегічне планування у зв’язку з тим, що бібліотека реагує на зовнішнє середовище.

В останньому десятилітті діяльність бібліотек стала визначатися переважно сучасними технологіями і вимагає динамічного реагування на мінливі умови зовнішнього середовища, які стрімко перетворюються під впливом нових технологій, більш продуктивної і досконалої техніки, прогресивних інформаційних і комунікаційних систем та програмного забезпечення, що трансформують різні види діяльності людини. Ці фактори вимагають бібліотечних керівників звернути увагу на проблеми управління бібліотекою в цілому, її окремими підрозділами, зокрема, при впровадженні проектної діяльності. Перегляду потребують також і бібліотечні технології, які відповідають за створення і зберігання бібліотечної продукції та виконання бібліотечних послуг.

Широкого використання як у стратегічному плануванні так і в проектній діяльності бібліотек набули методи SWOT і STEP-аналізу.

SWOT-аналіз спрямований на аналіз внутрішнього стану бібліотеки (сила, слабкість) та зовнішнього середовища (можливості, загрози) [1]. Аналіз факторів внутрішнього середовища бібліотеки допомагає оцінити окремі напрямки та процеси роботи, визначити тенденції прогресивних змін, своєчасно звернути увагу на проблеми, підбити підсумки та прийняти рекомендації для покращення діяльності, звернути увагу на сильні та слабкі сторони, намітити перспективні плани розвитку. Аналізуючи фактори зовнішнього середовища, необхідно звернути увагу на економічні та соціальні умови, рівень технологічного розвитку реальних та потенціальних бібліотек-конкурентів. SWOT-аналіз діяльності бібліотеки як метод управління значно підвищує ефективність її роботи.

Для визначення ефективності стратегічного планування в бібліотеках на сучасному етапі, на нашу думку, доцільним є використання керівниками методик STEP-факторів, які поєднують аналіз соціальних, технологічних, економічних та політичних факторів впливу на організацію діяльності бібліотеки. Усі компоненти тісно пов’язані між собою і вимагають системного підходу при запровадженні аналізу.

Процес аналізу STEP-факторів зазвичай передбачає чотири етапи: розробку переліку головних стратегічних факторів, які мають високу ймовірність реалізації і впливу на функціонування організації; оцінку важливості кожної події для конкретної організації шляхом присвоєння їй питомої ваги, що забезпечується нормуванням; оцінку ступеня впливу кожного фактора-події на стратегію організації за п’ятибальною шкалою: де «п'ять» – серйозна небезпека; «одиниця» – відсутність небезпеки;

визначення зваженої оцінки шляхом множення питомої ваги на силу впливу і підрахунок сумарної зваженої оцінки для цієї організації.

Таким чином, STEP-аналіз цілком можна розглядати як варіант системного аналізу, він допомагає вивчити «поведінку» зовнішнього середовища тільки в тому випадку, якщо адекватно й об'єктивно оцінювати вплив на організацію всіх чотирьох факторів. Для успішного проведення STEP-аналізу особливе значення має усвідомлення бібліотечними керівниками сутності процесу, володіння методами аналітичної обробки інформації для адекватного оцінювання його результативності й ефективності.

Змістом стратегічного менеджменту в бібліотеці є: визначення призначення і головних цілей бібліотеки; аналіз зовнішнього середовища, що впливає на бібліотеку; аналіз внутрішньої обстановки; вибір і розробка стратегії на рівні стратегічних зон; аналіз портфеля диверсифікованої бібліотеки; проектування її організаційної структури; вибір ступеня інтеграції і систем управління; управління комплексом «стратегія — структура — контроль»; визначення нормативів поведінки і політики бібліотеки в окремих сферах діяльності; забезпечення зворотного зв’язку результатів і стратегії бібліотеки; вдосконалення стратегії, структури, управління.

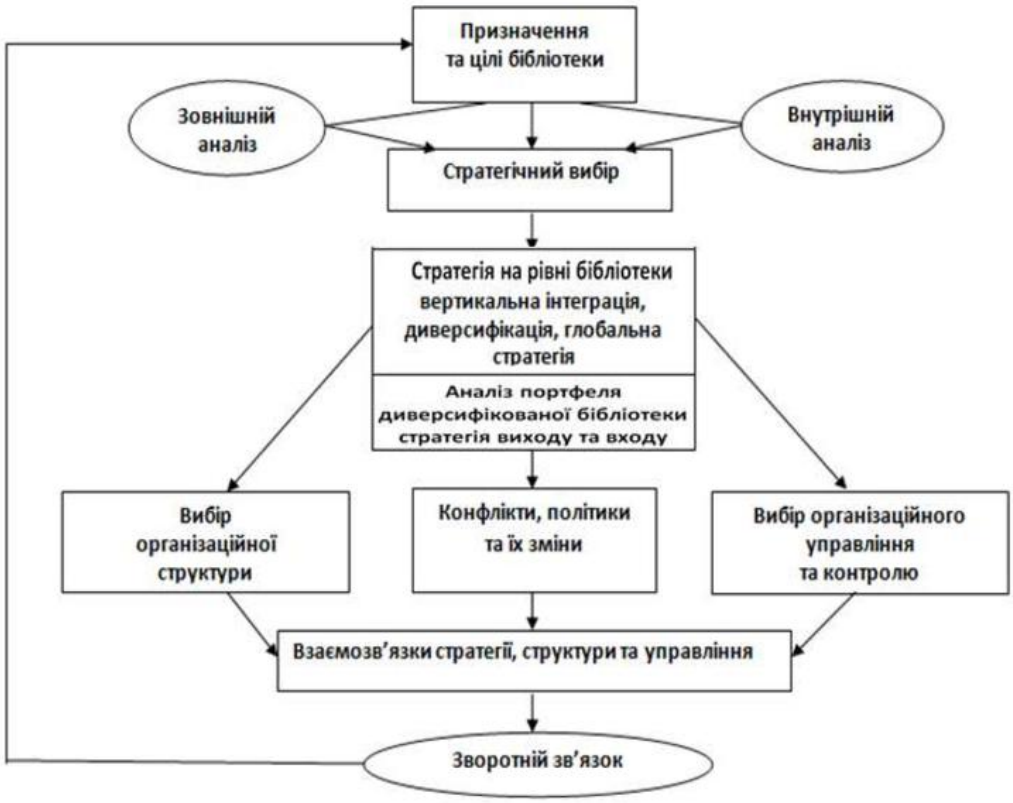

Стратегічний менеджмент у бібліотеці

Сучасні дослідники при визначенні поняття «стратегія» загалом сходяться, хоча при розшифровці окремих складових займають різні позиції. Існує також визначення цього поняття через так звану комбінацію п'ятити «П»:

- стратегія — план дій;
- стратегія — прикриття, тобто дії, що націлені на те, щоб перехитрити своїх супротивників;
- стратегія — порядок дій, тобто план може бути нереалізовуваний, але порядок дій має бути забезпечений у будь-якому випадку;
- стратегія — позиція в навколишньому середовищі, тобто зв'язок зі своїм оточенням;
- стратегія — перспектива, тобто бачення того стану, до якого треба прагнути.

Отже, стратегічний менеджмент — це таке управління організацією (бібліотекою), що спирається на людський потенціал як основу організації,

орієнтує виробничу діяльність на запити користувачів, гнучко реагує і здійснює своєчасні зміни, відповідає виклику з боку оточення і дозволяє добиватися конкурентних переваг, що в сукупності дає можливість бібліотеці виживати в довгостроковій перспективі, досягаючи при цьому своїх цілей [3].

У ринкових умовах стратегічне управління є найважливішим чинником успішного виживання, проте в діях організацій постійно можна спостерігати відсутність стратегічності, що і призводить їх часто до поразки в конкурентній боротьбі. Активний вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на бібліотечно-інформаційну діяльність в цілому та на роботу окремої бібліотеки потребує постійного перегляду власної політики, стилю і методів управління відповідно до нових завдань суспільства та у зв'язку з інноваційною діяльністю для збереження конкурентоспроможності. Цікавими є результати дослідження, проведеного серед бібліотечних управлінців у жовтні – листопаді 2014 р., що передбачало виконання таких завдань: з'ясувати особливості управлінської діяльності в бібліотеках України в умовах інноваційних змін; визначити пріоритетні напрями діяльності для управлінців усіх рівнів (адміністративно-управлінського, функціонального, лінійного); виявити рівень готовності управлінців до впровадження техніко- технологічних та інших нововведень; з'ясувати напрями поліпшення системи управління.

Базою дослідження був керівний склад бібліотек ВНЗ усіх регіонів України, обласних наукових універсальних бібліотек, обласних та міських бібліотек, централізованих бібліотечних систем – частково. Соціологічним опитуванням та анкетуванням було охоплено керівних працівників бібліотек ВНЗ, обласних наукових універсальних бібліотек, обласних та міських бібліотек для дорослих, централізованих бібліотечних систем. Загалом в анкетуванні взяли участь 297 респондентів, які дали відповіді на 24 запитання. Опитаних фахівців, зайнятих управлінською діяльністю у бібліотечній сфері, можна поділити на групи відповідно до їхньої управлінської діяльності, а саме: керівники вищої ланки (директори, заступники директорів), керівники середньої ланки (завідувачі відділів), керівники низової ланки (завідувачі секторів, головні бібліотекарі). Опитано і проанкетовано 96/36 керівників вищої ланки, 66 керівників середньої ланки та 30/69 керівників низової ланки. Серед 297 респондентів, які взяли участь в анкетуванні, 242 (82%) фахівця бібліотек ВНЗ України і 55 (18%) опитаних працюють у публічних бібліотеках.

Якщо конкретизувати завдання, що має вирішити анкетування, то запитання можна згрупувати таким чином:

– функціонально-організаційні, спрямовані на створення найефективніших систем управління;

– ресурсні, пов'язані з відповідним матеріально-технічним та іншими видами забезпечення системи управління;

– методичні, що передбачають розробку більш досконалих способів та прийомів підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень;

– технологічні, тобто націлені на поліпшення процесу функціонування систем управління на всіх етапах та стадіях.

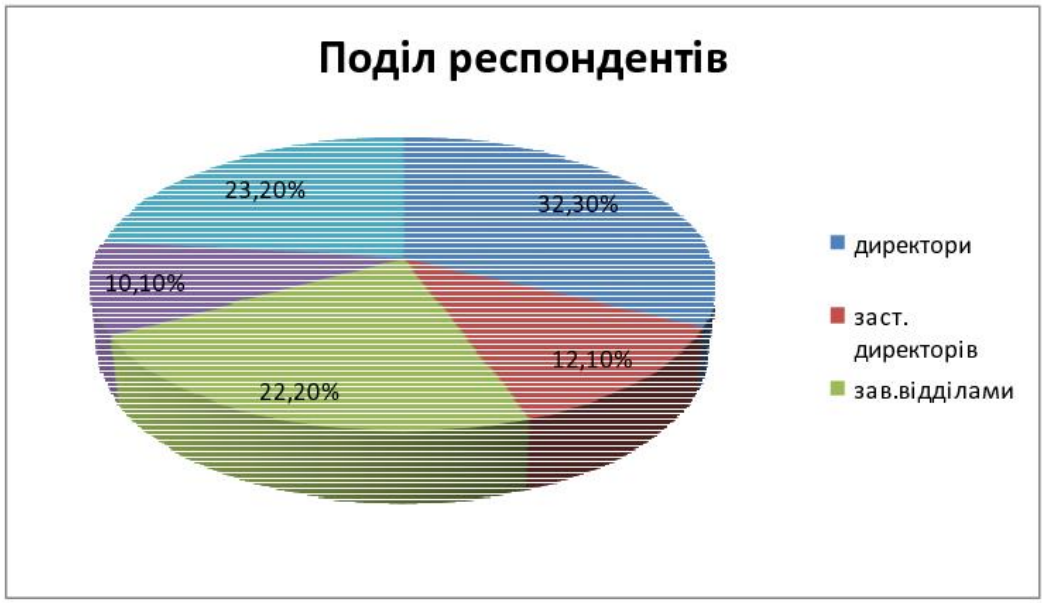

У групі методичних запитань для респондентів запропоновано розгорнуті запитання щодо використання в управлінні бібліотекою елементів кадрового, інформаційного, стратегічного, інноваційного менеджменту. Аналіз відповідей свідчить, що в бібліотеках України при впровадженні інновацій досить активно використовуються елементи стратегічного планування, SWOT-аналізу, бенчмаркінгу, контролінгу, реінжинирінгу, фандрейзінгу. Найбільш активними є керівники вищої ланки 118 (90%), які опираються в управлінській діяльності на загально прийняті постулати теорії управління організацією. Але опираючись на відповіді респондентів, слід зауважити, що ця робота не є системною і потребує адаптації розвитку управлінської думки з метою впровадження

інноваційних технологій у практичну діяльність бібліотек. Керівники середньої і низової ланки управління менш активно використовують в управлінській діяльності кадровий, інформаційний, стратегічний і інноваційний менеджмент, що становить 83(50%) для завідувачів відділів, завідувачів секторів, головних бібліотекарів.

Висновки: система стратегічного менеджменту може допомогти керівникам передбачати тенденції розвитку бібліотеки, відстежувати і розуміти вплив зовнішнього оточення, робити стратегічний вибір і реалізовувати стратегію. Спеціальні методи і прийоми стратегічного менеджменту допоможуть керівникам оцінити і проранжувати різні види менеджменту, сфокусувати увагу на вирішальних проблемах і напрямах та зрештою забезпечити сталий розвиток бібліотек у довгостроковій перспективі.

Використані джерела

1. Білоус, В. С. Проектна діяльність як інструмент модернізації бібліотеки вищого навчального закладу [Текст] / В. С. Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 4. – С. 17–18.

2. Давидова, І. Інноваційність в управлінні діяльністю документно-комунікаційних структур [Електронний ресурс] / Ірина Давидова // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 28–31. – URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2009_1_16.pdf (дата звернення 17.08.15).

3.Череп, А. В. Стратегічне планування і управління [Текст] : навч. посіб. / А. В.Череп, А. В. Сучков. – Київ : Кондор, 2011. – 334 с.

THE LEARNING ORGANIZATION AS A COMPONENT OF CONTEMPORARY LIBRARY MANAGEMENT IN THE INFORMATION SOCIETY

Karpenko Olena Oleksiivna,
National aerospace university named after
M. E. Zhukovskogo «Kharkiv aviation institute»,
Ukraine, Kharkiv

Annotation. *The specific of the learning organization as a component of contemporary library management in the information society is considered. The essence of the conception of the learning organization as a structure which provides transforming a contemporary library to a new quality level of development thanks to using innovation technologies. Advantages of*

using the conception in a contemporary library management in the conditions growing market competition of information services are discovered.

Keywords: *learning organization, library management, information society, contemporary library, innovation technologies.*

Анотація. *Розглянуто специфіку «learning organization» (організації, що навчається) як складову сучасного бібліотечного менеджменту в умовах інформаційного суспільства. З'ясовано сутність концепції «learning organization» як структури, що передбачає перехід сучасної бібліотеки на якісно новий рівень розвитку через застосування інноваційних технологій. Виявлені переваги застосування цієї концепції в сучасному бібліотечному менеджменті для інтелектуалізації інформаційного суспільства в умовах зростаючої конкуренції на ринку надання інформаційних послуг.*

Ключові слова*: організація, що навчається (learning organization), бібліотечний менеджмент, інформаційне суспільство, сучасна бібліотека, інноваційні технології.*

Аннотация. *Рассмотрена специфика обучающейся организации как составляющей современного библиотечного менеджмента в информационном обществе. Выяснена сущность концепции обучающейся организации как структуры, предусматривающей переход современной библиотеки на качественно новый уровень развития посредством применения инновационных технологий. Обоснованы преимущества применения этой концепции в современном библиотечном менеджменте для интеллектуализации общества в условиях растущей конкуренции на рынке предоставления информационных услуг.*

Ключевые слова*: обучающаяся организация, библиотечный менеджмент, информационное общество, современная библиотека, инновационные технологии.*

Contemporary trends of library transformation in the information society in the process of its integration to the world information environment make actual the problem of library's innovation development. To survive in the continuously changing information environment, modern libraries have to find ways to become agile and flexible organizations. In this context the study of the conception of the learning organization as a component of contemporary library management in the information society becomes urgent taking into consideration that intellectualization is an integral part of the information society.

This problem in different aspects of its studying are considered by many scientists such as Chris Argyis, S. Baughman, David A. Garvin, Joan Giesecke, B.A. Hubbard, Beth McNeil, Mike Pedler, Donald Schön, Peter Senge, etc [1−7]. The great contribution to developing a conception of the learning organization belongs to such scientists as Chris Argyis, Donald Schön, and Peter

Senge [1, 7]. S. Baughman and B.A. Hubbard [2] concentrate their attention on the necessity of using Senge's ideas for library staff for involving it in the continuing education for improving its professional qualification. Joan Giesecke and Beth McNeil [4] suggest that a main component of implementing the conception of the learning organization in library management is the necessity of following all principles which are adequate to that conception.

It's known that the information society that evolves to a knowledge society are characterized by such features as information resources, information and communication technology, continuing education, requalification's ability, etc. Contemporary libraries use information technologies for improving their services and take an important part in the digital and print information environment. But the rapid change from library traditional collections to e-resources requires a flexible attitude in library management for improving the quality of users' servicing. It's the conception of the learning organization that meets contemporary requirements of library management for intellectualization of a society.

To clear up the essence of the concept «learning organization» it's necessary to concentrate an attention on the conception of organizational learning which was developed firstly by Chris Argyis, Donald Schön, and later by Peter Senge who concentrated his attention on the conception of the learning organization itself.

Chris Argyis and Donald Schön [1] describe the theory of the organizational learning consisting of such components as acquiring knowledge, dissemination and interpretation of information, as well as organizational memory. The scientists believe that main types of the organizational learning are concentrate their attention on learning as detecting and correcting errors in management of an organization for changing its politics and organizational norms for realizing a final purpose. Correcting errors are considered as opportunities to find better ways to accomplish tasks. All information about errors is gathered for creating knowledge management systems and statistical databases for further improving effectiveness of an organization. It needs to take into consideration that an organizational learning as a process, and the learning organization as a structure are considered in their theory.

The concept «learning organization» is defined in various ways, for example:

1) organizations where people continually expand their capacity to create the results they truly desire, where new and expansive patterns of thinking are

nurtured, where collective aspiration is set free, and where people are continually learning to see the whole together [7];

2) an organization skilled at creating, acquiring, and transferring knowledge and at modifying its behavior to reflect new knowledge and insights [3];

3) a learning company is an organization that facilitates the learning of all its members and continually transforms itself [5].

The second one is the best definition that reflects its essence.

Senge's idea of the learning organization provides an availability of five technologies or disciplines for transforming an organization to the learning one which are lifelong programs of study and practice. Such disciplines include the following components:

1) Personal Mastery which is aimed for expanding personal capacity, his/her personal professional growth to create an organizational environment for encouraging all staff to realize an organization's goal;

2) Mental Models which are helping to overcome a group's prejudices for further learning as to improving an organization;

3) Shared Vision which is aimed at developing common interests for realizing an organization's ideas thanks to acquired skills;

4) Team Learning which is directed to achieving a synergy of group intelligence working better than separate individuals' talents;

5) System Thinking which is responsible for shaping the behavior of systems to improve effectiveness of an organization. This discipline is a connecting link to the previous ones [7].

These disciplines are just a set of techniques aimed for achieving successful organization's and personal results in practice.

When diagnosing techniques and instruments of processes of managing, directing, learning, and participating an American psychologist Mike Pedler worked out 11 characteristics of a learning organization such as a learning approach to strategy, participative policy making, information, formative accounting and control, internal exchange, reward flexibility, enabling structure, boundary workers as an environmental scanner, inter-company learning, learning, self-development opportunities for all [6].

Contemporary libraries are interested in becoming learning organizations due to competition for improving services, implementing new technologies, changing customer expectations as well as staff's values in the workplace in the information society. It's the learning organization that is considered nowadays

as a source of competitive advantage in the management thinking. Besides, contemporary libraries should be learning organizations as they are centers for supporting peoples' learning and education in the information society.

Any learning organization is an innovative organization where the learning is focused on expanding capacities of managers and staff to achieve results which are needed for an organization's prosperity. It needs to take into consideration that being a learning organization doesn't just mean not only supporting people to improve their professional qualifications but also creating an environmental climate of changing quality of services for customers thanks to finding new ways of their improving. It can be solved by creating specific culture and strong leadership which are adequate to existing the learning organization. But sometimes it's difficult to realize it in practice taking into consideration existing bureaucracy and managers' unwillingness to change their methods of managing based on well-established traditions and values of contemporary libraries.

Learning organizations' culture provides encouraging and supporting the following factors:

1) continuous professional learning of employees, their critical thinking, and capability of risk taking with implementing new ideas into practice;

2) discovering not only mistakes but also value contributions of employees into prosperity of an organization;

3) learning from working experiences and experiments;

4) disseminating new knowledge and innovations in the organization for implementing them into day-to-day service activities.

Continuous professional learning of employees is a main component of a library as a learning organization. There are two types of learning such as maintenance learning and anticipatory learning. Maintenance learning is aimed for finding optimal ways to do current procedures and solve tasks without principle changing in the environment. That's why the learning organization encourages anticipatory learning which provides acquiring new knowledge by individuals and incorporating it into the workplace for reaching an organization's purpose. Such learning provides adaptation of contemporary libraries to rapidly changing environments. This kind of learning should be fixed in specially developed programs of training which provide employees' material support for participating in such programs and include the following:

1) employees' professional development at internal level;

2) encouraging employees participation for their professional development in external training;

3) encouraging employees to participate in conferences with further publication their articles containing researches about library activities.

There are a number of strategies to change culture, vision and objectives of traditional libraries as to becoming learning organizations among which are the following: necessity to change; defining organizational capacity of staff and managers; modeling a learning environment; cutting bureaucracy and streamlining structures; rewarding all kinds of learning, implementing new technologies and learning to work with them, etc.

New technologies are important tools on the way of transforming a library to a learning organization. But transformation of a library print environment into major digital collections provides solving issues as to integrity of the scholarly research process, intellectual property rights, privacy, security, etc. It happens because libraries as institutional repositories with an open access to their collections as for promoting e-research, interdisciplinary work and cross-institution collaborations have a critical role in a rapidly changing environment. Librarians are involved in improving tools and procedures to enhance access to library resources by creating special portals, sites, and hypertext links.

Taking into consideration that learning organizations exist under the condition of sharing knowledge it's possible to state that library staff can benefit both from individual, team, and organizational levels of learning. It's the creating of an environment which is conducive to learning that is the first step of library managers to transform a library to a learning organization. The core value of the organization becomes flexibility as library staff accepts and adapts new ideas and seeks ways to enhance products and services. Library as a learning organization provides staff's rewards and encouragement for their skills, values, and work to enhance services for improving its effectiveness. Such stimulation opens more opportunities for managers and staff to be creative, to learn from mistakes, to take risks, and to reach new levels of expertise. All requirements as to transforming a library to a learning organization should be written in the ethical core of the organization by library managers so that to fix the culture of such a learning organization.

Contemporary libraries as learning organizations could benefit many advantages, especially considering the following:

1) implementing new technologies in all library processes;

2) increasing digital resources for providing access to information heritage and unique copies;

3) using e-learning for both customers and library staff;

4) increasing a library's information market competitiveness.

5) realizing library user's expectations as for their quality servicing.

But it's necessary to take into consideration that the development of a learning organization must be well coordinated, adaptable and controlled. There should be a developed program of transitioning to a learning organization. Such program can provide all rights and duties of leaders, managers, and staff as for developing a learning organization with adequate tools for it to succeed. Library management should be aimed creating a new type of library leadership where the leaders become moderators and inspirers instead of supervisors without such skills. The leaders must have a high professional competence and skills towards the style of management leaded to transforming to as learning organization. The prosperity of libraries depends on the intellectual capacity of library employees and their ability to change according to rapidly changing environment. In addition, there should not be in libraries anymore a rigid hierarchy which could prevent progressive changes as new problems and challenges must be solved quickly. Library customers and their services are the first priority and the foundation for a library as a learning organization. Adopting the learning organization model libraries can choose their own programs of achieving it depending on a level of investment in manpower, space, coordination and fundraising.

Thus, contemporary libraries must provide global access to global knowledge and it's possible for them in case of changing their management to become learning organizations as the purpose of learning organization is to generate continues change and self-transformation.

References

1. Argyris, C. Organizational Learning: A theory of action perspective [Текст] / C. Argyris, D. Schön. – Reading : Addison-Wesley, 1978. – 352 p.

2. Baughman, S. Becoming a learning organization [Electronic Resourse] / S. Baughman, B. A. Hubbard // University of Maryland Libraries working paper. – 2011. – № 3. – URL: http://www.lib.umd.edu/PUB/working_paper _3. html, free.

3. Garvin, David A. Building a learning organization // Harvard Business Review. – 1993. – Vol.71, № 4 (July-August). – P. 78–91.

4. Giesecke, Joan. Transitioning to the Learning Organization / Joan Giesecke, Beth McNeil // Libraries at University of Nebraska-Linkoln. – 2004. – № 1. – P. 1–30.

5. Pedler, M. A Concise Guide to the Learning Organization / M. Pedler, K. Aspinwall. – London : Lemos & Crane, 1998.

6. Pedler M. A Manager's Guide to Leadership : An action learning approach / M. Pedler, J. Burgoyne, T. Boydell. – Berkshire : McGraw-Hill Publishing Company, 2010. – 334 p.

7. Senge, P. M. The Fifth Discipline – The Art and Practice of the Learning Organization / P. M. Senge. – N. Y. : Doubleday Currency, 1990. – 556 p.

ОРІЄНТАЦІЯ НА ЧИТАЧА: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ І ЗАПИТІВ КОРИСТУВАЧІВ ХДНБ імені В. Г. КОРОЛЕНКА

Карнаух Ірина Анатоліївна,
головний бібліотекар
ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Проаналізовані результати дослідницького проекту 2014 року «Інформаційні потреби і запити користувачів ХДНБ імені В. Г. Короленка з позицій моніторингу».*

Ключові слова: *інформаційні потреби, читачі, користувачі бібліотеки, моніторинг, Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.*

Аннотация. *Проанализированы результаты исследовательского проекта 2014 г. «Информационные потребности и запросы пользователей ХГНБ имени В. Г. Короленко с позиций мониторинга».*

Ключевые слова: *информационные потребности, читатели, пользователи библиотеки, мониторинг, Харьковская государственная научная библиотека имени В. Г. Короленко.*

Annotation: *The results of a research project in 2014 «Information needs and demands of users Kharkiv Korolenko State Scientific Library, from the standpoint of monitoring».*

Keywords: *information needs, readers, monitoring, Kharkiv Korolenko State Scientific Library.*

«Несвоєчасні задоволення породжують невдоволення»
Демокріт [1, с. 316]

Основною метою діяльності бібліотек є задоволення інформаційних потреб (ІП) читачів, тому *«чим краще організований доступ до інформації, тим більше її використовують»* [4, с. 17]. Для своєчасного виявлення та аналізу динаміки ІП користувачів, а також для підвищення якості бібліотечного обслуговування з 2003 р. у Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка (ХДНБ) реалізується довгостроковий дослідницький проект «Інформаційні потреби і запити користувачів ХДНБ імені В. Г. Короленка з позицій моніторингу». Збирання інформації за постійними показниками протягом досить тривалого часу дає можливість порівнювати, якісніше інтерпретувати кількісні відомості та прогнозувати споживчі запити користувачів бібліотеки. Метою повідомлення є ознайомлення бібліотечної спільноти з результатами анкетування, проведенного в 2014 р. у ХДНБ в межах моніторингового дослідження.

В анкетуванні взяли участь 400 респондентів, після опрацювання анкет 392 були визнані придатними до аналізу й узагальнення. Анкета заповнювалася читачами безпосередньо під час відвідування обслуговуючих структурних підрозділів ХДНБ. Вперше було розроблено електронну версію анкети засобами google forms та проведено анкетування користувачів на сайті бібліотеки. У перспективі традиційні методи анкетування користувачів будуть доповнюватись онлайновим каналами збору соціологічної інформації в *«режимі відкладеного (електронне анкетування) або реального часу (чат, форуми, телеконференції, ISQ, Skype)»* [2, с. 15]. Анкета містить 15 запитань, серед яких: закриті, напівзакриті, відкриті, альтернативні та запитання-меню.

Під час дослідження ІП користувачів бібліотеки були використані як теоретичні, так і емпіричні дослідницькі методи, зокрема: аналітичний, системний (узагальнення ІП), хронологічний (відстеження змін в ІП), порівняльний (визначення відмінностей ІП), соціологічний (анкетування), прогнозування (підбиття підсумків дослідження й обґрунтування пропозицій).

За програмою дослідження було охоплено п’ять категорій користувачів: науковці, спеціалісти, студенти, робітники та «інші» (читачі з неповною середньою освітою або із середньою освітою). Склад опитаних відображає читацький контингент наукової бібліотеки. За даними звітної документації ХДНБ 2014 р. загальна кількість читачів – 30620 осіб. Найбільш численними є користувачі таких категорій: фахівці – 10991 осіб

(35,9% від загальної кількості читачів), студенти – 10120 (33%), науковці – 8475 (27,7%). Найменшою за кількістю користувачів є категорія «робітники» та «інші» – 1034 осіб (3,4%).

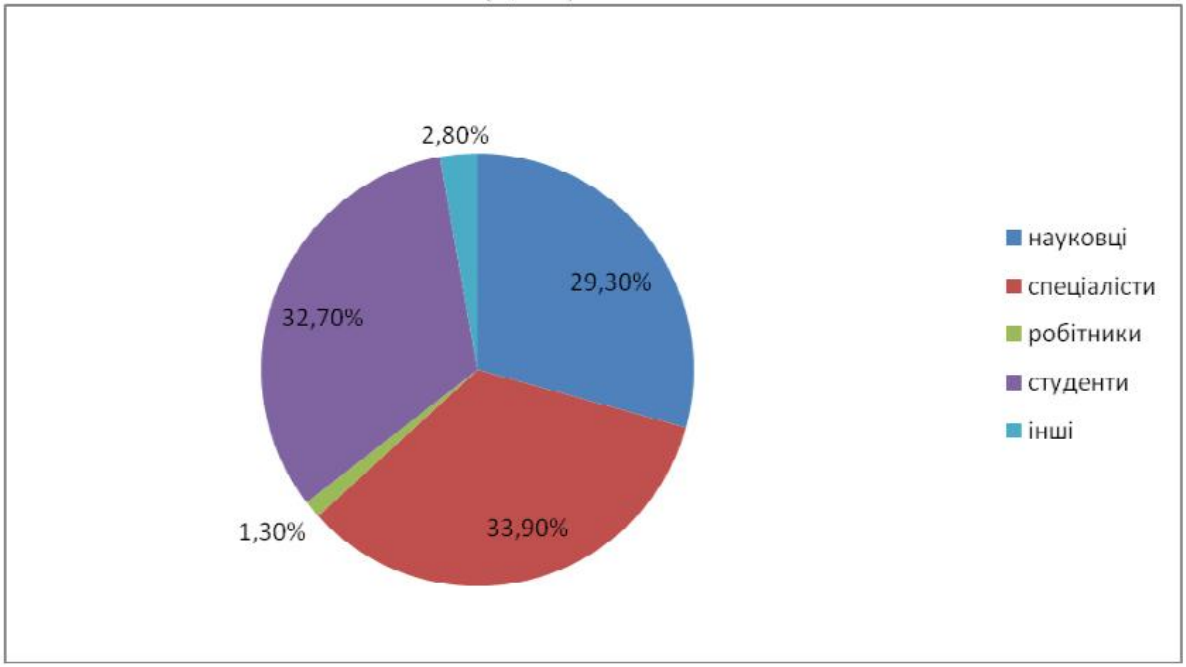

Розподіл респондентів за читацькими категоріями

За результатами дослідження основний контингент опитаних – спеціалісти (33,9%) та студенти (32,7%). Ці показники дещо змінилися порівняно з даними моніторингу 2011/2012 рр. Кількість опитаних спеціалістів в 2014 р. зменшилась (в 2011/2012 рр. – 35,4%), студентів – збільшилась (в 2011/2012 рр. – 31,5%). Порівняно з даними моніторингу 2011/2012 у 2014 р. кількість науковців зменшилась з 31,5% до 29,3%. В анкетуванні взяли участь 12,4% (в 2011/2012 рр. – 13,4%) користувачів з науковим ступенем кандидата наук та 1,8% – доктора наук (у 2011/2012 рр. – 3,1%). Відсутність фінансування на комплектування, оснащення новітніми технічними засобами та на інші важливі для комфортності обслуговування читачів потреби (телефон, оплата Інтернету тощо) обумовлює зростаючу неконкурентоспроможність наукової бібліотеки з бібліотеками вищих навчальних закладів та науково-дослідницьких інститутів. Як зазначив постійний читач-науковець про сучасний стан в бібліотеці: «*Мінімум умов для науковців, тому й рідко бувають в бібліотеці*». Для достовірності аналізу треба враховувати

загальнодержавну тенденцію до зменшення числа наукових кадрів. За останні роки кількість науковців у Харківській області зменшилась фактично в 2,5 рази: в 1995 р. – 32508 осіб, в 2013 р. – 12685 [3]. За умови впровадження з 1 січня 2016 р. нового *Порядку затвердження рішень про присвоєння вчених звань* молодим дослідникам буде досить складно отримати статус науковця без підтримки держави через заклади культури та освіти [8]. Серед опитуваних – незначна кількість робітників (1,3%) та читачів з категоріїї «інші» (2,8%).

Найбільша частина опитуваних має гуманітарну освіту: філологічну (10,2%), педагогічну, в галузі культури (9,4%), історичну (8,9%). Найменша частина – фахівці з машинобудування, транспорту (по 0,3%). Слід відзначити, що серед науковців переважають респонденти не тільки з історичною (15,7%) та філологічною освітою (13%), але й з технічною освітою (15,7%). Серед спеціалістів більшість фахівців галузі освіти та культури (13,5%), а також з філологічною та медичною освітою (відповідно по 9,8%). Серед студентів домінує молодь, яка навчається в технічних та медичних закладах (по 10,2%), та яка здобуває філологічну освіту (9,4%).

Найбільш численною групою виявилися користувачі віком до 25 років (35,2%). Відсоткове співвідношення інших вікових груп виглядає таким чином: 25–39 років (31,6%), 40–60 років (21,2%), за 60 років (10%). Серед науковців, спеціалістів, робітників та службовців переважає вікова група 25–39 років (40%, 42,8%, 80%, 45,4% відповідно).

Серед респондентів 40–60 років: науковців – 33%, спеціалістів – 31,6%. Закономірно, що серед студентів найбільшу групу становлять користувачі віком до 25 років – 88,3%.

Більшість респондентів (29,6%) стали користувачами бібліотеки нещодавно (від 1 до 3 років). Серед цих користувачів переважає студентська молодь (66,4%), що зумовлено потребою в інформації для навчання. Відсоток респондентів з читацьким стажем понад 10 років – 29,1% свідчить про досить сталий читацький контингент. Більшість постійних користувачів – науковці (56,5%) та спеціалісти (33,8%). Респондентів з читацьким стажем від 3 до 5 років – 19,6%, від 5 до 10 років – 17,6%, менше року – 2%. Серед робітників (40%) та категорії «інші» (27,3%) переважає час користування бібліотекою від 3 до 5 років.

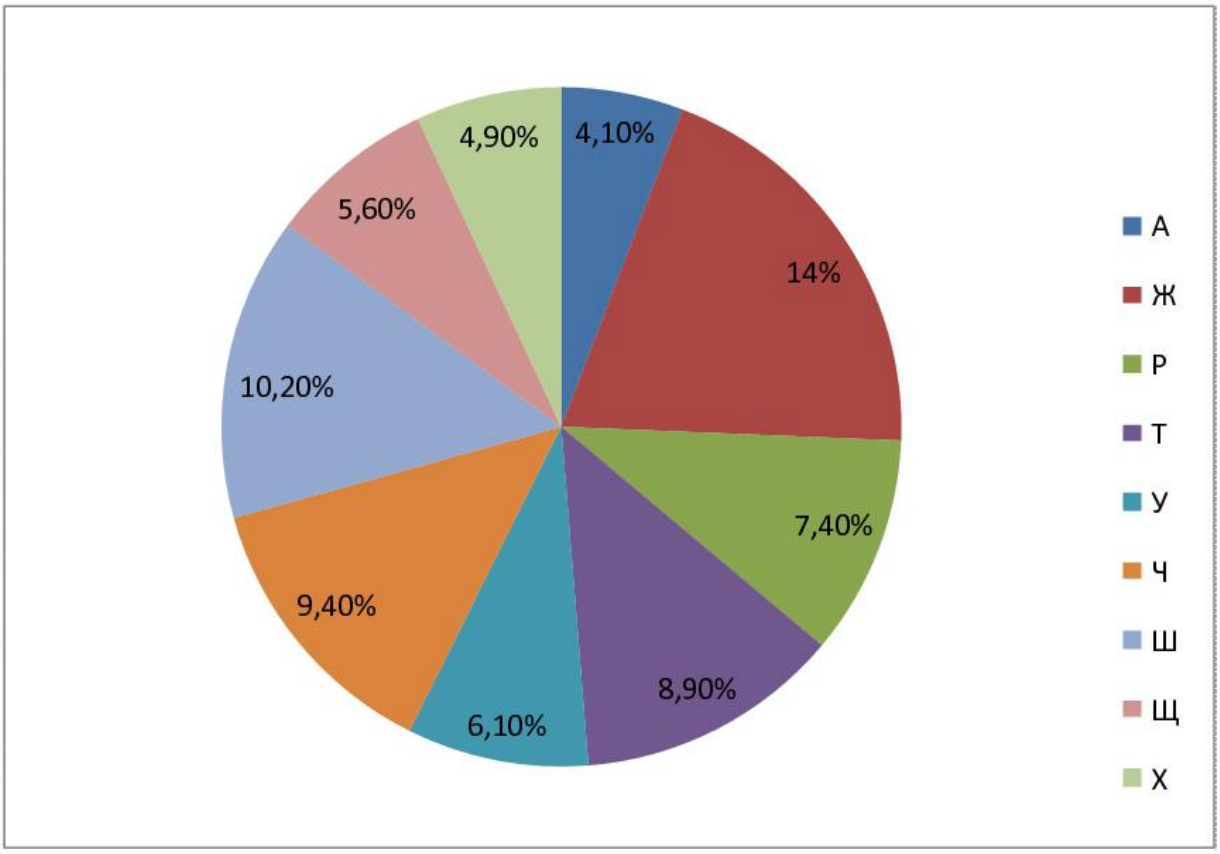

Склад читачів за галузями науки, культури та виробництва,
в яких вони зайняті (А – соціально-економічні науки, Ж – технічні науки,
Р – охорона здоров'я, медицина, Т – історія, У – економіка, Ч – освіта, педагогіка,
бібліотечна справа, культурно-просвітницька робота,
Ш – філологічні науки, Щ – мистецтво, Х – юридичні науки)

За даними анкет з'ясувалося, що основними мотивами звернення користувача до наукової бібліотеки є наукова діяльність (28%), самоосвіта (23,4 %), виробнича діяльність (15,2%). Дослідження свідчить, що серед науковців домінуючим мотивом є наукова діяльність – 57,1%, на другому місці – самоосвіта (18,1%). Головними мотивами звернення спеціалістів до бібліотеки є виробнича діяльність та самоосвіта (по 27,9%); з науковою метою звертаються 16,3%, з навчальною – 14%.

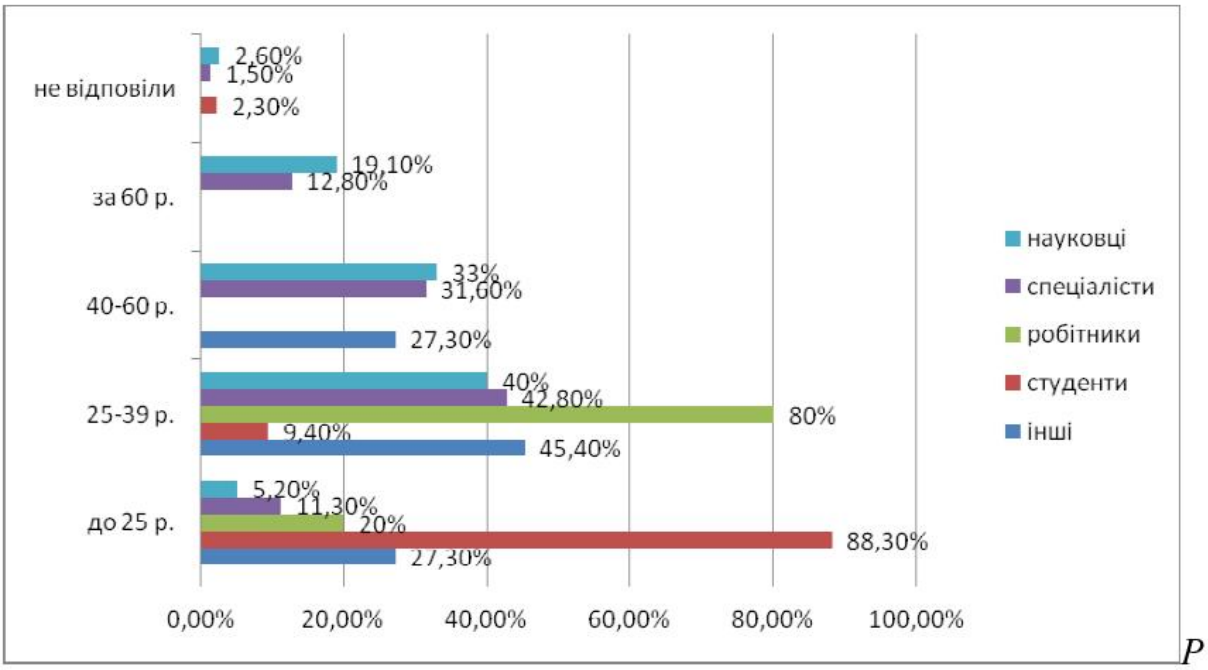

Р

Розподіл респондентів за віком

Студенти здебільшого відвідують бібліотеку з навчальною метою (51,6%). Молодь також цікавить самоосвіта (22%) та наукова діяльність (15,1%). Робітників та користувачів категорії «інші» більш цікавить саморозвиток (відповідно 42,9%, 29,4%) та навчальна діяльність (відповідно 42,9%, 23,5%). Високі показники відвідування бібліотеки з метою самовдосконалення – це добрий знак духовного розвитку суспільства. Професійні ІП для креативних людей завжди виходять за межі вузькоспеціальної інформації і потребують пошуку відповідей в інших галузях знання. Якщо професіонал постійно навчається новому, він змінює не тільки себе, але й навколишній світ. З цього приводу британський політик Вінстон Черчилль влучно зауважив: *«Удосконалюватися – значить мінятися, бути досконалим – означає змінюватися часто»*[3].

Опитування дозволило виявити, що найчастіше респондентам були потрібні ретроспективні документи за останні 10 років – 33,9%, за 1–2 роки та останні 5 років – по 25,2%. Науковців та спеціалістів цікавила інформація за останні 10 років (42% та 32% відповідно). Студентам були потрібні новіші матеріали – за 1–2 роки та останні 5 років (по 31%). Читачі

[3] http://sebweo.com/33-potuzhni-citati/ (дата звернення 17.09.2015).

категорії «інші» шукали інформацію за останні 1–2 роки (35,7%), робітники – за останні 5 років (42,8%).

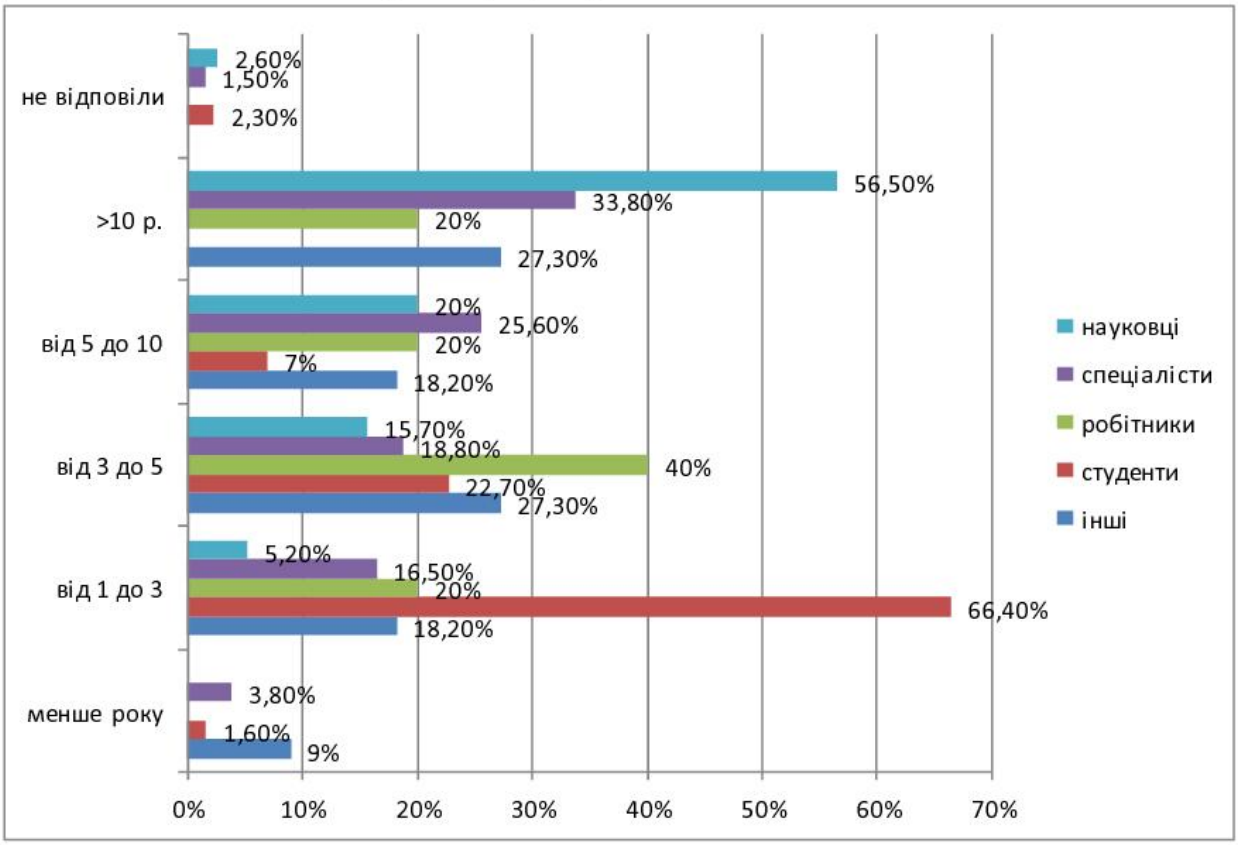

Розподіл респондентів за часом користування бібліотекою

Дані анкет показали, що найбільшу цікавість респонденти виявляють до технічної літератури (15,2%), матеріалів з культури, мистецтва та спорту (13%), літератури з природничих наук (10,2%). Читачам також потрібна художня література (9,3%), література з мовознавства та літературознавства (9,2%), суспільствознавства (8,7%), психології (8,6%), медичних наук (6,8%).

За мовою видання респондентів цікавить література як російською (44,2%), так і українською мовами (42,5%). Така тенденція простежується серед усіх категорій читачів: науковці замовляють літературу українською та російською мовами (по 41%), студенти – українською мовою – 45%, російською – 44,2%, спеціалісти – 41,3% та 47% відповідно, робітники – 37,5% та 50% відповідно, користувачі категорії «інші» – 45% та 50%

відповідно. Серед видань іноземними мовами попитом користуються документи англійською (7,3%) та німецькою мовами (3,6%).

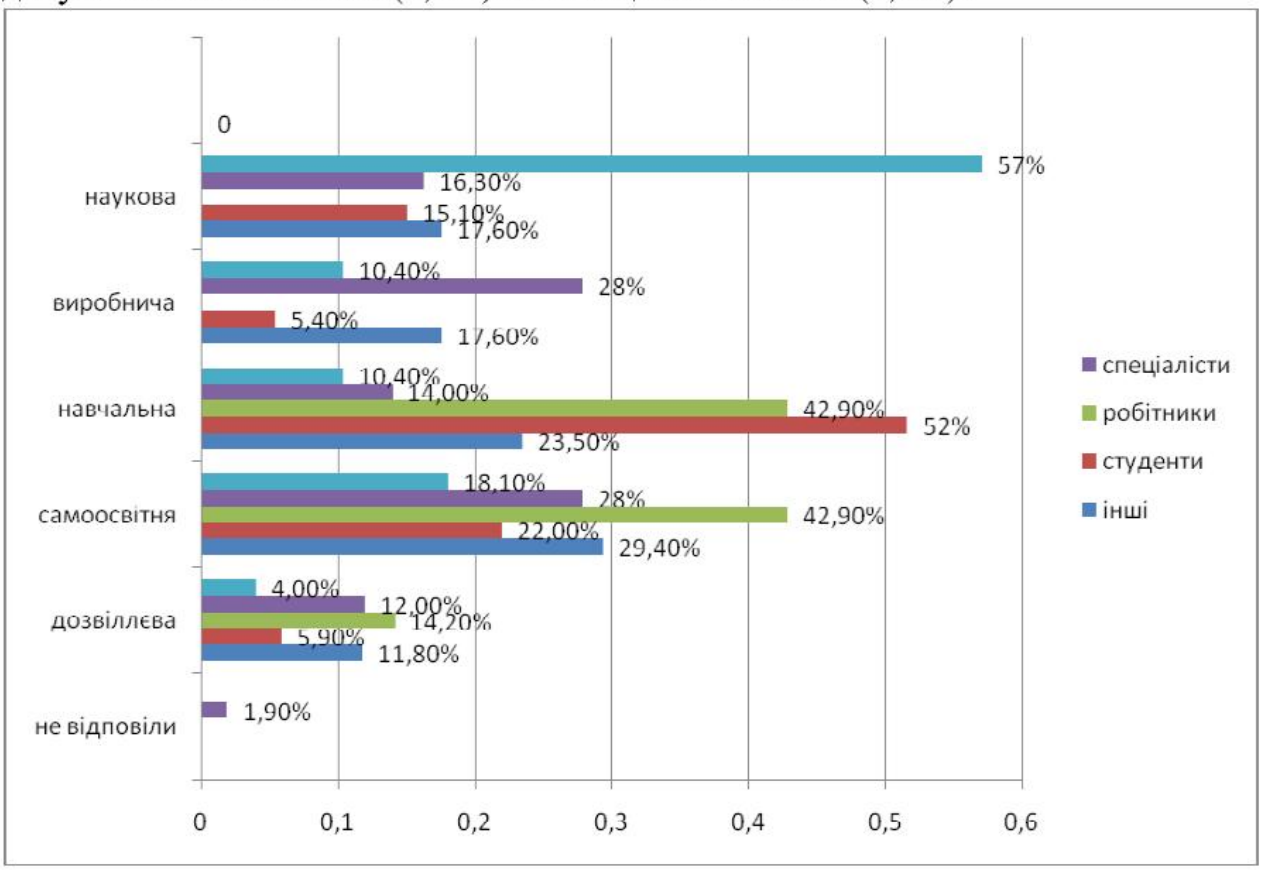

Розподіл респондентів за метою звернення до бібліотеки

У ході дослідження був отриманий матеріал з кількості видань, що не знайдені читачами: 1–3 видання – 41,7%, більше 10 – 18,9%, не відповіли – 17,6%. Найбільше незадоволені результатом пошуку видань (не знайдено більше 10) науковці – 26,9%. Не знайшли 1–3 видання: спеціалісти – 36,2%, студентт – 47,7%, робітники – 40%, читачі категорії «інші» – 38,5%. Одержаний матеріал свідчить перш за все про незадовленість станом укомплектованості фонду науковою літературою.

Під час дослідження було виявлено, що читачі майже не отримують відмов при замовленні літератури (43,2%) або отримують лише 1–3 відмови (30,9%). Серед основних причин відмов більшість респондентів назвали такі: видано по МБА (21,1%), немає на місці (20,1%), знаходиться в іншому відділі (18,6%). П'ята частина користувачів не відповіла на

запитання (20,3%). Серед інших причин (11,3%) були названі: *«немає у фонді», «не знайшли у каталозі», «під цим номером інша книга», «невірно заповнений бланк», «уточнити за каталогом», «нові видання довго не видаються», «книги в поганому стані», «в оправі», «на реставрації», «загублено», «списано»*. Основні причини відмов – недостатня екземплярність популярних видань та неповні відомості в каталогах бібліотеки про місцезнаходження документа.

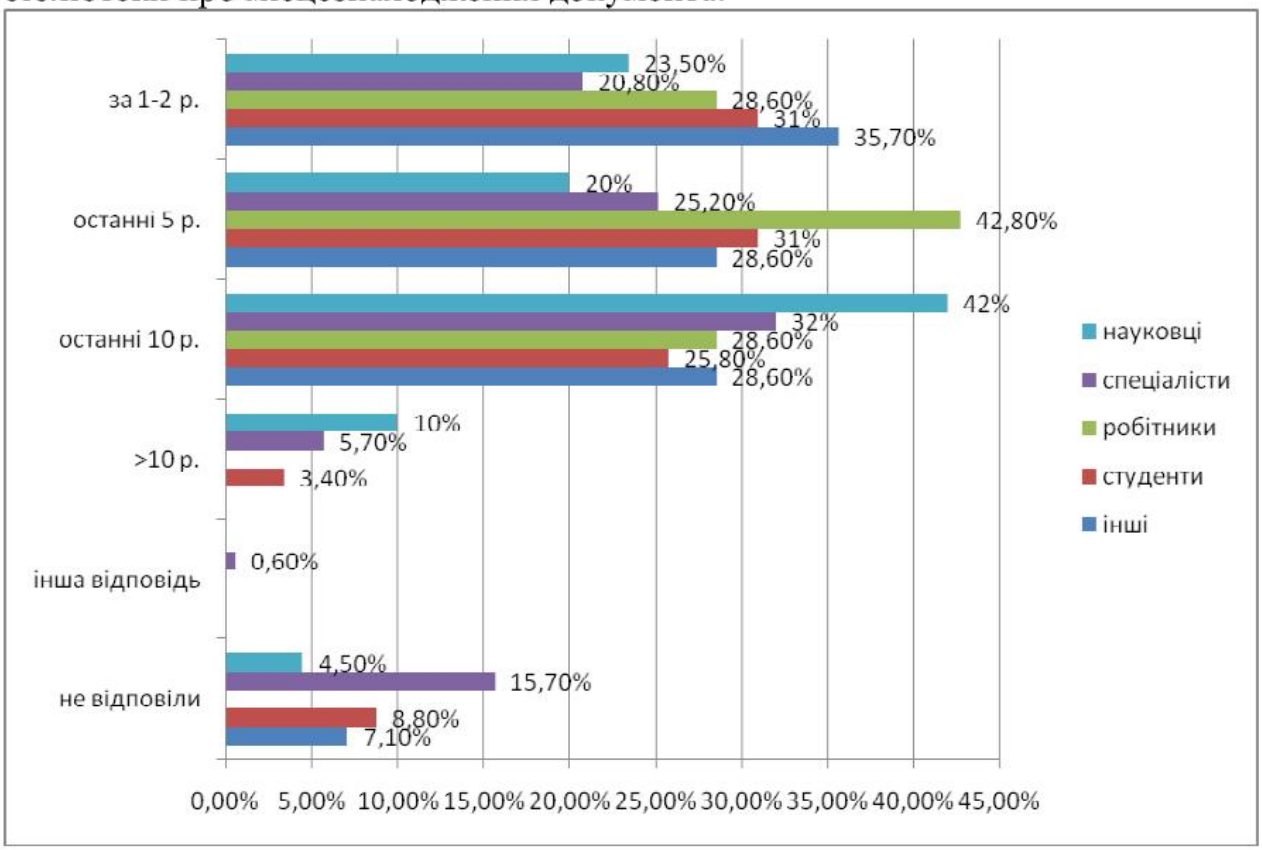

Розподіл респондентів за часом виходу потрібної їм інформації

На думку респондентів, більшість ІП фонд ХДНБ задовольняє (66,8%), частково (27%). Найбільше незадоволені – спеціалісти (5,3%) та науковці (3,5%). Основною причиною незадоволеності читачі назвали відсутність потрібної літератури у фонді (87,5%). Читачам не вистачає нових періодичних видань, сучасної вітчизняної та іноземної фахової наукової літератури, статистичних матеріалів, стандартів, покажчиків національних та міждержавних стандартів, електронних версій книг.

Респонденти потребують літературу з таких галузей знання: медицина, психологія, техніка, історія, економіка, філософія, філологія. Читачі зауважують про ветхий стан газетного фонду та пропонують відсканувати періодичні видання, рідкісні і багатовикористовувані документи, не вилучати старі видання.

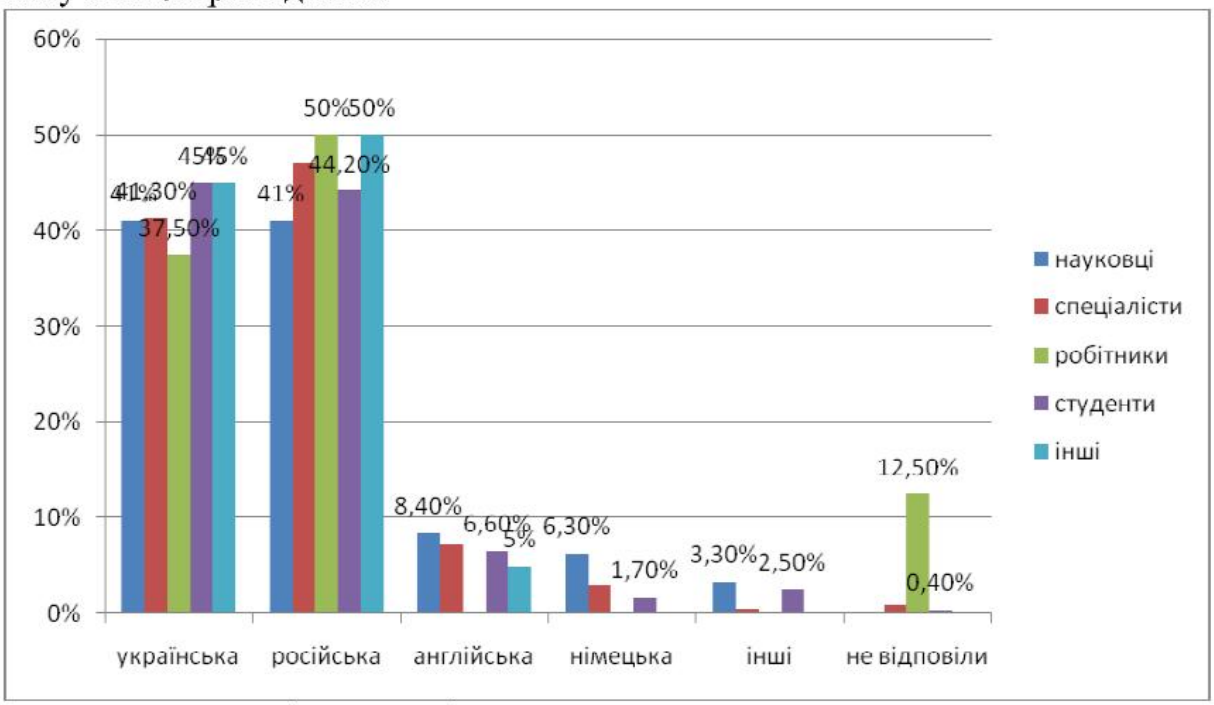

Розподіл документів, що замовляються респондентами, за мовами

Актуальним залишається питання формування інформаційної культури користувачів. Незважаючи на те, що 86,9% респондентів не зазнають труднощів у роботі з каталогами та базами даних (БД), 8,2% потребують допомоги консультантів. Читачі майже однаковою мірою користуються електронним каталогом (ЕК) (28,4%), картковими каталогами та картотеками (28,2%). Для подальшого планування заходів з інформаційної культури читачів слід мати на увазі, що серед науковців переважає кількість звернень до карткових каталогів та картотек (30,9%) порівняно з ЕК (25,9%). Така тенденція простежується і серед коритувачів категорії «інші» – 33,4% та 24,2% відповідно.

Студенти (по 30,5%) та робітники (по 40%) однаковою мірою користуються картковими каталогами і картотеками та ЕК. Серед спеціалістів переважає звернення до ЕК (28,7%) порівняно з традиційними картковими (21,3%). Серед інших електронних пошукових систем

користувачів цікавить ЕК періодичних видань (12,4%); електронний зведений каталог періодичних видань (3,9%); БД: «Винаходи в Україні» (2,9%), «Харківщина» (2,6%), «Патенты России» (2,5%), «Патенты СНГ» (2,4%), «Стандарти» (2,3%). У науковців користується попитом також БД «Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство: каталог ХДНБ» (3,7%), серед робітників та читачів категорії «інші» – БД «Пам'ятні дати України, Слобожанщини» (10% та 12,2% відповідно).

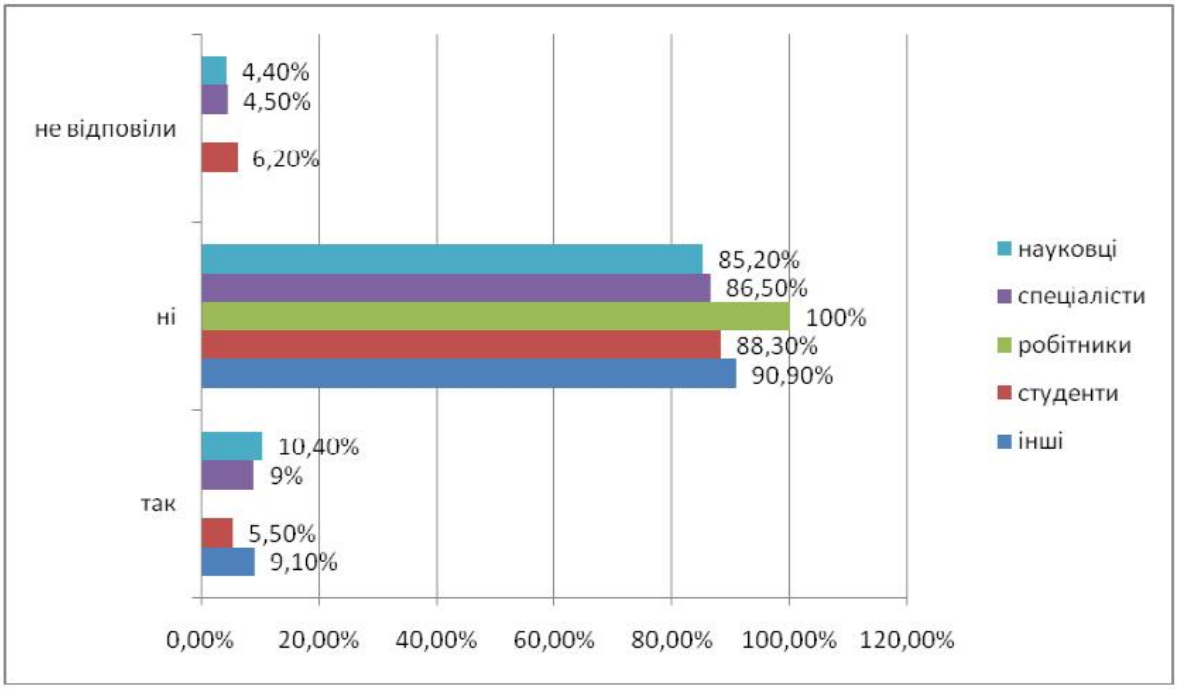

Відповіді респондентів на запитання: «Чи зазнаєте Ви труднощів у роботі з каталогами та базами даних?»

Більшість респондентів задовольняє якість обслуговування (84,9%), частково задовольняє – 13,5% і лише 0,3% (з категорії «спеціалісти») висловили незадоволеність сучасним станом обслуговування.

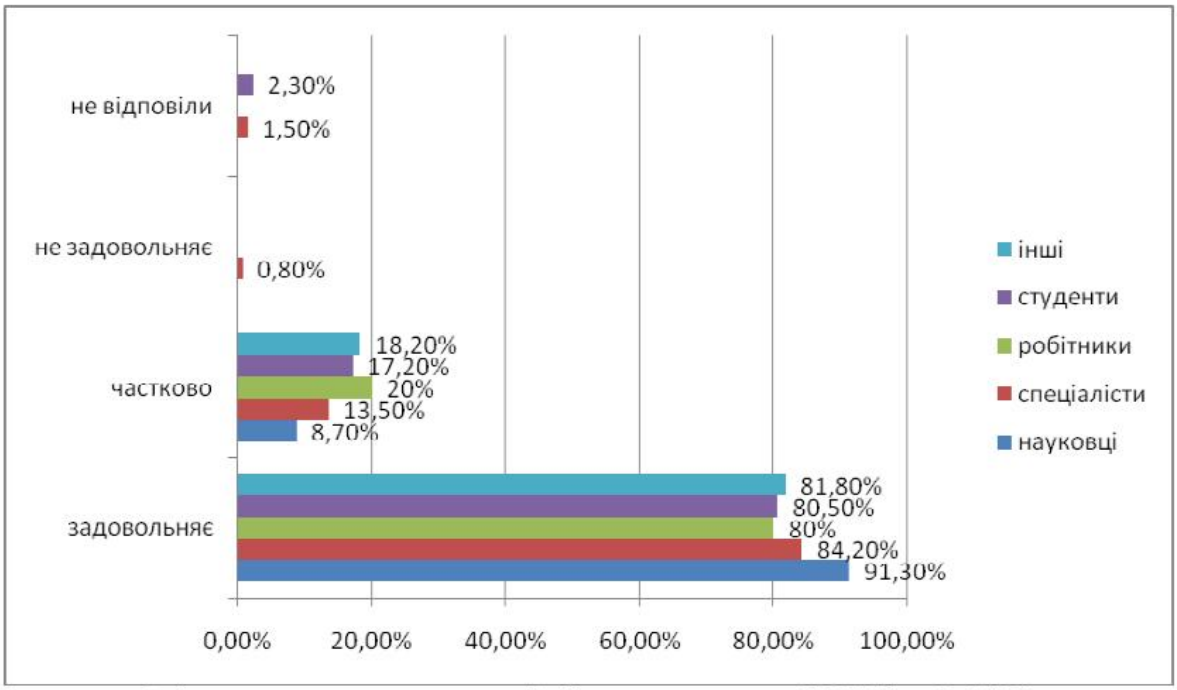

Оцінка респондентами якості обслуговування в ХДНБ ім. В. Г. Короленка

Як зауважили користувачі-науковці, для поліпшення обслуговування в бібліотеці потрібно *«менше бюрократії»* та більше *«связи с научным миром»*. Пропонують також мати *«можливість отримувати всю необхідну літературу в одному залі»*. Зауваження і пропозицій щодо задоволення інформаційних потреб висловили 35% користувачів, 62% – виявили байдужість.

Багато респондентів, відповідаючи навіть на закриті запитання, висловлювали свою позицію, інші, ігноруючи саме запитання, писали те, що їх найбільше хвилює. Тому найцікавішим став аналіз пропозицій та зауважень з анкет читачів, коли їх було згруповано за проблемами: фінансовими, організаційними, технологічними та ін. Найактивнішим контингентом користувачів виявились науковці – 42,5% (пропозицій – 41,8%) та спеціалісти – 36,6% (пропозицій – 37,4%). Студенти зайняли досить пасивну позицію – 17,8% (пропозицій – 18%). Домінували респонденти 40–60 років (29%) та 25–39 років (26,5%). Найбільше пропозицій та зауважень надали читачі, які користуються бібліотекою понад 10 років (47,3%).

Головною проблемою бібліотеки користувачі всіх категорій назвали відсутність нових видань у фонді – 28,1% від загальної кількості всіх

пропозицій та зауважень читачів. Більшість респондентів, яких хвилює доля фонду бібліотеки, користуються ним понад 10 років (50%). Серед активних студентів-читачів домінують ті, які записані в бібліотеку нещодавно (від 1 до 3 років) – 72,2%.

Користувачі зробили такі рекомендації щодо удосконалення довідково-пошукового апарату (10,6%): зосередити доступ до каталогів в одному місці, вказувати в карткових каталогах місцезнаходження видання, удосконалити пошук в ЕК та надати можливість замовлення з ЕК, об'єднати для зручності деякі БД та зосередити увагу на веденні картотеки журнальних статей та внесенні інформації про весь фонд бібліотеки в ЕК.

Користувачі також зробили пропозиції щодо комфортності роботи в бібліотеці (2,6%), зокрема: подовжити режим роботи до 21 години, покращити умови роботи відділу МБА та зробити затишнішими читальні зали. Користувачам не подобається довготривалий ремонт бібліотеки та шум від будівництва поряд. Для 1,6% користувачів послуги ксерокопіювання є дорогими, про що вони відзначають в анкеті.

Хвилює респондентів відсутність належного фінансування бібліотеки та незадовільний стан оснащенням комп'ютерами. Багато читачів (17,7%) висловили теплі побажання щодо поліпшення матеріального забезпечення як бібліотеки, так і бібліотекарів. Як зауважив наш постійний користувач-науковець: «*Потрібно ставити питання про збільшення фінансування з державного місцевого бюджету для комплектування фондів бібліотеки і покращення соціальної сфери колективу працівників бібліотеки*».

Проведене дослідження свідчить про досить високий рівень обслуговування читачів, проте виявило тривожну ситуацію, пов'язану із задоволенням ІП користувачів. Суспільно-політична та економічна ситуація в країні вплинула на фінансування бібліотеки. Не всі видавництва не виконують закон про обов'язковий примірник. Бібліотечний фонд недостатньо поповнюється сучасними вітчизняними та іноземними виданнями. Лакуни у фонді останніх років для наукової бібліотеки, що є одним з найбільших фондоутримувачів України, вже неможливо заповнити. Бібліотека перестає бути конкурентоспроможною серед інформаційних закладів на ринку креативної індустрії. Виникають сумніви у здатності в недалекому майбутньому запропонувати якісні інформаційні продукти та послуги, які б відповідали споживчим вимогам. Наступного року працівники і користувачі ХДНБ відзначатимуть 130-річний ювілей своєї установи. Протягом цікавої, іноді складної долі, бібліотека успішно

працювала для читачів і була духовним осередком українського суспільства. Сьогодні розробляються перспективні плани оновлення організаційної структури системи обслуговування; розширюються види інформаційно-сервісних послуг відповідно до запитів користувачів; проектується поліпшення матеріально-технічної бази бібліотеки завдяки участі у різних благодійних програмах та грантах; проводяться моніторингові дослідження з вивчення ІП користувачів. Але для перезавантаження системи бібліотечно-інформаційного обслуговування, перетворення бібліотеки в соціокультурний та інформаційний центр європейського типу потрібні не тільки зусилля працівників бібліотеки, але й соціальна взаємодія між бібліотекою та користувачем, бібліотекою та державою. Кожен читач має бути впевненим, що його думка буде врахована і (що важливо!) реалізована. Бібліотека має стати цікавою громаді, відкритою urbi et orbi (місту і світу).

Використані джерела

1. Антологія афоризмів [Текст] / [упоряд. Л. П. Олексієнко]. – Донецьк : Сталкер, 2004. – 704 с. – (Колекція світової афористики).

2. Вахнован, В. Ю. Соціологічні дослідження як комунікаційний складник системи менеджменту якості бібліотечних послуг [Текст] : автореф. дис. … канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Вахнован Вікторія Юріївна ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2011. – 20 с.

3. Наукові кадри та кількість організацій [Електронний ресурс] // Головне управління статистики у Харківській області : сайт. – Текст. дані. – Харків, 2015. – URL: http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/naukovi-kadry-ta-kilkist-orhanizatsii (дата звернення: 19.08.2015).

4. Ніколас, Д. Оцінка інформаційних потреб / Девід Ніколас ; [пер. та друк здійснено Брит. Радою в Україні]. – London, 1996. – 76 с. – (Серія путівників «Асліб» із ноу-хау).

5. Порядок затвердження рішень про присвоєння вчених звань [Електронний ресурс] : затв. постановою Каб. Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656 // Osvita.ua. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2015. – URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/47816/ (дата звернення: 9.09.2015).

ЭЛЕКТРОННАЯ ГАЗЕТА В ПУБЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Серенко Ирина Владимировна,
заместитель директора Центральной
городской библиотеки имени
В. Г. Белинского ЦБС Дзержинского
района г. Харькова,
Украина,

Аннотация. *Освещены целевое назначение, содержание и опыт создания электронной газеты «Харьков – любовь моя!», одного из последних проектов ЦГБ им. В. Г. Белинского. Проект разрабатывался во время третьего сезона обучения в «Школе библиотечного журналиста» на базе ХГНБ им. В. Г. Короленко.*

Ключевые слова: *Харьков, ЦГБ им. В. Г. Белинского, электронная газета, библиотечное краеведение, Школа библиотечного журналиста.*

Анотація. *Висвітлено цільове призначення, зміст і досвід створення електронної газети «Харків – любов моя!», одного з останніх проектів ЦМБ ім. В. Г. Бєлінського. Проект розроблявся під час третього сезону навчання в «Школі бібліотечного журналіста» на базі ХДНБ ім. В. Г. Короленка.*

Ключові слова: *Харків, ЦМБ ім. В. Г. Бєлінського, електронна газета, бібліотечне краєзнавство, Школа бібліотечної журналіста.*

Annotation.*The article considers the objective function, content and creation experience of electronic newspaper «Kharkiv – my love!». It was one of the last project of CCL after V. G. Belinsky in Kharkiv. The project was developed during the third season of studying in «Library journalist school» on base of Kharkiv State Scientific Library named after V. G. Korolenko.*

Keywords*: Kharkiv, CCL after V. G. Belinsky, electronic newspaper, library regional studies, library journalist school.*

Время не стоит на месте… Информационное пространство все расширяется. Те виды информации, которые мы привыкли считать чисто полиграфическими, теперь набирают все более виртуально-информационный облик. Книги, журналы, газеты уже не только материальны, они имеют своих электронных двойников. И в Интернете очень часто можно увидеть: «электронная газета», «интернет-газета», «электронная книга», «электронный журнал», «электронный дайджест», «электронный каталог». Это очень схожие понятия, потому что у них есть объединяющий элемент –электронная версия.

Сегодня пользователям нет необходимости спускаться к почтовому ящику или киоску за актуальной прессой. Они имеют возможность выбрать контент из соответствующих интернет-закладок. Как медиа, Интернет не имеет себе равных, а преимущества и специфика электронных изданий характеризуются огромными возможностями Всемирной сети.

В Международном союзе связи (International Telecommunication Union, ITU) ожидают, что к концу 2015 года Интернетом будет пользоваться каждый второй житель Земли. *«Революция, которая произошла в области информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), способствовала беспрецедентному развитию планеты*, – говорит директор бюро развития ITU Брахима Сану, – *ИКТ будут играть еще более важную роль, поскольку мир все быстрее движется к цифровому обществу».*

В условиях глобализации различные организации стремятся заявить о себе во Всемирной сети. Не остаются в стороне и библиотеки. Центральная городская библиотека имени В. Г. Белинского уверенно вошла и расширяет свое присутствие в телекоммуникационном пространстве Интернета. Официальный веб-сайт ЦГБ им. В. Г. Белинского http://belinskogo.kh.ua/ функционирует с конца 2011 года, страницы в социальных сетях: с 2013 года мы в Одноклассниках, ВКонтакте, Моем мире и Facebook. Недавно создан тематический блог «Души прекрасные порывы…» https://bibliotekabelinskogo.wordpress.com/, где публикуются творческие работы наших читателей; видеоролики в YouTube, электронные газеты. Один из последних проектов – электронная газета «Харьков – любовь моя!». Создавался проект во время третьего сезона обучения в «Школе библиотечного журналиста» на базе ХГНБ имени В. Г. Короленко (редколлегия: Ирина Серенко, Елена Мотузова).

Нужно отметить, что газет у нас три. Есть еще «Библиотечный чемодан» (редколлегия: Юлия Сафонова, Юлия Захарченко) и «The Library young people» (в составе редколлегии Татьяна Хуторянская). Все они размещены на страничке «Наши издания» на официальном Web-сайте ЦГБ имени В. Г. Белинского http://belinskogo.kh.ua/ .

Газета «Харьков – любовь моя!» *«адресована людям, любящим и изучающим свой край»* – гласит посвящение на главной странице. Это признание в любви родному городу, его людям. Краеведческой работой в той или иной степени занимаются везде. Интерес к родным местам огромен и у местного сообщества, и у тех, кто уже покинул свою родину.

Эта тема всегда будет востребована аудиторией любого возраста, поэтому была выбрана нами. Разрабатывая макет страниц, мы хотели охватить все, что касается нашего города, его истории, жителей.

В первом номере газеты, который вышел 17 апреля 2015 года, читатели узнали интересные факты из прошлого и настоящего нашего города, о знаменитых харьковчанках – Клавдии Шульженко и Людмиле Гурченко. Все это через призму библиотечной и литературной жизни Харькова. Номер посвящен 70-летию Победы и передовица повествует о людях, которые боролись за то, чтобы этот день наступил. На первой страничке, рядом с центральной статьей – признания харьковчан в любви к городу!

Вторая страничка называется «Харьков от истории к современности». Название говорит само за себя, здесь размещаются материалы о Харькове во все времена.

Третья страничка – «Харьковчане мира». Ее девиз: *«Харьковчанин – это мировоззрение, диагноз. Его узнают не только по словам "шо", "де" и "трембель". Харьковчанина отличает цепкость, жажда жизни и стремление добиться успеха»*. Ведь самое главное богатство Харькова – его люди! Да, харьковчан по говору узнают всюду– это правда, но их узнают еще и по академическому образованию, по масштабности личностей, представляющих нашу интеллектуальную элиту. Двигают харьковчане и науку, и промышленность, и культуру, даже если давно живут далеко от родного города, а иногда и от родной страны. Поэтому не важно, где живет или жил харьковчанин, если он прославил свой город, то достоин нашего внимания.

Четвертая страничка – «Харьков литературный». Это логично, ведь электронная газета библиотечная. Здесь рассказываем обо всем, что связано с литературой: об авторах, книгах, акциях, конкурсах. На четвертой страничке первого номера газеты поместили объявление о ежегодном международном литературном конкурсе «Человек, судьба, эпоха».

Второй номер электронной газеты «Харьков – любовь моя!» вышел 21 августа 2015 года, ко Дню города. На первой страничке этого номера, рядом с поздравлением – стихи победителя литературного конкурса «Человек, судьба, эпоха» Лилии Собко «Харьков начинается с меня….». В номере – материалы об истории герба Харькова, рассказы о знаменитых харьковчанах Анатолии Семеновиче Панине, Ирине Алексеевне

Конихиной, которые еще совсем недавно были рядом с нами … О книгах – в рубрике «Читаем о Харькове», о выставке картин и о многом другом. Авторами материалов являются сотрудники библиотек ЦБС Дзержинского района, а также самая интересная информация почерпнута из публикаций интернет-сайтов.

Работать над созданием газеты интересно, и в то же время непросто. Мы – библиотекари, и научиться писать и думать, как журналист – дело серьезное. Ведь существует столько нюансов! Оказывается, жанры интернет-публикаций те же, что и в традиционной журналистике: новости, репортажи, интервью... Интернет добавил им интерактивности и мультимедийности. Любая новость должна отвечать на шесть вопросов: кто, что, когда, где, почему, как. Сообщения строятся по «принципу капуччино» – основная информация подается в первых абзацах (пенка), далее раскрываются подробности…

Как вы думаете, с чего начинать писать текст? С заголовка! Признак профи – иметь план сообщения. То есть информацию надо организовывать, как это делали древние ораторы, когда сочиняли очередную речь. Они мысленно рисовали план вымышленного дворца, располагая в каждой комнате часть фактов и аргументов, а затем запоминали маршрут движения по этому дворцу. Оригинальные заголовки мало пригодны для поисковиков. К заголовкам надо подходить не просто с позиции нормальной лексической структуры языка, но еще и с той главной идеей, которую ты хочешь, чтобы услышали читатели твоей статьи в газете.

А вот еще одна премудрость – Лид (*lead* – возглавлять, вести; отсюда «лидер») – это начало сообщения, простое и ясное высказывание, состоящее из одного–двух предложений. Задача лида – привлечь внимание читателя, заманить прочитать весь текст, дать в сжатом виде самую актуальную мысль, которой читателю будет достаточно, если у него нет времени на чтение. В условиях Интернета лид приобретает дополнительную важность: быстро помогает читателю сориентироваться в содержании сообщения, на фоне огромных потоков информации; может послужить основой для твита в Twitter, если вы используете этот сервис для трансляции; незаменим в RSS рассылках.

И есть, оказывается, «Правило третей в фотографии!» – основополагающий принцип фотографической композиции. Метод заключается в разделении изображения на три равные части — по

горизонтали и вертикали – в результате чего получается сетка. Точки пересечения называются *точками интереса*, они соответствуют наилучшему зрительному восприятию. Таким образом, значимо важные объекты съемки следует располагать в точках пересечений этих линий.

Фотографировать библиотечные события непросто. Нужно показать, чем отличается ваше событие от тысячи подобных. Деталями! Повсеместно проводятся книжные выставки, и если сфотографируете выставку в целом, то это будет ни о чем. А вот если ее открывает настоящий бал, вот это будет фотосессия! Сфотографировать – не значит щелкнуть. Хорошие фотографии могут заменить текст! И, кстати, совсем недавно ученые пришли к выводу, что для осмысления визуальной информации мозг трудится не меньше, чем над текстом.

Все эти особенности, тонкости и премудрости нам с любовью рассказали на Школе библиотечного журналиста. Чтобы мы, в свою очередь, смогли грамотно и интересно презентовать свою библиотеку там, в Интернете, где могут оказаться ее реальные и потенциальные пользователи. Основная задача — показать, что библиотека сегодня интересна и полезна, что современная библиотека — не только учреждение, где можно получить во временное пользование книги, почитать журналы и газеты, прежде всего – это информационно-образовательный и культурный центр с широким спектром разнообразных услуг, среди которых наибольшим спросом сегодня пользуются информационные. Позиционирование себя во Всемирной сети – экономичный и эффективный инструмент формирования положительного имиджа, налаживания связей с реальными или потенциальными читателями – вот платформа и направление, на которых строится продвижение и реклама библиотеки.

Давайте же будем активны, открыты и смелы. Давайте не ждать, а провоцировать перемены! Давайте постоянно придумывать информационные поводы для СМИ, расширяя информационное пространство и, что еще важнее, самим становиться СМИ. Давайте вместе строить современную библиотеку!

Использованные источники

1. Василькова, Е. Библиотечная журналистика [Электронный ресурс] / Е. Василькова // Современная библиотека: журн. о б-ках, чтении и кн.... – URL: http://sbiblioteka.blogspot.com/p/blog-page_08.html. – (дата обращения: 06.10.2015)

2. К концу года Интернетом будет пользоваться каждый второй житель Земли [Электронный ресурс]. – URL: http://www.dailycomm.ru/m/31412. – (дата обращения: 26.05.2015).

3. Огнева, И. Н. Как создать эффективно работающую медиаструктуру: блоги + микроблоги + социальные сети + медиахостинг? [Текст] / И. Н. Огнева. – Арзамас, 2012. – 26 с.

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ КОРОТКОТЕРМІНОВОГО СЕМІНАРУ З ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ (МЕТОДИЧНІ НОТАТКИ)

Олійник Ольга Володимирівна,
методист обласного навчально-методичного
центру підвищення кваліфікації працівників
культосвітніх закладів Департаменту культури і
туризму Харківської облдержадміністрації,
Україна, Харків

Анотація. *Розкриті основні аспекти формування структури та змісту навчального плану підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.*

Ключові слова: *підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, диференційований підхід до формування груп слухачів, модульність структури навчального плану.*

Аннотация. *Раскрыты основные аспекты формирования структуры и содержания учебного плана повышения квалификации библиотечных работников.*

Ключевые слова: *повышение квалификации библиотечных работников, дифференцированный подход к формированию групп слушателей, модульность структуры учебного плана.*

Annotation. *It outlines the main aspects of formation of the structure and content of the curriculum training librarians.*

Keywords: *training of librarians, a differentiated approach to the formation of groups of students, modular curriculum structure.*

Підвищення кваліфікації працівників культури – основна форма навчання, що розкриває слухачам шляхи використання теоретичних знань у їхній практичній діяльності з метою удосконалення професійної

майстерності. Підвищення кваліфікації будь якої категорії працюючих має бути комплексним за обсягом, диференційованим по окремих категоріях працівників, зорієнтованим на перспективність професії. Навчальний план короткотермінового семінару з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників спрямований на досягнення загальної мети — приведення фахового та кваліфікаційного рівня фахівця у відповідність до сучасних вимог щодо сутності та складових професіоналізму бібліотекаря.

Розвивати творчу ініціативу, формувати професіоналізм бібліотечних кадрів, стимулювати інноваційні процеси у книгозбірнях можна лише постійно удосконалюючи систему підвищення кваліфікації бібліотекарів. Система підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів вимагає науково обґрунтованого підходу до висвітлення сучасного стану бібліотекознавчих досліджень, проблем діяльності бібліотечної мережі, застосування прогресивних форм організації навчального процесу. Сучасні програми підвищення кваліфікації ставлять за мету навчити працівників самостійно думати, комплексно вирішувати проблеми, працювати командою. Вони надають знання, що виходять за межі посади і формують бажання вчитися.

Навчальний план короткотермінового семінару з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників диференційований по окремих категоріях працівників. Зокрема, навчальний план для працівників публічних бібліотек централізованої бібліотечної системи розподіляється на такі основні групи: директори централізованої бібліотечної системи; заступники директорів централізованої бібліотечної системи по роботі з дітьми; завідувачі методичних відділів централізованої бібліотечної системи; завідувачі відділів комплектування фондів та обробки літератури; бібліотекарі відділів обслуговування районних (міських) публічних бібліотек; завідувачі міських бібліотек-філій публічних бібліотек; завідувачі сільських бібліотек-філій публічних бібліотек; бібліотекарі дитячих бібліотек.

Такий розподіл здійснено на підставі змісту загальних вимог до кваліфікаційних категорій, зазначених у діючому Національному класифікатору професій ДК 003:2010 (зі змінами), що є логічним і оптимальним. Важливим компонентом навчального плану короткотермінового семінару з підвищення кваліфікації є наявність трьох модулів:

- соціально-гуманітарного
- професійно-орієнтовного (фахового)

- диагностико-аналітичного.

На кожний модуль відводяться навчальні години, зокрема, на соціально-гуманітарний модуль – 10 навчальних годин, професійно-орієнтований (фаховий) – 26 навчальних годин, диагностико-аналітичний модуль має 36 навчальних годин. Програма короткотермінового семінару з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників орієнтована на 72 навчальних години. Форма навчання: очно-заочна.

Зміст модулів має певну форми проведення занять: лекції; виїзні, практичні, семінарські, лабораторні заняття; ділові ігри; вирішення виробничих завдань та інші активні заняття.

Соціально-гуманітарний модуль передбачає удосконалення та оновлення знань слухачів з нормативно-правових аспектів діяльності бібліотечних закладів та законодавчого регулювання трудових відносин, психології ділового спілкування з урахуванням професійних особливостей, поради з організації професійно-діяльнісного середовища бібліотеки та охорони праці.

Тематика професійно-орієнтованого (фахового) модуля розкриває **специфіку роботи певної категорії бібліотечних працівників, спрямовує на ознайомлення із сучасними досягненнями** інноваційної діяльності бібліотек України та зарубіжжя, удосконалює практичні навички, поглиблює теоретичні знання, розкриває доступ до інтернет-ресурсів бібліотеки, особливості організації обслуговування користувачів у сучасних умовах, спрямовує на створення електронних каталогів, поєднує традиційні та інноваційні підходи у створенні інформаційно-бібліографічної культури публічної бібліотеки, розкриває також багато інших професійних тем.

Напрямки фахового модуля при навчанні керівників ЦБС доповнюються засвоєнням управлінських інновацій, питаннями модернізації бібліотечної справи в області, розглядом стратегії розвитку бібліотек, системного підходу до управлінської діяльності ЦБС.

Діагностико-аналітичний модуль поєднує такі інтерактивні технології навчання: круглі столи, самостійна робота, захист рефератів.

При їх використанні стає можливим вирішення низки завдань і проблем, зокрема: співпраця з колегами з інших бібліотек; компромісні варіанти розв'язання складних проблем; вирішення спільних завдань.

«Круглий стіл» – вид групового вирішення питань, що передбачає певний порядок і черговість висловлювань учасників, а також їхні рівні

права і позиції. Мета «круглого столу» – розкриття певних проблем розвитку бібліотечної справи, генерація нових ідей, обговорення існуючих, знайомство з досвідом, досягненнями та новаціями колег.

У світовій практиці використання дискусії у навчанні набуло поширення. Накопичено різні варіанти організації обміну думками, різні технології проведення дискусії, опрацювання дискусійних думок. Будь-яка дискусія може закінчуватися як консенсусом (прийняттям узгодженого рішення), так і збереженням існуючих розбіжностей між учасниками дискусії. Дискусія вчить глибокому розумінню проблеми, самостійній позиції, оперуванню аргументами, критичному мисленню, поважанню думок інших, сприяє формуванню власних переконань.

Самостійна робота є важливим елементом організації навчального процесу. Вона включає певні види робіт із загальною кількістю ***32 години***

Таблиця 1. Розрахунок годин, відведених на самостійну роботу

Види робіт	**Кількість годин**
1. Опрацювання навчально-методичної літератури	10
2. Огляд сучасних методик з організації роботи з читачами	10
3. Написання реферату	12
Всього	32

Головною метою самостійної роботи слухачів є формування пізнавальної активності, засвоєння основних умінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення набутих знань, підвищення рівня організованості слухачів тощо. Самостійна робота – це заочна форма навчання, що складається із самостійного опрацювання наданих орієнтовних тем згідно з навчально-тематичним планом та подальшим написанням реферату за вибраною темою.

Реферат (випускна робота) – результат самостійної навчальної діяльності, у процесі якої узагальнюються, оновлюються та розширюються набуті теоретичні знання, удосконалюються практичні уміння з обраної теми, впроваджуються інноваційні виробничі технології, набувається досвід дослідницько-творчої роботи, обґрунтовується модель діяльності, її результативність тощо.

Слухачі обирають теми рефератів відповідно до своїх нахилів та уподобань, що відповідають проблематиці курсів та вимогам до оформлення. Захист відбувається в присутності всієї групи, під час якого кожен слухач короткотермінового семінару має нагоду виступити перед колегами, щоб донести основні тези опрацьованої теми та свої погляди на ту чи іншу професійну проблему. Внаслідок виконання випускної роботи слухачі мають вдосконалити вміння та навички

- самостійної роботи з науково-методичною літературою та науковою інформацією;
- систематизації та узагальнення знань, здобутих в результаті вивчення проблеми;
- усвідомлення та презентації власного досвіду.

Метою короткотермінових семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників є вдосконалення інтелектуально-пізнавальної, мотиваційно-ціннісної та практично-діяльнісної сфер особистості, зростання їхньої професійної компетентності та культури через реалізацію наступних завдань:

- удосконалення та оновлення знань і умінь з правових, економічних, управлінських, психологічних, соціогуманітарних та інших питань професійної діяльності слухачів;
- отримання додаткових знань і умінь відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик;
- активізації самостійної діяльності слухачів.

На нашу думку, саме такий підхід до організації **короткотермінових** семінарів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників є оптимальним у сучасних ринкових умовах та забезпечує формування й розвиток необхідних професійних компетенцій бібліотечних працівників. Професійна компетентність – це здібність та готовність спеціаліста до реалізації своїх знань, умінь, навичок, досвіду до реальної професійної діяльності.

Саме тому підвищення кваліфікації має здійснюватися постійно, охоплювати всі категорії спеціалістів, будуватись за принципами безперервності і наступності.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ВИНАХІДНИЦТВА ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

Прохорова Віра Григорівна,
завідуюча відділом ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається діяльність Центру інформаційної підтримки винахідництва з надання освітніх послуг у сфері інтелектуальної власності та винахідництва.*

Ключові слова*: просвітницькі заходи, освітні послуги, Школа молодого винахідника, конкурси.*

Аннотация. *Рассматривается деятельность Центра информационной поддержки изобретательства по предоставлению образовательных услуг в сфере интеллектуальной собственности и изобретательства.*

Ключевые слова:*, просветительские мероприятия, образовательные услуги, Школа молодого изобретателя конкурсы.*

Annotation. *The activities promoted by the Centre invention to provide educational services in the field of intellectual property and invention/*

Keywords: *educational activities, educational services, School of young inventor, contests.*

Залучення громадянина до навчання – один з головних напрямків діяльності бібліотек сьогодні. Зростання обсягів інформації вимагає від сучасної людини постійного самовдосконалення та навчання для досягнення життєвого успіху. Бібліотеки – це важлива складова забезпечення не тільки якості освіти, але і неформальної освіти, адже для цього є величезний арсенал таких чинників розвитку, як інформаційні ресурси, просвітницькі заходи, довідкові послуги, індивідуальні консультації тощо.

У межах проекту «Європейський центр знань молоді» (European Youth Knowledge Centre) визначення «неформальної освіти» трактують як будь-яку, організовану поза формальною освітою, навчальну діяльність, котра доповнює формальну освіту та допомагає в забезпеченні засвоєння тих умінь і навичок, які необхідні при навчанні за будь-яким фахом. Центр

інформаційної підтримки винахідництва (ЦІПВ) ХДНБ багато років працює як центр неформальної освіти у сфері інтелектуальної власності та винахідництва. ЦІПВ активно надає громадянам права на доступ до всього обсягу накопичених знань та інформації, працює задля розвитку суспільства знань. Багатоаспектність напрямів діяльності ЦІПВ забезпечує право кожному користувачеві безкоштовно задовольняти найвибагливіші наукові та інформаційні потреби, сприяє системі навчання, самоосвіті, творчому вдосконаленню особистості.

Цільова аудиторія, на яку розраховує Центр у своїй діяльності, розподіляється на дві групи: це науковці, фахівці-виробничники, які вже стали винахідниками, та студентська молодь, яку необхідно залучити до наукової та винахідницької діяльності. Для першої групи, а саме: винахідників і патентознавців працівники ЦІПВ організовують багато заходів з підвищення кваліфікації, набуття теоретичних і практичних знань та обміну досвідом у сфері інтелектуальної власності та винахідництва. Систематично в читальному залі відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів (ВІП), а також за межами бібліотеки (на прохання користувачів та колективів інститутів, підприємств та інших установ) проводяться дні патентознавця, дні інформації, круглі столи з актуальної тематики, семінари та науково-практичні конференції, тижні винахідника і стандартизатора, бібліографічні огляди, тематичні виставки та тематичні добірки, виставки нових документів, віртуальні виставки, лекції патентного повіреного про те, як перетворити знання і досвід у свій інтелектуальний капітал, як набувати, здійснювати і захищати інтелектуальну власність.

Крім інформаційно-масових та просвітницьких заходів працівники ЦІПВ надають винахідникам низку послуг, спрямованих на набуття знань, умінь, навичок. До таких послуг належить допомога у проведенні патентного пошуку, а саме: визначення класифікаційних індексів Міжнародної патентної класифікації (МПК) з використанням щорічних та кумулятивних бібліографічних покажчиків відповідно до редакцій МПК; нумераційного пошуку патентів, систематичного або іменного за прізвищами винахідників та назвами установ-заявників, пояснення алгоритму пошуку у БД, наявних у відділі та в Інтернеті, а також у фондах описів винаходів на паперових носіях та реферативних бюлетенях – вітчизняних, держав СНД та країн світу, представлених у вільному доступі в читальному залі відділу. Патентним повіреним надаються кваліфіковані

консультації з експертизи, реєстрації авторського права та об'єктів промислової власності, закордонного патентування та передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, товарні знаки, корисні моделі, промислові зразки, комп'ютерні програми та БД). Багаторічний досвід проведення різноманітних інформаційно-просвітницьких заходів, наявність фонду патентної документації та методичної літератури забезпечує безперервний процес підвищення професійних та освітніх компетенцій патентознавців, винахідників, науковців та студентів, які вивчають інтелектуальну власність.

Вже 10 років поспіль за домовленістю з учбовою частиною НТУ «ХПІ» у ВІП надаються умови для якісного проведення занять студентів I–III курсів за фахом «Маркетинг інтелектуальної власності». Поштовхом для проведення занять на базі патентних фондів ВІП для ВНЗ Харкова став наказ Міністерства освіти і науки України про запровадження у всіх ВНЗ України дисципліни «Інтелектуальна власність». Студентам технічних вишів освоєння патентної справи дозволяє використовувати набуті знання під час проведення науково-дослідних робіт, патентних досліджень, визначення конкурентоспроможності продукції. Студентам юридичних та економічних спеціальностей допомагає зрозуміти чинники та наслідки кризових явищ, знайти рішення для їх подолання. Бухгалтерам – оцінювати об'єкти промислової власності підприємств, уникнути помилок при зарахуванні їх у нематеріальні активи. Важливо розширити кругозір студентів, особливо менеджерів, на яких чекає промисловість, бізнес і які повинні суттєво змінити якість управління.

Для надання якісних послуг, спрямованих на набуття знань, умінь, навичок для задоволення освітніх потреб з інтелектуальної власності, у ВІП створено проект «Школа молодого винахідника». Дія цього проекту стала джерелом натхнення для нових ідей – з'явились нові форми роботи: майстер-класи з технічної творчості, тренінги з інформаційного супроводження інтелектуальної власності, презентації винаходів, творчі зустрічі з науковцями, цикл заходів «Видатні події та постаті в історії науки і техніки», «Фестиваль науки» та інше. Робота Школи починається з оглядових екскурсій бібліотекою та спеціалізованих по фондам ВІП, де детальніше розповідається про патентні фонди ХДНБ від 1869 р. до сьогодення, а саме: від царських привілеїв на винаходи до електронних БД. Обсяг патентної документації є достовірним індикатором науково-технічного прогресу, оскільки об'єднуючи технічні, економічні і правові

питання, вона найбільш об'єктивно фіксує науково-технічну думку, тому знайомство з цими документами є вкрай важливим і необхідним.

І наступний крок у Школі – це організація практичних занять та тренінгів з проведення патентного пошуку й оформлення патентних досліджень, де набуті навички студенти застосовують на практиці. Традицією стало запрошувати на заходи Школи молодого винахідника діячів науки, заслужених винахідників. Перед зустріччю готується пресдосьє, що дає можливість презентувати доповідача, його творчий доробок. Неформальне спілкування підвищує професійну комунікативну компетенцію, підтримує ціннісні орієнтири, викликає повагу до науки. Такі знання молодь не здобуде на студентській лаві. Творчі зустрічі формують у бібліотеці особливе інтелектуальне середовище. Науковці проводять для молоді майстер-класи з технічної творчості та теорії рішення винахідницьких завдань. Останнім часом урізноманітнилась та збільшилась кількість майстер-класів. наприклад: майстер-клас з прискореного розвитку творчого потенціалу особистості; майстер-клас з розвитку ноосферної освіти; майстер-клас «Людина з необмеженими можливостями» з метою виховання активної людини, лідера; майстер-клас до Дня дитячих винаходів, що відзначають у всьому світі 17 січня, в день народження Бенджаміна Франкліна (проводиться для школярів).

З огляду на потреби дітей і молоді, вивчення та поцінування історії науки і техніки, сприяння національно-патріотичному розвитку особистості започаткований цикл заходів «Видатні події та постаті в історії науки і техніки». Саме для молоді готується цикл лекцій, присвячений видатним ученим, винахідникам, лауреатам Нобелівської премії, до ювілейних дат відомих харків'ян – Л. Л. Гіршмана, І. І. Мечникова, Л. Д. Ландау, С. Кузнеця, а також інших видатних учених М. М. Амосова, Альберта Ейнштейна, В. І. Вернадського, Нільса Бора, Леонардо да Вінчі. Лекції читає користувач Елеонора Іллівна Городецька, яка понад 20 років працювала патентознавцем, а сьогодні є відомим популяризатором науки, культури, має у своєму творчому доробку 70 лекцій та 10 збірок віршів. Нові відомості з історії науки і техніки сприяють зацікавленості молоді світом науки, формують інтерес та прагнення до знань, адже навчання історією – один з найважливіших методологічних принципів освіти. Студенти залюбки відвідують заходи цього циклу з постійним ведучим – професором Харківської медичної акдемії післядипломної освіти, доктором медичних наук В. В. Россіхіним.

Копітка робота з формування культурно-просвітницькими засобами позитивної системи цінностей у молоді сприяє вихованню патріотичної, морально досконалої особистості, свідомої свого громадського обов'язку та відкритої до інтелектуального та творчого розвитку.

Ще один проект для молоді, що сприяє формуванню інтелекту, стимулює інтерес до науки, викликає повагу до неї – це Фестиваль науки. Традиційно Фестиваль науки відкривається науково-практичною конференцією «Наука XXI століття» – це публічні звіти науковців про досягнення установ, де вони працюють. Під час проведення Фестивалю протягом тижня організовується велика кількість різноманітних заходів, розрахованих на різні категорії учасників. Це дні відкритих дверей, екскурсії бібліотекою та музеями, творчі зустрічі з науковцями, виставки, презентації інноваційних розробок, віртуальні проекти, демонстрація науково-популярних фільмів, майстер-класи та інтелект-шоу, виступи вчених з популярними лекціями, круглі столи та науково-практичні семінари, наукові пікніки – виїзні заходи останнього дня.

Сучасний тренд на мотивоване навчання іде до нас із Заходу. Модний термін «Blended learning» можна перекласти як багатофакторне навчання, коли використовуються фактично всі технології, що допомагають навчальному процесу. Це може бути дистанційне навчання і соціальні мережі. Працівники ЦІПВ створили дві сторінки у соціальних мережах (на Facebook та ВКонтакті). Наступного року планується побудувати навчання і у соціальних мережах (вебінари, он-лайн консультації патентного повіреного тощо).

У 2015 р. в ХДНБ вперше проводилася Міжрегіональна виставка-конференція винахідницького мистецтва «Ukr. tech. fest» з ініціативи молодого вченого, винахідника, переселенця з Донецька Івана Бондаренка. Проведення однойменного конкурсу було організовано в Інтернеті, а фінальний етап відбувся в бібліотеці. У фіналі були представлені 15 кращих інноваційних проектів українських новаторів з різних куточків нашої країни (Харків, Київ, Чернігів, Львів, Полтава, Мелітополь, Сімферополь), відібраних висококваліфікованою експертною комісією з понад 80 поданих заявок. Переможці Міжрегіональної виставки-конференції винахідницького мистецтва отримали призи від партнерів проекту ТОВ «Артемівський електротехнічний завод», ТОВ Науково-виробниче підприємство «ES Полімер» і магазину комп'ютерної техніки «Netcraft».

Усім учасникам Школи молодого винахідника пропонуємо брати участь у конкурсі «Молодий новатор Харківщини», який працівники ВІП організовують щороку спільно з Харківською обласною радою товариства винахідників і раціоналізаторів (ХОРТВіР). Підсумки конкурсу підбиваються на засіданні, що проводиться з нагоди Міжнародного дня інтелектуальної власності. Представники ХОРТВіР нагороджують переможців конкурсу грамотами та дипломами за кращій винахід та кращу наукову роботу. У конкурсі беруть участь молоді фахівці, студенти, учні ліцеїв.

В організації Всеукраїнської олімпіади зі спеціальності «Інтелектуальна власність» також беруть участь працівники ЦІПВ. Поточного року другий етап олімпіади відбувся у читальному залі ВІП. У заході взяли участь 122 студенти з 32 ВНЗ України, серед яких Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Приазовський технічний університет, Національний технічний університет України «КПІ», Сумський державний університет, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, Українська інженерно-педагогічна академія та інші. Учасники олімпіади отримали привітання від заступника голови Товариства винахідників і раціоналізаторів України Л. Б. Пижової, яка побажала усім натхнення, невичерпної енергії, віри у власні сили .

Патентний повірений Є. С. Стогній розповів про історію виникнення в Україні патентної системи та значення спеціальності «Інтелектуальна власність» для розвитку ринкових відносин у нашій країні. Голова журі, професор НТУ «КПІ» Г. К. Дорожко привітав учасників заходу з успішним виконанням конкурсних завдань та зазначив, що всі учасники конкурсу продемонстрували надзвичайно високий рівень знань.

Під час урочистого підбиття підсумків переможцям Олімпіади вручалися дипломи, сертифікати та цінні подарунки.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що актуальність організації Школи молодого винахідника визначається потребами суспільства в розвитку інтелекту нації. Освіта має бути безперервною протягом всього життя людини, враховуючи глобалізацію суспільства і формуючи процес навчання відповідно до «трикутника знань» – освіта, наука, інновації.

Використані джерела

1. Аристов, В. И. Виртуальные талоны измерения / В. И. Аристов // Винахідник і раціоналізатор. – 2005. – №11. – С. 6–13.

2. Тітова, Н. Бібліотека як центр неформальної освіти : інтерв'ю з Н. Тітовою – дир. Дніпропетров. ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія / інтерв'ю вела Н. Маслова-Зоріна // Бібл. планета. – 2013. – № 4. – С.7–9.

3. Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту : навч. посіб. – Львів : Манускрипт, 2014. – 570 с.

УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНИМ ЗРОСТАННЯМ КАДРІВ ХДНБ імені В. Г. КОРОЛЕНКА: ПОШУК РІШЕНЬ

Ковальчук Галина Дмитрівна,
методист ХДНБ ім. В. Г. Короленка
Україна, Харків

Анотація. *Йдеться про досвід роботи зі створення та функціонування внутрішньобібліотечної системи професійного розвитку ХДНБ імені В. Г. Короленка.*

Ключові слова: *професійний рівень, кадровий потенціал, кваліфікаційні компетенції, внутрішньобібліотечна система професійної підготовки, професійна мобільність, професійний світогляд, багаторівнева система професійного розвитку*

Аннотация. *Рассказывается об опыте работы по созданию и функционированию внутрибиблиотечной системы профессионального развития ХГНБ имени В. Г. Короленко.*

Ключевые слова: *профессиональный уровень, кадровый потенциал, квалификационные компетенции, внутренняя библиотечная система профессиональной подготовки, профессиональная мобильность, профессиональное мировоззрение, многоуровневая система профессионального развития*

Annotation. *The article refers to the experience of creation and functioning of the system of professional development internal library Kharkov State Scientific Library them V. G. Korolenko.*

Keywords: *professional level, human resources, qualification competence internally library system of vocational training, professional mobility, professional outlook, multi-level system of professional development.*

В умовах динамічного XXI століття постійна підтримка та розвиток професійного рівня працівників є особливо важливою. Це безпосередньо

стосується і бібліотечних кадрів. Від професіоналізму працівників залежить здатність бібліотеки передбачити і своєчасно переорієнтувати свою діяльність, репутація бібліотеки та затребуваність її суспільством. А це можливо, якщо у бібліотеці створені умови для всебічного розвитку і розумного використання творчих сил персоналу, його компетентності, відповідальності, ініціативи. Сприяти цьому може правильно побудована система управління кадровим потенціалом на основі інноваційного менеджменту та персонал-стратегій.

Одним з елементів цієї системи є управління професійно-кваліфікаційним зростанням кадрів. Підтримка професійного рівня фахівців сьогодні ускладюється, старіння професійних знань – предмет реальної турботи у всіх видах трудової діяльності. Основою управління кадровим потенціалом та формування кваліфікаційних компетенцій є система професійного розвитку. Професійний розвиток персоналу – це цілеспрямований і систематичний вплив на працівників за допомогою професійного навчання протягом їхньої трудової діяльності з метою досягнення високої ефективності праці, забезпечення виконання ними нових складніших завдань з максимальним використанням їхніх здібностей та потенційних можливостей [1].

Кожна бібліотека, яка намагається розвиватись і конкурувати на інформаційному ринку, має створювати внутрішню систему професійної підготовки, навчання та розвитку персоналу, адаптовану до конкретного колективу. Ця система має бути гнучкою, здатною змінювати зміст, методи та організаційні форми згідно з потребами та конкретною ситуацією і виконувати такі завдання: формувати сучасний професійний світогляд; підвищувати кваліфікацію персоналу бібліотеки; оперативно поновлювати знання неформальними навчальними каналами; забезпечувати професійну комунікацію через участь у громадському бібліотечному русі.

Система в організаційно-функціональному та змістовно-дидактичному аспектах має відповідати сучасним потребам у регулярному поновленні знань для оптимального вирішення виробничих завдань, що стоять перед галуззю під час прискореної модернізації. Першим кроком для створення системи була розробка «Положення про систему професійного розвитку бібліотечних працівників ХДНБ імені В. Г. Короленка». У цьому документі передбачено такі завдання: створення багаторівневої системи професійного розвитку з урахуванням освіти, досвіду роботи, посади; формування професійно-мотиваційних механізмів

кадрів ХДНБ, підтримка стимулів до постійного поновлення професійних знань; формування професійної мобільності персоналу, гнучкості в осмисленні нових виробничих завдань і ситуацій, готовності і здатності до самостійного навчання, що триває протягом всього життя.

Формуючи систему професійного розвитку бібліотечного персоналу ХДНБ, враховувалися принципи навчальної системи дорослих людей (андрогогіки), яка передбачає: динамізм процесу навчання (в мінімальний термін – максимум знань); навчання з урахуванням соціально-рольових і професійних характеристик фахівців; демократизм стосунків між суб'єктами навчального процесу; максимальна активність суб'єктів, які навчаються, стимулювання їхньої професійної рефлексії; тематика (програма) має бути максимально наближена до конкретної діяльності працівника.

Колектив ХДНБ неоднорідний і за освітою, і за досвідом роботи, і за творчим потенціалом. Тому всіх працівників бібліотеки, яким необхідний постійний професійний розвиток, умовно поділили на три групи, зокрема: нові працівники, яким потрібне адаптаційне навчання; керівний склад та головні фахівці («Бібліоменеджер»); основний склад персоналу («Бібліоклас») (актуалізація знань).

У систему також входять постійно діючі заняття з використання комп'ютерних технологій у бібліотечній практиці (для всіх категорій бібліотечних фахівців). Перед початком формування програми були проаналізовані пропозиції працівників бібліотеки щодо тематики і форми занять.

Учасники групи «Бібліоменеджер» (головні фахівці, керівний склад та резерв) потребують глибоких знань, умінь та навичок не тільки з

бібліотечної справи. Без компетентних, мислячих лідерів прогрес у бібліотечній справі неможливий. Система підготовки лідерів, які здатні створювати інновації, допомагати здійснювати зміни у бібліотеках у відповідь на зміни середовища, має посідати домінуюче місце. Керівники повинні володіти бібліотечним менеджментом, мотивувати своїх співробітників, організовувати роботу своїх підрозділів у такий спосіб, щоб гарантувати ефективний результат. Тому великої уваги приділялося формуванню управлінської культури. Цьому сприяла така тематика занять:

- Сучасні вимоги до управління персоналом у бібліотеці.
- Стратегічне партнерство як умова успіху бібліотеки.
- Самоменеджмент керівника бібліотеки.
- Підготовка та проведення нарад: ефективна модернізація.
- Ключові навички успішного бібліотечного менеджменту.
- Жінка-керівник: стиль та методи управління.
- Корпоративна культура як фактор розвитку інноваційних процесів у бібліотеці.

Така тематика дозволяє здобувати нові професійні знання, які можна використовувати у практиці. Для поновлення, осучаснення знань основного персоналу бібліотеки, який повинен володіти професією й орієнтуватися у суміжних галузях, бути готовим до постійного професійного росту, до соціальної та професійної мобільності.

У форматі «Бібліоклас» пропонується така тематика занять:

- Технологічні інновації у бібліотеках
- Сучасні бібліотечні послуги. Маркетинговий підхід
- Доступ до сервісів Е-урядування як бібліотечна послуга
- Інновації у бібліотеці: формат змін
- Портфоліо як фактор професійного успіху та формування кар'єри
- Професійна комунікація: лоція сучасного бібліотекаря
- Програмно-проектна модель розвитку бібліотеки
- Клієнторієнтований підхід в обслуговуванні користувачів тощо.

Використовуються як традиційні, так і інтерактивні форми: тренінги, практикуми, гайд-презентації, ситуаційні ігри, навігаційні екскурси, творчі лабораторії, бінарні тренінги, тренінги ідей.

Особлива увага у ХДНБ надається навчанню нових працівників. Адаптаційне навчання спрямоване на включення особистості у нове для

неї професійне середовище. За його допомогою здійснюється компенсація недостатніх професійних знань у молодих фахівців, що пов'язане з об'єктивним відставанням галузевої освіти від потреб бібліотечної практики, що розвивається більш динамічно. Заняття адресовані двом групам працівників: молодим фахівцям і новим співробітникам. Для цієї категорії використовують такі форми: адаптаційні курси підвищення кваліфікації, які включають знайомство зі структурою бібліотеки, роботою всіх структурних підрозділів, особливостями установи як бібліотеки всеукраїнського значення. Тобто, завдання курсів – перетворення нового працівника на співробітника бібліотеки; стажування у підрозділах; систематична самоосвіта; професійні конкурси.

Професійно-кваліфікаційне зростання персоналу неможливе без підвищення загального та культурного рівня. Тому організовується проведення занять з конфліктології, тренінги з мистецтва спілкування, культурологічні огляди. Така система забезпечує об'єднання профільного галузевого навчання із суміжними дисциплінами, з дисциплінами гуманітарного профілю, які збагачують загальнокультурний рівень.

Важливою є оцінка ефективності проведених занять, що має проводитись до і після навчань. Критерії оцінки ефективності визначаються перед початком навчань. У сучасній практиці управління персоналом виділяються кілька груп методів оцінки ефективності професійного розвитку персоналу, а саме: кількісні методи – бальний, коефіцієнтний; якісні методи –характеристики працівника: знання, навички, вміння, коло обов'язків, перелік успішно виконаних завдань, кар'єрне просування, виробнича та новаторська активність; комбіновані методи – тестування.

Використовувалися якісні і комбіновані методи. Наприкінці кожного заняття з'ясовувалося, як учасники оцінили заняття. Пропонувалося кожному_відповісти на такі запитання: «Чи є цікавим для Вас проведене заняття?»; «Чи є заняття для Вас корисним?»; «Чи зможете Ви застосувати отримані сьогодні знання?».

У ХДНБ впроваджується така кадрова політика, в якій високо цінується професійний рівень працівників. А для цього потрібно формувати стимули до поновлення професійних знань. Важливо розробити і впровадити коефіцієнти співвідношення заробітної плати з показниками рівня підвищення кваліфікації. Просування службовими сходинками має

враховувати рівень професійної компетентності. А зараз, на жаль, відсутня залежність професійного зростання від рівня оплати і кар'єрного росту.

Використані джерела

1. Загуменна, В. О. Сучасні тенденції розвитку професійної бібліотечно-інформаційної освіти / В. О. Загуменна, І. П. Штефан // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 1. – С. 21–23.

2. Нгуен Тхи Донг. Создание системы непрерывного профессионального образования / Нгуен Тхи Донг// Науч. и техн. б-ки. – 2007. – № 10. – С. 15–20.

3. Савченко, В. А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В. А. Савченко. – Київ : КНЕУ, 2002. –351 с.

4. Пашкова, В. Професійний розвиток українських бібліотекарів / В. Пашкова // Бібл. вісн. – 1996. – № 2. – С. 9.

5. Шевченко, І. О. Безперервність освіти бібліотечних кадрів у інформаційному суспільстві / І. О. Шевченко // Бібл. планета. – 1999. – № 4. – С. 31–33.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ У НАПРЯМІ ТРАСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ, ІННОВАЦІЙ, ЗНАНЬ

Татарчук Людмила Михайлівна,
завідуюча сектором Національної
наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН
Україна, Київ

Анотація. *Показано, як Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН), маючи значний документно-інформаційний потенціал здійснює діяльність у напрямі трансферу технологій, інновацій для розвитку вітчизняної економіки й аграрної зокрема.*

Ключові слова: *інновації, трансфер, аграрна наука, діяльність, електронний каталог, інформація.*

Аннотация. *Показано, как Национальная научная сельскохозяйственная біблиотека Национальной академии аграрных наук Украины (ННСХБ НААН), имея значительный документно-информационный потенциал, осуществляет деятельность*

в направлении трансфера технологий, инноваций для развития отечественной экономики и аграрной в частности.

Ключевые слова: *инновации, трансфер, аграрная наука, деятельность, электронный каталог, информация.*

Annotation*. We show how National Scientific Agricultural library National Agricultural Academy of Ukraine (NSAL NAAS), with its significant document-information potential operates in the direction of technology transfer, innovation for the development of national economy and agrarian particular.*

Keywords: *innovation, transfer, agricultural science activities, electronic catalog, information.*

Перехідний етап до цивілізованої ринкової економіки, інноваційного розвитку наукової сфери в Україні набуває актуальності. Втілення інноваційної моделі розвитку науки як генератора інноваційних перетворень, у тому числі й аграрної, потребує чіткої методологічної системи, що в комплексі дасть змогу трасформувати наукові досягнення в ринкове середовище.

Аналіз досліджень. Питання різноманіття бібліотечних інновацій, механізмів впровадження нововведень у бібліотечну практику, стратегії управління інноваційним розвитком розглядалися багатьма авторами, діяльність яких пов'язана безпосередньо з бібліотечними установами, зокрема: В. А. Вергуновим, В. В. Дерлеменком, Т. І. Вилегжаніною, Г. В. Шемаєвою, С. Г. Матліною, А. А. Соляник та іншими.

Актуальність цієї публікації зумовлена дискусіями щодо організаційно-економічного механізму формування діяльності бібліотек на сучасному ринку інформаційних продуктів і послуг України в умовах поглиблення ринкових трансформацій на засадах інформатизації суспільного розвитку та інтеграції України у світовий економічний та інформаційний простір.

Результати дослідження. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) – це інформаційна інтелектуально-виробнича система, що є базовою складовою суспільного розвитку України, сукупністю взаємопов'язаних структур і процесів соціально-економічного механізму накопичення, зберігання, створення та поширення бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг для забезпечення інформаційно-інтелектуальних і споживчих потреб користувачів, та перебуває у процесі перебудови й становлення як

суб'єкта господарювання з набуттям нових економічних властивостей. Діяльність установи змінюється й прогресує через властиві їй внутрішні механізми, які добираються і застосовуються у відповідь на прояви зовнішньої дії. Зміст системної трансформації бібліотеки детермінується різноманіттям впливу макро- й мікросередовища та застосуванням маркетингового менеджменту, що стає ключовим фактором у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних інновацій в умовах глобальної економіки до керування сучасною бібліотекою й забезпечення їй статусу важливої для суспільства самодостатньої соціальної системи, реального інформаційного потенціалу, стратегічної основи подальшого соціально-економічного розвитку України [1, с. 2]. Актуальності набувають об'єднання зусиль інформаційно-комунікаційних структур не тільки у посиленні взаємодії бібліотек і видавництвами, науково-технічними інституціями, архівами, музеями щодо спільного формування електронних ресурсів, їх подання в інформаційному просторі, організації доступу, але й у напрямі трансферу технологій, інновацій, знань, враховуючи, що інновація – новий результат інтелектуальної діяльності.

Організація трансферу формує своєрідний зв'язок між виникненням знань та їхвикористанням, тобто бібліотека здатна здійснювати трансфер інновацій і знань як суто бібліотечних, так і інших. Державна інноваційна бібліотечно-інформаційна політика спрямована на підвищення ролі бібліотек у розбудові держави та ефективнішого використання їх інформаційного потенціалу, на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку й використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; випуску продукції інноваційного напряму й регулюється законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», «Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», «Концепцією нового інтегрованого ресурсу – електронної бібліотеки "Культура України" та інших законодавчих актів, головною метою яких є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення

розвитку інфраструктури бібліотечно-інформаційного закладу, модернізації кадрового ресурсу, матеріально-технічного і техніко-технологічного забезпечення, продукування та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції, інформаційних ресурсів через загальнодержавні, регіональні й міжнародні проекти та інновації, забезпечуючи при цьому потреби наукоємного ринку АПК.

Для активізації інноваційних процесів ННСГБ НААН як активно-динамічна соціальна система, у якій накопичено значний трансформаційний потенціал, що є джерелом знання, бере активну участь в інноваційному розвитку вітчизняної економіки й аграрної зокрема. Беззаперечним є те, що адаптуючись до ринкових умов, бібліотека реалізує кілька нетрадиційних цілей: цілеспрямований, дієвий, активний вплив на макросередовище з метою досягнення ефективних законодавчо-нормативних умов і лібералізації державної політики стосовно інформаційної діяльності бібліотек, пошук додаткових джерел позабюджетного фінансування і взаємовигідних партнерів для співпраці, створення і реалізація конкурентоспроможних, суспільно корисних інформаційно-аналітичних продуктів, організація інформаційних, консультативних послуг відповідно до потреб ринку інформації. Її відмінні якості полягають у властивості генерації нових наукових знань на основі широкого спектру фундаментальних і прикладних досліджень (одне фундаментальне, п'ять прикладних), можливості трансферу технологій в реальний сектор економіки, наявність ефективної системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, професійної перепідготовки й підвищення кваліфікації. Завдяки цьому забезпечується впровадження нових наукових досягнень у практику роботу організацій високотехнологічних секторів АПК.

Потужні інформаційні ресурси бібліотеки, відпрацьована роками структура організації доступу до інформаційних джерел, а також сучасні електронні засоби комунікації спроможні стимулювати продукування нових знань, на базі яких формувати суспільство, визначальною характеристикою якого є використання інформації як товару, інструменту й головного ресурсу. *«Нині на розвиток світової економіки суттєво впливає інформатизація, що не лише перебудовує економіку, але й прискорює її зростання та зумовлює соціальну трансформацію суспільства… Інформація та знання стали ключовим фактором виробництва, а сфера інформаційних та комунікаційних технологій –*

важливим інструментом, який надає державі шанс не опинитися на узбіччі соціального прогресу» [2].

Підвищення ролі й значення інформації перетворює її на прибутковий ресурс, створює високу конкуренцію серед установ системи соціальної комунікації і насамперед бібліотек, усуваючи монопольне їх становище у сфері інформаційного обслуговування. Для того щоб утримати свої позиції в інформаційно-комунікаційному просторі, необхідно активно опановувати нові інформаційні технології – видавничі, рекламні, гіпертекстові, мультимедійні, телекомунікаційні тощо.

Еволюція діяльності ННСГБ з появою інформаційних технологій відбувається за такими напрямами: формування власних електронних інформаційних ресурсів; створення електронної бібліотеки та архіву відкритого доступу; розвиток онлайнових (віддалених) форм обслуговування користувачів; глобалізація бібліотечних інформаційних ресурсів, зокрема, інтеграція ресурсів і консолідована діяльність.

Бібліотечна установа є співвиконавцем НДП НААН «Наукові основи ефективного використання інновацій в агропромисловому виробництві з урахуванням зональних особливостей регіонів» («Трансфер інновацій»), завданням якого визначено формування, оновлення, покращення інформаційно-бібліотечного супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва і користувачів, трансформуючи, таким чином, бібліотеку у відкрите інтерактивне середовище, забезпечуючи доступ до інформації всіх видів і на будь-яких носіях, незалежно від часу та простору.

У сучасній системі соціальних комунікацій розвиток бібліотеки значною мірою залежить від посилення механізмів кооперації та консолідації бібліотек різного підпорядкування (бібліотека – бібліотеки) у напрямі формування спільних електронних ресурсів: корпоративних електронних каталогів і БД; електронних бібліотек і мультимедійних продуктів; бібліотечних порталів і репозитаріїв тощо. Нагальним є посилення взаємодії на міжрегіональному рівні з метою формування національної системи електронних ресурсів і введення відомостей про результати наукових досліджень українських учених до глобального інформаційного простору. Спільним для бібліотек різних систем і відомств є важливе завдання, що полягає з одного боку, у створенні власних електронних ресурсів на основі традиційних бібліотечних фондів, а з іншого – у виявленні, опрацюванні, структуруванні, передачі, маркетингу

зовнішніх інформаційно-інтелектуальних ресурсів для забезпечення потреб користувачів і науки в цілому.

Разом із тим слід зауважити, що досягнення бібліотеки в напрямі розвитку її як соціально-комунікаційної структури пов'язані переважно із набуттям кількісних характеристик і не досягають бажаної якості. Наразі гостро стоять проблеми якості бібліотечних ресурсів і послуг, оскільки роль та значення бібліотеки як соціально-комунікаційної структури залежить не тільки від наявності певних каналів, засобів, інструментів, а й значною мірою від якості всіх видів бібліотечної діяльності. Нагальним є визначення комплексу інструментарію для ефективності функціонування бібліотеки, якості її послуг.

Важливий напрям комунікаційної взаємодії бібліотеки – активізація міжнародного співробітництва шляхом упровадження інноваційних проектів у практичну діяльність; проведення спільних наукових досліджень; обміну досвідом через участь у міжнародних організаціях, конференціях, публікаціях, зокрема, підготовки та репрезентації іноземних видань із фондів установи [3, с. 6]. Зазначу, що з метою створення інтегрованої системи інформаційно-бібліотечного обслуговування потреб сфери аграрної науки, освіти й виробництва, висвітлення ретроспективи розвитку аграрної освіти та науки країн світу в 2008 р. засновано бібліографічну серію «Колекція іноземних видань сільськогосподарської тематики ННСГБ НААН та інших аграрних бібліотек України». У серії вже вийшли такі покажчики: «Польська книга **у** фондах ДНСГБ НААН та інших сільськогосподарських бібліотеках України (1825–2002 рр.)», «Колекція французьких сільськогосподарських виданнь (1802–2008)», «Німецькомовна книга у фондах науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю (1822–2013)», «Чеські сільськогосподарські видання **у** фондах ННСГБ НААН та НДУ і ВНЗ аграрного профілю (1894–2012)», виданих за підтримки дипломатичних представництв зарубіжних країн і міжнародних організацій, акредитованих в Україні. Ці інтелектуальні продукти презентують іноземні сільськогосподарські видання, розкриваючи їх цінність, популярність у дослідженнях еволюції світової аграрної наукової думки.

Слід також зазначити, що сьогодні інформаційний ринок – це не лише ринок інформаційних продуктів. Окрім інформаційних ресурсів, це і засоби інформаційного виробництва, зберігання й управління інформацією, включаючи всю множину програмних засобів, наявних

носіїв інформації, засобів донесення до споживача потрібної йому інформації та рекламні продукти. Розглядаючи механізми розвитку інформаційних ринкових відносин у нашій країні, слід мати на увазі також і те, що в українських виробників інформації, у тому числі бібліотечних, з'являються конкуренти. На українських ринках збільшується присутність зарубіжних компаній (і, відповідно, виявляються ознаки стимулювання ринку ділової інформації) та іноземних інформаційних структур.

Сьогодні під ринком інформаційних продуктів і послуг спеціалісти та практики цієї сфери розуміють систему товарно-грошових відносин, що виникають між їх виробниками та споживачами у державновизначеному законодавчому просторі на основі купівлі-продажу специфічного товару – певним чином організованої і у відповідний спосіб переданої замовникам інформації. Така система охоплює механізм вільного ціноутворення, вільного підприємництва, що функціонує на основі економічної стійкості, рівноправності та конкуренції. Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає інформаційний ринок як систему економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу та купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг [4], що є сферою товарного обміну, де виникають і реалізуються відносини, пов'язані з процесом купівлі-продажу, здійснюється конкретна діяльність з організації руху інформаційних продуктів від виробників до споживачів. Поняття ринку того чи іншого інформаційного продукту для інформаційної структури надзвичайно важливе, адже цей термін дає змогу визначити, крім усього іншого, всю сукупність інформаційних структур, що функціонують у даній системі обміну, а отже, виявити потенційних і реальних конкурентів і споживачів. Такі відомості є основою для аналізу діяльності інформаційної структури, планування її стратегії і тактики.

Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту та науково-дослідною і дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка або дослідної партії [5]. Діяльність же у межах інформаційного ринку є специфічною формою циркуляції інформації з гарантованим її впливом на користувачів [6, с. 266]. Структура цього ринку безпосередньо пов'язана з інформаційними потребами. Інформаційноий ринок формується водночас із розвитком інформаційної індустрії. Нині за оборотом і темпами зростання в більшості розвинутих краї він набагато випереджає ринок матеріальних продуктів і

послуг [7]. Специфіка продуктів ринку інформації визнача**ється** особливостями розвитку суспільства на даному етапі й зумовлює переважно інтерес до інформаційних продуктів оперативного призначення, зокрема, відбір інформації для БД і створення нової продукції на основі аналізу лише нових даних, налагодження швидкої доставки інформації споживачам, упровадження засобів оперативного управління інформаційними масивами, виходячи з необхідності негайного реагування на нову ситуацію, так звана експрес-інформація нових надходжень, підготовка спецвипусків реферативного журналу «АПК України», тематичних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків у серії «Інформаційно-бібліографічні ресурси – агропромисловому виробництву України», започаткованій у 2013 р.

Досвід переконує, що саме бібліотечні установи набувають нової, дуже важливої функції: знаходячись між глобальними, швидко зростаючими масивами електронної інформації та сучасними користувачами, індивідуальними та корпоративними, вони дедалі більшою мірою стають головними посередниками продуктивного використання нової інформації. Відбираючи із загальноцивілізаційних інформаційних ресурсів необхідну користувачам інформацію, зберігаючи, структуруючи та доносячи її зацікавленому абоненту, бібліотеки сприяють підвищенню ефективності інформаційної діяльності суспільства, що є дуже важливим показником у сучасних вимірах суспільної ефективності.

Варто наголосити, що ННСГБ НААН як соціально-комунікаційна структура, що функціонально забезпечує збереження, створення і використання галузевих інформаційних ресурсів, сприяє науковому забезпеченню інформаційно-бібліотечного супроводження агропромислового виробництва через виконання завдань, результатом яких є вироблення інноваційних продуктів, у т. ч. інформаційних, для забезпечення постійного прогресу агропромислового виробництва, задоволення зростаючих потреб суспільства у якісній продукції, може й має розвиватися на основі єдності внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Враховуючи нагромаджений потужний науковий потенціал ННСГБ НААН намагається реалізувати свої можливості з розвитку інноваційних та інвестиційних процесів, зокрема, з просування на ринок інтелектуальних досягнень, забезпеченням їх правової охорони, конкурентоспроможності й захищеності розробок. Установа активно працює над виробленням інноваційно-трансферних схем, що передбачають

корпоратизацію шляхом кооперації фондів бібліотечних установ та інших центрів виробництва нових інформаційних продуктів, що в результаті дає змогу збільшити виробничі потужності за рахунок насамперед внутрішніх резервів, без значних фінансових витрат. Йдеться про взаємовідносини із сільськогосподарськими бібліотеками системи НААН і Міністерства аграрної політики та продовольства України, провідними бібліотеками України, дипломатичними представництвами зарубіжних країн та міжнародних організацій, акредитованих в Україні, в науково-інноваційній сфері, відпрацьовуються заходи і механізми комерціалізації продуктів науково-інноваційних досягнень. Наявний інструментарій спрямований на безперервний процес створення й поставляння оперативних інформаційних продуктів на внутрішній і особливо зовнішній ринок інформації, що є складним багаторівневим процесом, за якого ідеї і знання набувають матеріальної оболонки.

Важливим для усвідомлення перспектив подальшого розвитку вітчизняної аграрної науки, що вимагає набуття ґрунтовних історико-культурних знань, пов'язаних в тому числі й з недослідженими фактами, подіями, забутими іменами українських учених-аграріїв, а також з окремими науковими установами та їх координуючими об'єднаннями в галузі сільського господарства, є дослідження й висвітлення їх наукової діяльності через створення документальних друкованих джерел інформації у вигляді науково-допоміжних бібліографічних ретроспективних тематичних покажчиків, біографічних довідників як складової частини національної бібліографії. У ННСГБ НААН успішно реалізовуються завдання створення національної сільськогосподарської бібліографії, що представлена 13 біобібліографічними серіями. В усіх посібниках застосовано ексклюзивний підхід до подання матеріалів. Сукупність серійних видань, у домінуючій кількості, опублікована за позабюджетні кошти (210 книг). Окрім того, вченими бібліотеки протягом 1999–2014 рр. опубліковано 451 книгу, понад 1690 наукових статей, підготовлено 37 випусків міжвідомчого збірника наукових праць «Історія української науки на межі тисячоліть», 33 номери електронного наукового фахового видання «Історія науки і біографістика».

Стратегія збільшення різноманітності продукції розширює можливості вибору тих її видів, які найбільшою мірою відповідають потребам, можливостям користувача інформації, і, відповідно, є складовою процесу вдосконалення бібліотечного обслуговування [8, ст. 56.]. Таким

чином, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) радикально впливає на зміну філософії бібліотечної справи, спрямовує бібліотечні структури в число виробників суспільно необхідної інформаційно-аналітичної продукції, пов'язаної з виробленням нових методів і форм організації виробництва, кінцевим результатом чого є поява продуктів інформаційного ринку, а також нові підходи до створення структур, що забезпечують функціонування цього ринку.

Розглядаючи механізми розвитку інформаційних ринкових відносин у бібліотеках слід пам'ятати про конкуренцію не лише з внутрішнього українського інформаційного ринку. Зарубіжна економічна ідеологія також спрямована на створення комфортних умов для просування всіх видів власних товарів на українські ринки та забезпечення вигідних умов придбання українських товарів, орієнтована на формування відповідної установки вітчизняного інформаційного ринку та суспільної свідомості в цілому. У зв'язку з цим становлення українського ринку інформаціїних послуг має розвиватися з урахуванням необхідних заходів, що забезпечують інформаційну безпеку суспільства. Ці заходи мають нейтралізувати можливі загрози для існування та розвитку України, забезпечувати захист економічного й політичного суверенітету, соціокультурної ідентичності. Тому важливо, розвиваючи демократичні процеси, дотримуватись балансу між відкритістю інформації та суспільно необхідними обмеженнями на її поширення.

Сьогодні бібліотека є відкритою системою (тобто функціонує у безпосередньому зв'язку із суспільними запитами), передбачає прозору систему нормативно-правових актів, що мають чітко визначати доступ усіх бажаючих вітчизняних та іноземних громадян до національних інформаційних ресурсів України, і порядок їх використання. При включенні бібліотечних установ в інформаційні ринкові відносини виявляється, що інструмент ціноутворення є недосконалим. Регулювання цін на більшість видів продукції, що поставляються бібліотечними установами на інформаційні ринки, перетворюються на ніким не регламентований механізм взаємодії. Постає потреба законодавчого оформлення практики з упровадженням сучасних інформаційних технологій в Україні, використання інформаційних ресурсів, нової інформації. Наше місце можна визначити як стартове в аграрній сфері.

Для активної участі в інформаційному ринку потрібне, крім іншого, збагачення базових ресурсів інформації. ННСГБ НААН формує

національний контент галузевої аграрної тематики у вигляді БД «Електронний каталог "УкрАгротека"», на його фундаменті – електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки. Електронний ресурс відіграє функцію джерела якісної, важливої для всієї соціальної структури суспільства інформації нового типу, наукових, науково-дослідних установ, пов'язаних з агропромисловим виробництвом, у яких будуть акумулюватися і використовуватися в обігу цінності, незрівнянно більші за номіналом, значніші від будь-яких відомих в історії грошових знаків та інших еквівалентів людської праці. Нині інформаційна база недостатньо інтегрована в систему обігу інформації внаслідок зберігання основної маси інформаційних ресурсів на складних у використанні традиційних (доелектронних) носіях. Тому вони важко доступні при застосуванні комп'ютерних технологій опрацювання інформації, основних ІКТ. З огляду на це одним із найактуальніших завдань сьогодення для установи є формування національного галузевого інформаційного контенту через розвиток кооперативних зв'язків між бібліотеками за допомогою електронних мереж двома шляхами: перетворення наявної в бібліотечних базах інформації на всіх носіях в електронну форму та систематичне наповнення цих баз новою електронною інформацією, що сприятиме забезпеченню глибинного тематичного інформаційного пошуку. Це дасть змогу дієвіше забезпечувати інформаційні потреби користувачів усіх категорій, достойно представляти агропромислове виробництво України на сучасному ринку інформаційних продуктів і послуг бібліотеки [6, с. 249].

Знання – це основний корпоративний ресурс, що є джерелом генерації нових унікальних надбань й умовою успішної комерціалізації. Зміни, що відбуваються в інформаційній діяльності бібліотеки при запровадженні ринкових форм діяльності, передбачають організаційно-структурні перетворення, вдосконалення й розширення нових інформаційних продуктів і номенклатури послуг для задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів, що зумовлено сучасними вимогами до роботи бібліотечних установ і фахівців в умовах інформатизації та формування вітчизняного інформаційного ринку.

Бібліотека концентрує ресурси та переймає функції різних довідкових і соціальних служб. Це дуже зручно для користувачів і водночас вводить її у сферу інформаційних послуг ринкового характеру, але й вимагає від бібліографа професійних навичок: уміння залежно від особливостей та складності інформаційного запиту застосовувати індивідуальний

штучний пошуковий алгоритм, досконало володіти (на рівні користувача) комп'ютером, опанувати особливості пошуку інформації у відомих інформаційно-пошукових системах і вітчизняних та іноземних БД [9, с. 147].

Отже, нова соціально-економічна реальність, в яку інтегрується бібліотека, потребує принципово нових підходів до відпрацювання організаційно-економічного механізму формування діяльності ННСГБ НААН на сучасному ринку інформаційних продуктів і послуг через трансфер інновацій, що передбачає взаємодію двох або більше партнерів, де хоча б один передає свою технологію через ноу-хау, патенти і технічне сприяння іншому, який бажає впровадити і використати цю технологію з конкретною метою. Цей процес потребує визначення цілеспрямованих, осмислених, програмних і ефективних дій. Як переконує світовий досвід, високоякісна інформація за наявності спеціалістів, які вміють професійно з нею працювати, дає імпульс усім виробничим процесам, підвищує ефективність підприємницької діяльності, забезпечує бажаний ефект.

Таким чином, сьогодні в установі створюються належні умови, враховуючи внутрішні ресурси, для формування й регулювання національного інформаційного ринку з аграрних питань, визначаються організаційні та економічні аспекти створення вітчизняного ринку інформаційних продукції і послуг, під впливом закону попиту і пропозиції, які, у свою чергу, визначають характер цього виду діяльності, принципи ціноутворення, орієнтованих користувачів.

Однак, розглядаючи перспективи розвитку ринку інформації та трансферу інновацій, та не маючи достатніх коштів для організації ефективної інформаційної діяльності і зважаючи на те, що використання інформаційних продуктів і послуг найчастіше не дає швидких результатів, хоча саме вони є рушійною силою прогресу, на мою думку, має бути забпечене наступне: вивчення реальних запитів ринку інформації та попиту на інформаційну продукцію; вироблення максимально прийнятних для цього ринку форм інформаційного продукту; створення відповідної реклами для формування замовників у країні та за її межами; удосконалення механізму правової основи формування ринкових відносин в інформаційній сфері; перспективне планування й організація підготовки нових професійних категорій працівників бібліотек: програмістів, інфологів, аналітиків та ін.; вивчення та впровадження зарубіжного досвіду ринкової інформаційної діяльності, налагодження відповідних

ділових зв'язків, приведення до міжнародного рівня інформаційних стандартів та ін.; організація сучасної рекламної роботи; реально обґрунтоване ціноутворення інформаційних продуктів; забезпечення кваліфікованої участі бібліотечних установ в реалізації інформаційних продуктів на ринку інформації.

Використані джерела

1. Маслакова, Н. Сучасні тенденції формування професійного іміджу бібліотекаря [Текст] / Н. Маслакова // Бібл. вісн. – 2002. – № 6. – С. 2–5.

2. Пожуєв, В. Інформатизація як ресурс розвитку сучасного українського суспільства [Електронний ресурс] / В. Пожуєв. – URL: htth: //www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_l.pdf. – Назва з екрана.

3. Шемаєва, Г. В. Напрями взаємодії бібліотек у сучасному соціально-комунікаційному просторі [Текст] / Г. В. Шемаєва // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовтня 2013 р.). – Київ, 2013. – С. 5–7.

4. Про науково-технічну інформацію [Електронний ресурс] : Закон України, 2 серпня 1993 року . – URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12. – Назва з екрана.

5. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України, 04.07.2002. – URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15. – Назва з екрана

6. Горовий, В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства [Текст] : монографія / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 300 с.

7. Єжова, Л. Ф. Інформаційний маркетинг [Текст] : навч. посіб. / Л. Ф. Єжова ; Київ. нац. екон. ун-т. – Київ : КНЕУ, 2002. – 560 с.

8. Медведєва, В. Становлення інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності інформаційнор-аналітичних служб бібліотек (на прикладі СІАЗ органів державної влади НБУВ) [Текст] : монографія / В. Медведєва. – Київ, 2013. – 176 с.

9. Брежнева В. В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий [Текст] : учеб.-практ. пособие / В. В. Брежнева, В. А. Минкина. – СПб. : Профессия, 2004. – 304 с.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОЕКТІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Колоскова Галина Валеріївна,
провідний бібліотекар Дніпропетровської
ЦБС публічних бібліотек для дорослих,
магістрант Харківської державної академії культури,
Україна, Діпропетровськ

Анотація. *Розглядаються основні типи та види проектів, що впроваджуються у публічних бібліотеках України для вирішення складних інформаційних і соціокультурних завдань.*

Ключові слова: *бібліотека, публічна бібліотека, проектна діяльність, проект, програма.*

Аннотация. *Рассматриваются основные типы и виды проектов, которые реализуются в публичных библиотеках Украины для решения сложных информационных и социокультурных задач.*

Ключевые слова: *библиотека, публичная библиотека, проектная деятельность, проект, программа.*

Annotation. *The basic types types of projects that are implemented in public libraries in Ukraine to address complex information and socio-cultural challenges facing libraries today.*

Keywords: *library, public library, project activities, project, program.*

Сьогодні проекти стали важливою й актуальною сферою діяльності, що дозволяє бібліотекам постійно розвиватися. Впровадження різних типів та видів проектів і інноваційних форм роботи з читачами в проектній діяльності надає можливість публічним бібліотекам стати сучасними, залучити нових користувачів, проводити масові заходи на якіснішому рівні, відкривати нові можливості для удосконалення обслуговування читачів, створювати умови для професійного та творчого розвитку колективів; робити більш дієвою співпрацю з органами державної влади.

Завдяки активній проектній діяльності публічні бібліотеки України постійно перебувають у творчому пошуку, розвивають соціальні партнерства, співпрацюють із громадою, досліджують потреби різних цільових груп, ініціюють впроваджують нові послуги задля позитивного динамічного розвитку, покращення іміджу бібліотеки, книги та інформації

в суспільстві. Більшість проектів бібліотек націлюється на вирішення певних проблем, що стоять сьогодні перед суспільством. У партнерстві з іншими установами або структурами, за допомогою різних методів роботи, вони певною мірою формують соціальні та культурні цінності громади. Бібліотеки чи не єдині в Україні серед закладів культури, які продовжують успішно виконувати свою соціокультурну функцію.

Тема проектної діяльності відображається у публікаціях А. Бєльці, В. Воропаєва, Н. Жалько, В. Іванова, В. Ільганаєвої, С. Качанової, В. Клюєва, І. Мазура, В. Пашкової, М. Переверзнева, В. Позднякова, А. Полковникова, В. Скнар, І. Суслової, В. Шапіро, І. Шевченко, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко. Проектна діяльність – це важливий інструмент, що дозволяє бібліотеці розвиватися, спрямовувати роботу на вирішення проблемних ситуацій, і як результат – створюються нові освітні, інформаційні, культурні і соціальні послуги. На сучасному етапі поняття «проект», «програма», «концепція» часто вживаються бібліотечними фахівцями як синоніми. Найзагальніша позиція в методології управління проектною діяльністю полягає в поданні понять «програма», «проект» як особливих форм моделювання різних систем діяльності. Зокрема, стосовно державної сфери, проект – це «комплекс пов'язаних за ресурсами, виконавцями та строками здійснення науково-дослідних, виробничих, соціально-економічних, організаційних та інших заходів». З точки зору економіки, програма – це група проектів, якими управляють скоординованим чином, щоб забезпечити додаткові вигоди, які не можна отримати при незалежному управлінні кожним проектом.

Проект – це послідовність кроків ефективної реалізації задуманої ідеї в конкретні терміни із залученням оптимальних засобів та ресурсів. Він має такі компоненти – проблема, засоби реалізації або рішення та ціна реалізації або результати. Інноваційний проект – це система взаємопов’язаних і взаємообумовлених заходів, спрямованих на досягнення конкретних цілей (завдань), які сприятимуть розвитку діяльності.

Бібліотечний проект є плановим документом, що охоплює одну проблему і деталізує завдання, які допоможуть її вирішити. Метою розробки проекту є вирішення конкретної проблеми за допомогою додаткових фінансових коштів, яких немає у бібліотеки, але які можуть бути отримані від грантодавців, дарувальників або за каналами спонсорської допомоги.

Проект слід розуміти як цілісний багатогранний об'єкт, сутність якого пов'язана: по-перше, з часом, потрібним для проходження стадій від виникнення ідеї проекту до її матеріалізації, що складають життєвий цикл проекту; по-друге, з необхідністю комплексної експертизи, яка доведе його доцільність та можливість застосування; по-третє, з оцінкою його ефективності в технічному, комерційному, соціальному, інституціональному, фінансовому й економічному аспектах.

У літературі з бібліотекознавства проекти розглядаються у вигляді керованих змін вихідного стану об'єкта, на які потрібні час, фінансові витрати, певні ресурси. Незважаючи на все розмаїття результатів, масштабів, характеру витрат і термінів реалізації, проекти мають загальні характеристики та спрямованість на досягнення конкретних цілей. Потрібно зазначити, що проект є разовим явищем, потребує послідовності взаємопов'язаних дій, які здійснюються протягом обмеженого часу і націлені на досягнення чітко визначеного результату. Кожен проект має бути неповторним, унікальним, поєднаним зі змінами та координованим виконанням численних взаємопов'язаних дій, мати обмежений термін реалізації з визначеними початком і закінченням, результативність та ефективність.

За ступенем важливості відповідно виділяють державні, президентські, регіональні, галузеві, цільові програми і проекти. Регіональним і галузевим програмам, залежно від важливості задач, може надаватися статус державних. Державні цільові програми є найважливішим засобом реалізації структурної політики держави, активного впливу на соціально-культурні процеси для досягнення поставлених цілей. Тенденція до децентралізації державного управління, розвитку місцевого самоврядування спонукає бібліотеки йти шляхом реформування діяльності та брати активну участь у цільових програмах збереження і розвитку культури.

Ще одним важливим фактором у діяльності бібліотеки є регіональні програми (система взаємопов'язаних заходів, план дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення планомірно-пропорційного соціально-економічного розвитку регіону). Регіональні програми складають на короткий (до одного року), середній (від одного до п'яти років) і довгий (понад п'ять років) періоди реалізації. Звичайно, цільові програми містять безліч взаємозалежних проектів, об'єднаних загальними завданнями, виділеними ресурсами і часом,

відведеним для їхнього виконання. Такі програми можуть бути міжнародними, державними, національними, регіональними, міжрегіональними, галузевими, міжгалузевими і змішаними.

Як правило, програми формуються, підтримуються і координуються на верхніх рівнях управління: державному (міждержавному), обласному, міському та ін. Закон України «Про державні цільові програми» визначає засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм. Програма є сукупністю проектів або проектом, що відрізняється особливою складністю і методами управління. У програмах визначаються чіткі пріоритети і передбачається ресурсне забезпечення. Відповідно до масштабів, усі проекти, що здійснюються в бібліотечній сфері, можна об'єднати в чотири класи: мегапроекти, мультипроекти, монопроекти, малі проекти.

Мегапроекти – це цільові програми розвитку культури. Вони містять, як правило, ряд взаємозалежних проектів розвитку не тільки бібліотек, а й всього культурного середовища, поєднаних у мегапроекті загальною метою, виділеними ресурсами і часом, відведеним для виконання.

Мультипроекти – комплексні програми, пов'язані з визначенням концепцій і напрямів стратегічного розвитку бібліотек, пристосованих до динамічних змін зовнішнього середовища.

Монопроекти – здійснюються на рівні однієї бібліотеки, мають визначену мету, чіткі норми фінансів, ресурсів та часу.

Малі проекти – проекти не масштабні, прості й обмежені ресурсами та часовими рамками.

Бібліотечні проекти поділяються на інвестиційні, коли проект передбачає вкладання певної кількості ресурсів, зокрема, інтелектуальних, фінансових, матеріальних, людських, для отримання запланованого результату і досягнення визначеної мети у певні строки (проекти із залучення коштів на модернізацію бібліотеки та бібліотечних процесів, створення комфортного середовища); інноваційні – проекти, спрямовані на здійснення інноваційної діяльності, впровадження нововведень; маркетингові – спрямовані на розробку стратегії розвитку бібліотеки та пріоритетних напрямів діяльності у зовнішньому середовищі (вивчення та аналіз зовнішнього середовища як ринку збуту бібліотечної продукції та послуг, рекламування бібліотечних продуктів та послуг); стратегічні, що є частиною стратегічного планування бібліотеки і спрямовані на визначення напрямків діяльності бібліотек, які забезпечують її розвиток; організаційні

– спрямовані на реорганізацію бібліотек, зміну їх структури, створення нових бібліотек, філіалів, проведення великих міжнародних конференцій, виставок; економічні – здійснюються бібліотеками, які ведуть самостійну господарчу діяльність і мають статус юридичної особи та спрямовані на вирішення фінансових проблем, розробку бюджету; інформаційні – спрямовані на впровадження нових інформаційних технологій, надання користувачам вільного доступу до інформації, проведення інформаційних кампаній (пункти доступу громадян до офіційної інформації, створення і розповсюдження бібліотекою інформаційних матеріалів з актуальних питань розвитку регіону, до важливих подій та пам'ятних дат); партнерські (корпоративні) – такі, що допомагають усунути дублювання функцій, неузгодженість дій, забезпечити ефективний розподіл інтелектуальних, інформаційних і матеріальних ресурсів; освітні – реалізуються у межах освітніх функцій бібліотек; соціальні – ті, що створюють умови для адаптації населення до нової соціально-економічної ситуації у регіоні, надають підтримку незахищеним верствам населення; культурно-дозвіллєві – тісно пов'язані з пошуком нової ролі бібліотек в умовах сучасного соціально-культурного середовища і націлені на організацію дозвілля; проекти з підвищення кваліфікації.

Класифікація проектів публічних бібліотек за ознаками: за характером змін, за масштабом, за тривалістю, за галузевою приналежністю, за специфікою кінцевого продукту.

Класифікація проектів публічних бібліотек за видами проектів: оперативні та стратегічні, малі, середні, великі, короткострокові, середньострокові, довгострокові, промислові, будівельні, транспортні, освітні, комплексні, у сфері торгівлі, економічні, соціальні, змішані, виробничі, технологічні, фінансові, дослідження і розвитку, маркетингові, управління персоналом, комбіновані, міжнародні, національні, територіальні, місцеві, прості, складні, дуже складні (комплексні), однофункціональні, багатофункціональні, стандартні, з надзвичайними вимогами.

Таким чином, у публічних бібліотеках впроваджуються різні види проектів, що є запорукою успішного вирішення складних інформаційних та соціокультурних завдань, які сьогодні постають перед публічнми бібліотеками.

Використані джерела

1. Жадько, Н. В. Проектное развитие библиотек / Н. В. Жадько. – Москва : Елена, 2000. – 96 с.

2. Збаровская, Н. Проектная деятельность библиотек / Н. Збаровская // Библиотека. – 2005. – № 4. – С. 79–82.

3. Паршукова, Г. Б. Стратегическая проектная деятельность библиотек (к постановке проблемы) / Г. Б. Паршукова // Библиотековедение. – 2004. – № 1. – С. 18–22.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДОГО БІБЛІОТЕКАРЯ: ІНТЕГРАЦІЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

Тіщенко Антоніна Анатоліївна,
провідний бібліотекар ХДНБ
ім. В. Г. Короленка
Україна, Харків

Анотація. *Розглядається інтерграція традиційних та інноваційних форм і методів професійного розвитку молодих бібліотекарів. Наводиться та обґрунтовується важливість мотивації молодих бібліотечних кадрів до систематичного удосконалення професійної компетентності.*

Ключові слова: *професійний розвиток, молоді бібліотекарі, молоді бібліотечні кадри, молоді фахівці, традиційні форми, інноваційні форми, традиційні методи, інноваційні методи, мотивація.*

Аннотация. *Рассматривается интеграция традицонных и иновационных форм и методов професионального развития молодых библиотекарей. Приводится и обосновывается важность мотивации молодых библиотечных кадров к систематическому усовершенствованию профессиональной компетенции.*

Кючевые слова: *профессиональное развитие, молодые библиотекари, молодые библиотечные кадры, молодые специалисты, традиционные формы, инновационные формы, традиционные методы, инновационные методы, мотивація.*

Annotation. *The article discusses the integration of traditional and innovative forms and methods of professional development for young librarians. The article presents and justifies the importance of motivation of young library staff on a systematic improvement of professional competence.*

Keywords: *professional development of young librarians, library staff, young, young professionals, traditional forms and innovative forms, traditional methods and innovative methods motivatsiya.*

Бібліотека як інформаційно-дозвіллєвий, культурний, освітній центр має постійно удосконалювати свій сервіс. Щоб відповідати вимогам сьогодення, успішно виконувати соціальні функції, фахівці повині систематично оновлювати багаж знань, відшліфовувати професійні навички. Розуміючи, що знання та навички мають тенденцію застарівати, бібліотекарі прагнуть постійного професійного розвитку. Особливої уваги заслуговує професійний розвиток молодих фахівців, що наповнюють бібліотечне сьогодення енергією, ентузіазмом, невимушеністю у засвоєнні та активному використанні новинок ІТ-сфери. Молоді бібліотечні фахівці – реально існуюча соціальна група, що характеризується новими знаннями, інформаційною культурою, бажає інновацій та змін, прагне професійного розвитку.

Систематичний професійний розвиток молодих фахівців сприятиме підвищенню професійної компетенції молодих бібліотекарів, створюватиме сприятливі умови для трудової адаптації працівників, які щойно приєднались доколективу, формуватиме перспективний кадровий резерв керівників структурних підрозділів та головних фахівців, активізуватиме реалізацію творчого потенціалу співробітників. Залучення молодих бібліотекарів до навчального процесу і в як слухачів-учасників, і як лекторів-тренерів сприятиме підвищенню зацікавленості, закріпленні у професії, стимулюватиме позитивну мотивацію до ефективної праці у бібліотечній сфері, де існує проблема з молодими кадрами – незначна частина випускників профільних вишів приходить працювати до бібліотек, водночас спостерігається різкий відтік серед тих, хто має стаж близько трьох років. Постійний професійний розвиток молодих бібліотекарів зможе запобігти відтоку молодих кадрів з книгозбірень, наповнить бібліотечну сферу зацікавленими, висококваліфікованими фахівцями, які шанують свою професію, бібліотеку, активно та натхненно працюють задля її процвітання та добробуту.

Фахівці з бібліотекознавства рекомендують структурно диференціювати систему професійного розвитку молодих бібліотечних кадрів. Диференціація підвищить ефективність розвитку та сприятиме більшій результивності. Для цього виділяють такі приоритетні цільові групи [9]: молоді співробітники без профільної освіти та без трудового стажу; молоді співробітники без профільної освіти, але зі стажем роботи в бібліотеці; молоді фахівці з профільною освітою, але без трудового стажу у бібліотеці; молоді фахівці з профільною освітою та зі стажем роботи у

бібліотеці; група резерву керівних кадрів з числа активних молодих бібліотечних фахівців; молоді бібліотечні фахівці – керівники середньої ланки. Запропонована деференціація допоможе чіткіше підбирати тематичну спрямованість, види занять, використовувані технології бібліотечної науки та практики.

Систему професійного розвитку молодих бібліотекарів варто будувати з врахуваням особливостей вікової категорії, адже сучасна молодь живе в оточенні гаджетів, напівформального, неформального спілкування [7]. Пам'ятаючи про обливості цільовоїй аудиторії, систему професійного розвитку слід будуватина принципах рівних прав учасників освітнього процесу, тобто викладач (методист) та слухачі повинні перебувати у стані діалогу, а не монологу. Плідним буде процес з використанням новинок ІТ-технологій, інноваційних форм подачі навчального матеріалу з акцентуваням практичних порад та рекомендацій, поєднаних з інтерактивними методами засвоєння (мозковий штурм, проектні методики, ситуаційний аналіз, інтервал-тренінг, ігрова діяльність, відеоматеріали, навчальні подкасти, візуалізація інформації засобами інфографіки та ін.) [11]. Такий підхід до системи професійного розвитку молодих бібліотекарів сприятиме покращенню сприйняття матеріалу, допоможе розкриттю творчого потенціалу молодих бібліотечних кадрів.

Традиційні форми професійного розвитку видозмінюються, втрачають свою сталість та закостенілість, натомість відбувається конвергенція нових, інтерактивних форм з традиційними, роками відшліфовуваними, перевіреними. Це стосується методів навчання, що застосовуються у професійному розвитку. На зміну лекціям, практичним заняттям, оглядам тощо приходять рольові, ділові ігри, «круглі столи», мозкові штурми та ін. [11]. Та все ж іноваційні, інтерактивні форми навчання тільки тоді принесуть найбільшу користь, коли будуть поєднуватися з традиційними і навпаки, сталі методи системи професійного розвитку – із сучасними, інтерактивними.

Найпоширенішими традиційними формами професійного розвитку вважаються курси професійної майстерності, семінари, практикуми, стажування, індивідуальні та групові консультації, науково-практичні конференції [14]. Курси професійної майстерності пропонують актуальні питання бібліотекознавства, досвід, передбачають використання різних методів подачі матеріалу – лекції, практичні заняття, обмін досвідом,

відвідування модельних бібліотек, огляди методичних та бібліографічних посібників.

Семінари спрямовані на вивчення молодими бібліотекарями прогресивних методів роботи, впровадження їх у бібліотечну практику.

Практикуми та стажування дозволяють молодим фахівцям, які не мають досвіду роботи у бібліотеці, осягнути тонкощі професії, розвити необхідні навички, отримати знання, відшліфувати їх, поглибити та удосконалити.

Індивідуальні та групові консультації у межах професійного розвитку дозволяють молодим бібліотекарям отримувати нові знання, поглиблювати набуті, а також вирішити проблемні питання, які виникають у процесі роботи.

Участь молодих бібліотекарів у науково-практичних конференціях не тільки сприяє аналізу та поширенню провідного досвіду, але й формує позитивне ставлення молоді до професії, мотивує до подальшого розвитку, а також заохочує до активної самоосвіти. Прикладом може слугувати активна участь уцих заходах громадського об'єднання Молодіжна секція УБА [16].

Дні професійної інформації можуть як організовуватись за участю молодих бібліотекарів, так і орієнтуватись на молоду професійну аудиторію. І у першому, і в другому випадку діяльність молодих кадрів сприятиме професійному розвиткові. Ефективнісь днів інформації цілком залежить від вірно вибраної теми, що буде цікавою молодим бібліотекарям, та від методів, що будуть використані при проведенні заходу.

Виставки профільної літератури. Сьогодні виставкова діяльність зазнала великих змін. У першу чергу це стосується форм реалізації. Серед молодих бібліотекарів будуть затребуваними виставки з використанням інтернет-технологій, інших можливостей, що надають ІТ-технології. Екскурсії, як традиційний вид професійного розвитку, також є важливою формою професійного розвитку. За їх допомогою молоді фахівці не тільки знайомляться зі структурою бібліотек, але дізнаються про нюанси роботи на тій чи іншій ланці, ділянці. Екскурсія набуде зовсім іншої, більш привабливої для молодих бібліотечних фахівців форми, якщо буде створюватися з залученням інтерактивних методів чи інтернет-технологій. Наприклад, віртуальна екскурсія сучасними бібліотеками – http://su0.ru/3gjr.

Виїзні методичні дні (пересувні навчальні центри) наразі використовуються рідко. Їх майже витіснило консультування, насамперед завдяки інтернет-технологіям (он-лайн консультації на веб-сайтах бібліотек). До того ж скрутне фінансове становище, у якому перебувають сучасні бібліотеки, не дозволяє повною мірою використовувати цю форму професійного розвитку.

До інноваційних форм, які міцно закріпилися у системі професійного розвитку молодих бібліотекарів, відносять: тренінги, круглі столи, проблемні круглі столи, різноманітні професійні школи, відрядження, бібліотечний туризм, майстер-класи, творчі лабораторії, експерементальні майданчики, клуби професійного розвитку, мітап, наставництво, менторство, коучинг, воркшоп конкурси професійної майстерності, степендіальні програми, захисти програм або проектів, презентації, доповіді, виступи на публіці, виїздні методичні дні (пересувні навчальні центри), дистанційне навчання і самоосвіта та ін. [6; 7; 15].

Розглянемо детальніше найзначиміші. Тренінги, круглі столи, проблемні круглі столи, школи професійного розвитку стали майже традиційною формою професійного розвитку. Саме ці заходи якнайкраще дозволяють оволодіти новими знаннями, закріпити їх навичками, проявити креативність та нестандартний підхід. Залучення молоді до підготовки та проведення заходів наповнить їх новим змістом, буде легше сприйматись. У свою чергу виявлення довіри до молоді дозволить молодим організаторам також оволодіти новими навичками або відшліфувати існуючі. Крім того, довіра добре мотивує, а вмотивований молодий професіонал завжди буде з натхненням працювати на користь та імідж бібліотеки.

Професійні школи для м-олодих бібліотекарів слід виділити в окрему групу. Для молодих бібліотекрів було проведено п'ять шкіл всеукраїнського значення. Організаторами виступили Українська бібліотечна асоціація (УБА), секція УБА з адвокації та Молодіжна секція УБА (МС УБА). Кожна школа надавала молодим професіоналам не тільки знання та навички необхідні для успішної реалізації професійної діяльності, а мотивувала до реалізації творчих здібностей, креативності. Крім того, участь у школі розширює коло професійних звязків, що є незамінним елементом вдалого функціонування молодого фахівця у професії [1; 10].

Відрядження, бібліотечний туризм розширюють крогозір молодого бібліотекаря, на практиці демонструють кращі зразки набутого досвіду, формують корисні у повсякденній діяльності професійні зв'язки. Як відрядження, так й участь у бібліотечному туризмі можуть бути гарним способом заохочення, мотивування до подальших звершень у професії. МС УБА впроваджує проект «Бібліотечний туризм: пізнай Україну та її бібліотеки», що може слугувати прикладом бібліотечного туризму всеукраїнського масштабу [2].

Майстер-класи знайомлять молодих бібліотекарів з досвідом досвідчених професіоналів. Не меншу роль майстер-класи відіграють і у формуванні у молодих фахівців уміння виступати публічно, узагалюнювати власний досвід та вміння передавати знання.

Творчі лабораторії, експерементальні майданчики, клуби професійного розвитку, мітап. Ці інноваійні заходи з професійного розвитку стимулюють пробудження творчого потенціалу молодих фахівців, креативність, і водночас створюють сприятливі умови для обміну досвідом, думками. Клуби, мітапи дозволять знаходити однодумців, ділитись проблемами, складнощами у професійній діяльності, разом знайти неординарні способи їх вирішення. Внаслідок функціонування лабораторій, клубів, майданчиків бібліотеки отримають і компетентних молодих працівників, і нові ідеї, форми роботи, сервісу, а можливо, й новий зміст професії.

Наставництво, менторство, коучинг передбачають, що більш досвідчений фахівець допомагає молодим бібліотечним кадрам у процесі навчання отримати необхідні, передбачені цим заходом, знання та навички. Наставництво спрямоване на отримання практичних навичок та знань, менторство здебільшого сприяє загальному професійному розвитку молодих фахівців, коучинг вчить, як досягати певної, чітко сформованої заздалегідь, але однієї мети, стимулює до самоосвіти [12].

Воркшоп є досить новою формою професійного розвитку, передбачає колективне навчання, професійний розвиток молодих бібліотечних кадрів у процесі динамічної групової роботи. Саме під час навчання, у якому беруть участь усі учасники, і формуються необхідні професійні навички, ортимуються нові знання. Воркшоп як ніякий інший захід надає молодим бібліотекарям можливість проявити професіоналізм, адже учасники воркшопу самостійно обирають тему, мету занять, організовують процес навчання і задають темп роботи.

Конкурси професійної майстерності, захисти програм або проектів, презентації, публічні виступи, стипендіальні програми. Участь у конкурсах професійної майстерності стимулює бажання професійного розвитку молодих співробітників бібліотеки, пробуджує азарт до творчості, змушує відшукувати нові знання, аналізувати їх, працювати з накопиченою інформацією, сприяє підвищенню професійної компетентності, підвищує значимість та престиж бібліотечної професії. Захисти програм чи проектів, доповіді, презентації тощо, крім зазначених переваг, тобто відшліфовування професійних навичок, розвивають навички молодих бібліотекарів як ораторів, дозволяють попрацювати над собою, змушують вчитися логічно висловлювати свої думки, відстоювати власну точку зору і спонукають до активної самоосвіти. Яскравим прикладом конкурсів професійної майстерності є конкурс наукових робіт та інноваційних проектів до ювілею ХДНБ ім. В. Г. Короленка та Всукраїнський конкурс «Творчий злет: молодий бібліотекар року» від УБА [5; 18; 19].

Вебінар, веб-конференції не існують без використання інтерент-технологій, які сьогодні активно використовують сучасні методисти у процесі професійного розвитку молодих професіоналів [4]. Веб-конеренції дозволяють стерти просторові бар'єри, приєднуватись до професійних заходів, що прводяться у територіально віддалених бібліотеках або інших установах. Вебінари надають можливість не тільки в режимі он-лайн поспілкуватися з колегами, ознайомитися з корисним досвідом, але здебільшого переглянути або зберегти відеозапис зустрічі, майстер-класу чи іншого заходу, що проходив в режимі вебінару. Таку форму професійного розвитку молодих бібліотекарів надає, наприклад, МС УБА. У циклі вебінарів можна було взяти безпосередню участь або переглянути запис [3].

Інтернет-технології активно використовуються для дистанційного навчання. Це сукупність навчальних технологій, при використанні яких здійснюється взаємодія викладача та слухача засобами інтернет-технологій на сьогодні здебільшого реалізується в інтерактивній формі – навчально-методичні матеріали (оцифровані друковані матеріали, аудіо-, відеоматеріали, надіслані на електронну пошту), засоби комп'ютерного навчання (електронні підручники, комп'ютерне тестування та контроль знань) та навчання у режимі вебінарів.

Наступною формою професійного розвитку є самоосвіта [13]. Самоосвіта перебачає ознайомлення з професійною літературою,

відвідування професійних веб-сайтів, неформальне спілкування з колегами. Перевагами самоосвіти є те, що вона дає змогу вибирати час, спосіб навчання. Самоосвіта є передумовою багатьох інших форм професійного розвитку. Самостійне оволодіння новими знаннями, новою професійною інформацією спонукає молодь до участі в усіх можливих заходах із професійного розвитку. Бібліотекознавці, які досліджують питання професійного розвитку, у межах самоосвіти радять знайомитись з досвідом суміжних з бібліотечною сферою галузей. Сприятливими умовами для успішної самоосвіти бібліотечних кадрів будуть підтримка колег і керівництва, тайм-менеджмент, можливість навчатися в неробочий час.

Особливим способом самоосвіти є ознайомлення з методичними бібліотечними блогами. На відміну від професійних періодичних видань, що мають певний період випуску, іноді довготривалий, коли інформація встигає вратити актуальність, а теоретичний погляд домінує над практикою, блоги надають авторський, суб'єктивно-експертний погляд, оперативно актуалізуються, є специфічним майданчиком для обговорення нагальних питань. Наводимо приклади блогів: Методист библиотеки (http://metodist-biblioteki.blogspot.com/), Методична служба публічних бібліотек Києва (http://olga-methodlibkyiv.blogspot.com/), Методист OBU Херсон (http://metobuks.blogspot.com/), БлоГнот Методиста (http://lvivmetod.blogspot.com/) та ін.

Інтеренет-технології вплинули і на засоби самоосвіти. Існує багато веб-порталів, які містять професійну інформацію. Серед закордонних веб-порталів слід назвати портали міжнародної організації ЮНЕСКО www.unesco.org/webword/portal_lib, Німеччини www.bibliotheksportal.de, сайт IFLANET www.ifla.org, Американської бібліотечної асоціації www.ala.org та ін. Українські професійні портали: сайт УБА www.uba.ua та модуль «Бібліотечному фахівцю» на сайті Національної парламентської бібліотеки України http://profy.nplu.org.

Майже кожна обласна універсальна наукова бібліотека також створює сторінки/розділи на своїх сайтах, які сприяють успішній самоосвіті бібліотечних фахівців завдяки консультаціям, презентаціям, вебінарам, матеріалам конференцій, методичним і бібліографічним посібникам тощо [17]. Важливою умовою успішного професійного розвитку є мотивування молодих бібліотекарів керівництвом та самомотивування. Мотивування молодих бібліотекарів стимулює їхні внутрішні прагненнення, які

викликатимуть трудову активність, спрямовуватимуть фахівця на досягнення більших професійних успіхів. І навпаки – відсутність мотивації призведе до відторгнення інновацій, передового досвіду, будь-яких позитивних змін як в професійному розвитку, так й в професійній діяльності в цілому.

Існує багато думок стосовно класифікації трудових мотивів. Пропонуємо розглянути п'ять рівнів потреб від американського психолога Маслоу [8]: 1. фізіологічні потреби (голод, спрага, сексуальність тощо); 2. потреби в безпеці (захист від страждань, незручностей); 3. потреби в соціальних зв'язках (співпереживання, спілкування, любов, дружба тощо); 4. потреба в самоповазі (визнання, повага, схвалення); 5. потреба в самоактуалізації (потреба в розумінні та осмисленні власного шляху, реалізації своїх можливостей та здібностей).

Що ж до типів мотивування, то, на наш погляд, доречною є така класифікація [9] – економічний: домінуючими виступають цінності матеріального та фінансового добробуту, орієнтація на гідну оплату праці. Креативний: головними цінностями є зміст роботи, творчість, інновації, що зумовлюють передусім орієнтацію на свободу, незалежність, ініціативність, індивідуальність. Стратифікаційний: передбачає орієнтування на статусні цінності – соціальну престижність роботи, посадове зростання, професійну кар'єру. Комунікативний: надважливими вважаються цінності спілкуваня та внутрішньогрупові відносини, колективізм, взаємодопомога, альтруїзм. Патерналістський: передбачає головні цінності – соціальний захист, державні та корпративні гарантії, що повязані з інструментальними цінностями (дисциплінованість, підлеглість). Домінантний: орієнтація на отримання посад, пов'язаних з авторитетом, впливом та владою, на головуваня у трудовому колективі. Бійцівський: підштовхує до боротьби, самоствердження, бажання відстояти свою точку зору, довести щось собі та іншим. Демократичний: схиляє до дотримання гуманістичних цінностей (свободи, незалежності, прав людини) та на цінності трудової демократії (відкритість, свободу інформаці, участь в управлінні організацією). Традиціоналітський: передбачає домінування орієнтації на дотримання усталених звичаїв, традицій, ритуалів, церемоній, типу поведінки. Невизначений: зумовлює відсутність стійких цінностних орієнтацій, поведінка залежить від ситуації, від особливостей «розстановки сил». Названі типи рідко існують у чистому виді, частіше зустрічаються об'єднання їх у мотиваційні блоки.

Керівництво бібліотеки, структурних підрозділів зацікавлене в успішному функціонуванні установи, виходячи з рівнів та типів мотивування має застосовувати відповідні заохочення, важливі для кожного окремо взятого молодого фахівця. Заохоченнями можуть бути диференційована оплата праці, премії, нагорода цінними подарунками, грамотами, подяками, відгули, публічне визнання успіхів, відрядження, пільги та ін. Одним з видів заохочень може бути надання можливості для самореалізації, участь у творчій та цікавій роботі. Наприклад, призначення молодого бібліотекаря відповідальним за цікавий проект, ланку роботи, що дозволить розкрити йому свій творчий потенціал, проявити себе як професіонал, а керівництву продемонструвати, що на молодого співробітника покладаються великі надії. І хоча здебільшого молодим бібліотечним фахівцям властива амбіційність, самостійність вчинків, орієнтованість на індивідуальний успіх і досягненя, для них не менш важливою є довіра та підтримка керівництва, можливість кар'єрного росту, участь у сильній команді. Успішне мотивування до професійного розвитку молодих бібліотекарів стимулюватиме у подальшому до саморозвитку, виникненню професійних ідей, новацій, сприятиме задоволенню амбіцій, повазі до професії.

Молоді бібліотечні фахівці завжди відкриті для нового, орієнтовані на інновації, на активне впровадження отриманих знань у практику. Вірно вмотивована бібліотечна молодь досягне значних успіхів у професійному розвитку, у тому числі у різних ролях – як викладачі і як слухачі. Будуючи систему професійного розвитку, не можна обмежуватись тільки традиційними чи тільки інноваційними формами. Саме поєднання традицій та інновацій дозволить досягти всебічного та повного розвитку молодих бібліотечних кадрів. Грамотно побудована система професійного розвитку молодих бібліотекарів сприятиме створенню стійкого бажання молодих фахівців формувати позитивний імідж професії, бібліотек у цілому. Адже молоді бібліотечні фахівці мають для цього усі необхідні ресурси – знання, енергію, творчий потенціал. Самореалізовуючись, розкриваючи свій творчий потенціал у професійному розвитку, молоді бібліотекарі перетворяться на натхненних, креативних, відкритих для інновацій висококваліфікованих працівників.

Використані джерела

1. Neformat школа молодого бібліотекаря УБА [Електронний ресурс] : сайт проекту УБА / Укр. бібл. асоц. – URL: http://school-lib.org.ua/ (дата звернення: 07.10.2015).

2. Бібліотечний туризм: пізнай Україну та її бібліотеки [Електронний ресурс] : проект Молодіж. секції УБА / Молодіж. секція УБА. – URL: http://bibliotourism.blogspot.ru/ (дата звернення: 02.10.2015).

3. Вебінари [Електронний ресурс] : розділ сайта МС УБА / Молодіж. секція УБА. – URL: http://molod.ula.org.ua/samoosvita/vebinar (дата звернення: 02.10.2015).

4. Використання комп'ютерних технологій у методичній діяльності [Текст] : метод. поради / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад.: Г. Д. Ковальчук, Н. М. Кучерява]. – Харків, 2007. – 26 с.

5. Всеукраїнський конкурс «Творчий злет: молодий бібліотекар року» – 2015 [Електронний ресурс] // УБА : офіц. сайт. – URL: http://goo.gl/NoMu2c (дата звернення: 08.10.2015).

6. Вяткина, Н. И. Стратегия кадровой политики в муниципальных библиотеках: привлечение, адаптация и профессиональное развитие молодых специалистов [Электронный ресурс] / Надежда Ивановна Вяткина // Омские муниципальные библиотеки : сайт. – URL: http://www.lib.omsk.ru/csmb.php?page=publ27 (дата обращения: 02.10.2015).

7. Доценко, А. В. «Инновации-традиции-инновации», или Молодые специалисты библиотеки – молодежи Новосибирска [Текст] / Анжелика Валентиновна Доценко // Молодые в библ. деле. – 2004. – № 11-12. – С. 39–45.

8. Дуткевич, Т. В. Загальна психологія: теоретичний курс [Текст] : навч. посіб. для студентів галузі знань 0101 пед. освіта / Тетяна Вікторівна Дуткевич ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2015. – 431 с. : іл.

9. Захаренко, М. П. Молодые кадры современной библиотеки: организационно-управленческий подход [Текст] : науч.-практ. пособие / М. П. Захаренко ; [предисл. Ю. Н. Столярова]. – Санкт-Петербург. : Профессия, 2013. – 238 с.: табл.

10. Ідеї для адвокації – говорить і показує бібліомолодь! [Електронний ресурс] // Блог УБА з адвокації / Секція УБА з адвокації. – URL: http://advocacy-uba.blogspot.com/2012/08/blog-post.html (дата звернення: 04.10.2015).

11. Інтерактивні форми навчання у системі професійного розвитку бібліотечних працівників [Текст] : методика та рекомендації з використання / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. Г. Д. Ковальчук]. – Харків, 2012. – 38 с.

12. Любовинкина, Е. Наставничество (менторство) [Электронный ресурс] / Елена Любовинкина // Mental-skills. Дистанционное обучение : сайт. – URL: http://www.mental-skills.ru/dict/nastavnichestvo-mentorstvo/ (дата обращения: 05.10.2015).

13. Самообразование в профессиональном развитии библиотекарей [Электронный ресурс] // Методист библиотеки : блог науч.-метод. отдела Харьк. гос. б-ки. им. В. Г. Короленко. – URL: http://metodist-biblioteki.blogspot.com/2009/09/blog-post_525.html (дата обращения: 02.10.2015).

14. Справочник библиотекаря [Текст] / [А. Н. Ванеев, И. Г. Васильев, Б. Ф. Володин и др.]. – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : Профессия, 2004. – 439 с.

15. Тикунова, И. П. Тренинг как форма эффективного обучения сельских библиотекарей [Текст] : метод. рекомендации / Ирина Петровна Тикунова // Молодые в библ. деле. – 2004. – № 11-12. – С. 128–139.

16. Тищенко, А. А. Молодежные библиотечные объединения как решающий фактор профессиональной самореализации молодых специалистов [Текст] / А. А. Тищенко // Молодые в библ. деле. – 2014. – № 2. – С. 37–56.

17. Тіщенко, А. А. Віртуальні ресурси обласних універсальних наукових бібліотек на допомогу бібліотечному фахівцю [Текст] : огляд веб-сайтів / А. А. Тіщенко // Бібліотека у соціокультурному просторі: інноваційні проекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 18—19 жовт. 2012 р.) / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького. – Одеса, 2012. – С. 81–88.

18. Шалыганова, А. Л. Конкурс научных работ к юбилею библиотеки [Текст] / А. Л. Шалыганова // Бібл. форум України. – 2012. – № 3. – С. 47–51.

19. Якубов, Э. Н. Зарубежные постдипломные стипендиальные программы [Текст] / Эльмир Нурмагомедович Якубов // Библиотековедение. – 2007. – № 6. – С. 100–104 : ил.

ВПЛИВ ЧИТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО)

Петрухно Юлія Євгенівна,
завідуюча сектором наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
канд. наук із соц. комунікацій,
Золочевський Ігор Владиславович,
бібліотекар наукової бібліотеки
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, Харків

Анотація. *Розглядаються питання художньої культури та роль бібліотеки у її формуванні, аналізується читацький попит на художню літературу в 2010–2015 рр. у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

Ключові слова*: художня культура, художня література, наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, виставки.*

Аннотация. *Рассматриваются вопросы худжественной культуры и роль библиотеки в ее формированиии, анализируется читательский спрос на художественную литератру в 2010–2015 гг. в научной библиотеке Национального юридического университета имени Ярослава Мудрог.*

Ключевые слова*: художественная культура, художественная литература, научная библиотека Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, выставки.*

Annotation. *The article deals with the art culture and the role of the library in its formation, also there is an analyses of users' demand for fiction in 2010–2015 in the Scientific Library of National Law University after Yaroslav Mydrji.*

Keywords: *art culture, fiction, Scientific Library named after Yaroslav the Wise National Law University, exhibitions.*

Зараз у зв'язку з появою та повсюдним впровадженням новітніх інформаційно-комунікаційних засобів і пристроїв (ноутбуки, нетбуки, планшети, мобільні телефони), Інтернет (соціальні мережі тощо) серед студентської молоді читання художньої літератури вже не є основним

способом проведення дозвілля. Це, в свою чергу, негативно вплинуло на рівень їхньої книжкової культури. Проте незважаючи на те, що кількість інформації в Інтернеті невпинно зростає, книжкова культура залишається актуальною, адже книга, особливо художня, учить образному мисленню, без якого людина просто деградує.

Поняття «книжкова культура» досліджували багато вчених. Тому ми розглянемо тільки кілька визначень. Так, наприклад, А. Сидоров дає таке визначення: *«книжкова культура – це частина загальної культури певного періоду»* [1; с. 10], С. Грипич вважає, що *«книжкова культура є частиною культури суспільства, синонім книжкової справи або його частина, або складова того й іншого»* [2]. Деякі вчені вважають, що книжкова культура є особливим феноменом, який виступає як продукт загальнокультурних процесів та важливий фактор, що стимулює цивілізаційний розвиток суспільства [3]. На наш погляд, книжкова культура – це частина загальної культури людства, яка є відображенням інтелектуального рівня особи та рівня інтелектуального потенціалу нації.

У Стенфордському університеті (США) були проведені дослідження про вплив читання на мозок людини. За результатами дослідження були зроблені висновки, що читання задіює ділянку мозку, яка відповідає за концентрацію мислення. У процесі аналізу прочитаного включалися когнітивні (пізнавальні) функції мозку та активізувалася його робота. Саме це відрізняє читання від перегляду відеоряду, який дає такі образи в готовому вигляді. Сучасні дослідження свідчать про те, що, дивлячись, наприклад, телевізор, людина отримує інформацію, оминаючи центр критики, тобто мозок сприймає побачене як реальність. З цього можна зробити висновок, що читання необхідне для тренування мозку, повнішого використання його можливостей, а також для створення особистої громадянської позиції.

Книга – це універсальний засіб передачі знань про досягнення культури за історію розвитку людства. Саме тому книга відіграє таку важливу роль у вихованні молоді. Крім того, на відмінну від Інтернету, в книжках міститься в основному перевірена інформація. Послаблення інтересу до традиційної книжки є в прямому зв'язку з появою книжки електронної. Дуже цікаві результати дослідження «Электронные тексты и устройства для их чтения», що проводили інформаційний канал Subscribe.ru та інтернет-сервіс «Глас Рунета». В он-лайн опитуванні взяли участь понад 5 600 респондентів, що представляють аудиторію Рунета –

найбільш активну та освічену частину сучасного суспільства. Виявилось, що щомісяця не менше третини опитаних (34%) прочитують 1–2, а ще біля третини (29,2%) більше двох художніх книжок. Читають художню літературу епізодично 24,6% користувачів Рунета. До нехудожньої літератури респонденти звертаються рідше: 31,4% прочитують менше однієї книжки на місяць, 36,9% освоюють 1–2, 18,8% – більше двох книжок щомісяця. Лише 6-7% опитуваних не читають взагалі. Також кількість респондентів, які регулярно читають електронні художні тексти, зросла в два рази за останні 10 років.

Згідно з цим дослідженням, лідируючі позиції, як і раніше, належать традиційній, паперовій книзі. Лише близько 10% любителів читання постійно звертаються до електронної. Близько 20% опитуваних представлені тими, хто звертається до електронної літератури тільки в крайньому випадку та/або готовий освоювати лише невеликі за об'ємом тексти, 6–9% з числа респондентів відповіли, що зовсім не читають літературу в електронному вигляді.

Можна виокремити два види потреб у читанні паперових книжок у сучасних читачів: науково-освітній та дозвіллєвий. На наш погляд, однією з найважливіших різновидів книжкової культури є читання художньої літератури. Це пов'язано з тим, що художню літературу читають з дитинства, внаслідок чого: виховується почуття прекрасного (дитячі книжки завжди красиво видані); прищеплюються морально-етичні цінності (добро завжди перемагає зло); надається інформація про довкілля (популяризація знань); закладаються основи поведінки в суспільстві («що таке добре і що таке погано»); виховується образне мислення; розширюється кругозір; підвищується інтелектуальний рівень.

Нами було проведено аналіз статистичних даних з метою вивчення ролі читання художньої літератури у проведенні дозвілля студентами Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основою для цього послужили бібліотечні звіти за 2014–2015 рр. Результати дослідження є такими: у 2014 р. бібліотека отримала 16 209 примірників книг, з яких 539 –художня література. Загальна книговидача становила 690 950 примірників, з яких 102 – художня література. Тобто видача художньої літератури з цей рік складає приблизно 25% з нових надходжень та 0,01% від загальної кількості виданої літератури.

За перше півріччя 2015 р. бібліотека отримала 6 939 примірників, з яких 222 – це художня література. Протягом 1 січня – 10 вересня було

видано 411 483 примірників літератури, з яких 4 321 –художня, тобто 1% від загальної видачі. З цього можна зробити висновок, що інтерес до художньої літератури у студентів зростає.

Серед читачів Університету підвищеним попитом користуються сучасні українські автори. Перша їх десятка виглядає так:

Жадан С. В. Вогнепальні і ножові – 205 читачів
Дереш Л. Голова Якова – 198 читачів
Гранецька В. Мантра-омана – 185 читачів
Доляк Н. Ю. Гастрабайтерки – 181 читач
Іванцова М. Сердечна терапія 140 читачів
Доляк Н. Ю. Заплакана Європа – 117 читачів
Костенко Л. В. Мадонна перехресть – 108 читачів
Иванцова М. Живые книги – 104 читачі
Роздобудько И. Увядшие цветы выбрасывают – 104 читачі

Як бачимо, такі автори, якк Наталка Доляк та Міла Іванцова потрапили в цей список двічі. Список найкращих авторів та їхніх творів виглядає так:

Любко Дереш. 7 романів прочитали 483 читачі;
Сергій Жадан: 4 романи, 344 читача;
Наталка Доляк: 2 романи, 298 читачів;
Василь Шкляр: 4 романи, 285 читачів;
Володимир Лис: 3 романи, 209 читачів;
Галина Вдовиченко: 2 романи, 171 читач;
Ірен Роздобудько: 3 романи, 143 читачі;
Ліна Костенко и Корнієнко: по 2 романи, прочитані по 126 разів;
Андрій Курков: 2 романи, 44 читачі;

Поки ще художня література в порівнянні з фаховими виданнями займає невелике місце в читанні сучасної молоді, яка має та отримує вищу освіту. Попит на твори красного письменства є не тільки стабільним, але й можна сподіватися на його зростання. Для того щоб наблизити до читача скарбниці книжкового фонду художньої літератури, в бібліотеці проводяться різні заходи. Постійно експонуються книжкові виставки, наприклад: «Фантастика і фентезі: найкращі книги для справжніх прихильників жанру», «Детективні романи вітчизняних і закордонних авторів». Також проводяться відкриті перегляди «Світ крізь книгу», присвячені письменникам-ювілярам. Поточного року великий інтерес читачів викликала виставка сучасної української літератури «Книжки, що

стали подією». У 2014 р. був проведений ряд заходів до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка, зокрема: «Шевченківські читання», створено віртуальну виставку. У наступному році читачам запам'яталась виставка до 70-річчя перемоги над фашизмом у Другій світовій війні «Дорогами війни – до Перемоги».

Найбільшою увагою читачів користуються літературно-музичні зустрічі, присвячені визначним особистостям. Наприклад, навесні 2015 р. були проведені зустрічі, присвячені видатному українському поету Василю Симоненку та геніальній українській поетесі сучасності Ліні Костенко. У підготовці і проведенні вечорів активну участь взяли студенти, які декламували улюблені вірші. Звучали пісні на вірші цих поетів, демонструвалися документальні фільми про життєвий і творчий шлях митців. І, звичайно ж, бібліотекарі підготували виставки книжок цих непересічних майстрів українського художнього слова. Такі заходи не тільки сприяють підвищенню інтересу до читання у студентів, але й тому, що бібліотека стає справжнім культурним центром.

Для підвищення інтересу студентів до читання використовуються мультімедійні технології. По-перше, це віртуальні книжкові виставки, які експонуються на сайті бібліотеки. Наприклад, відеоролики «10 сучасних українських письменників», «Василь Стус: життя як творчість» та ін. По-друге, був створений буктрейлер до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка. Для цього була обрана книга відомих українських сценаристів Костянтина Тур-Коновалова і Дениса Замрія «Художник» про петербурзькі роки молодого Тараса Шевченка. Буктрейлер був представлений на конкурс, який проводила УБА та «Клуб сімейного дозвілля». З буктрейлером можна ознайомитися на офіційній сторінці нашої бібліотеки ВКонтакті.

Крім того, науковою бібліотекою НЮУ ім. Ярослава Мудрого сумісно з осередком студентського самоуправління вишу за підтримкою ректорату та профспілкого комітету студентів у межах програми «Читай – формат не має значення!» проведений конкурс «Reader of the year – Читач року» [4]. Цей конкурс проводився двічі, а зараз, з 1 вересня, почався новий тур. У конкурсі існує три номінації – навчальна, наукова та художня література. В кожній вибрано по три найкращих читачі, яких нагороджено цінними подарунками.

Отже, книжкова культура є відображенням інтелектуального потенціалу нації. Саме тому дуже важливо виховувати у студентів любов до книжок, адже саме вони – майбутнє України.

Використані джерела

1. Сидоров, А. Об исследовательской работе по истории русской книги [Текст] / А. А. Сидоров // Книга в России до середины XIX века. – Ленинград : Наука, 1978. – 320 с.

2. Грипич, С. Книжкова культура як складова сучасної духовної культури [Текст] / С. Грипич // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 1. – С. 44–47.

3. Васльев, В. И. Библиогафия и книжная культура [Текст] / В. П. Васильев, М. А. Еромолаева // Библиография. – 2010. – № 6. – С. 29–34 : фото.

4. Положення про конкурс «Читач року» [Електронний ресурс]. – URL : www.library.nulau.edu.ua. – Назва з екрана.

ЗМІСТ

Передмова 3
Ракитянська В. Д. Інноваційний розвиток бібліотек як спосіб забезпечення дієздатності в умовах інформаційного суспільства: досвід та перспективи..... 5
Кушнаренко Н. М. Харківська державна академія культури як центр генерації бібліотечної періодики 19
Косачова О. О. Бібліотека як медіаконвергентна редакція: перспективи інноваційних впроваджень 31
Мокроусова О. Г. До історії формування київського архівного зібрання креслень архітектора О. М. Бекетова 44
Ісаєнко О. О. Інноваційний краєзнавчий електронний мультиресурс «Історія міст і сіл України» 56
Лискова К. А. «Библиотечный ревизор» или «Дорожная карта» академического библиотечного пространства Харькова 60
Глазунова Л. В. Дистанційний курс «Електронна бібліографія» в системі професійного розвитку бібліотекарів-бібліографів України 65
Тодорова Є. М. Інноваційні форми підвищення інформаційної культури бібліотечних фахівців..... 71
Соцков О. В. Інновації. Бібліотека. Розвиток.....79

Секція 1 «Інноваційний менеджмент та організаційний розвиток бібліотек, архівів, музеїв» 85
Пасмор Н. П. Веб-сайт та соціальні мережі як засіб Інтернет-представництва університетської бібліотеки 85
Ніколаєнко Н. М. Стратегічний менеджмент як інструмент управління бібліотекою 95
Karpenko O. O. The learning organization as a component of contemporary library management in the information society 102
Карнаух І. А. Орієнтація на читача: за результатами дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів ХДНБ ім. В. Г. Короленка 109
Серенко И. В. Электронная газета в публичной библиотеке 123
Олійник О. В. Зміст та структура навчального плану короткотермінового семінару з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників (методичні нотатки) 128

Прохорова В. Г. Неформальна освіта – важливий напрямок діяльності центру інформаційної підтримки винахідництва ХДНБ ім. В. Г. Короленка 133

Ковальчук Г. Д. Управління професійно-кваліфікаційним зростанням кадрів ХДНБ ім. В. Г. Короленка: пошук рішень 139

Татарчук Т. М. Організаційно-економічний механізм формування діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України у напрямі трасферу технологій, інновацій, знань 144

Колоскова Г. В. Класифікація проектів публічних бібліотек..... 157

Тіщенко А. А. Професійний розвиток молодого бібліотекаря: інтеграція традицій та інновацій 162

Петрухно Ю. Є., Золочевський І. В. Вплив читання художньої літератури на формування особистості студента (на прикладі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)….. 174

Наукове видання

КОРОЛЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ 2015

«Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку»

Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Харків, 8 жовтня 2015 р.) У 2 частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск

В. Д. Ракитянська, заслужений працівник культури України

Редактори: С. М. Миценко,

Н. О. Стрілець, кандидат наук із соціальних комунікацій

Підписано до друку 02.08.2016 Формат паперу 60×84 1/16
11,4 друк. арк. 10,3 умов. друк. арк. Папір для множ. апаратів. Замовлення
Ксерокс ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків-3, пров. Короленка, 18